SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

İRAN' DA YAŞAYAN TÜRKLERE AİT HALK HİKÂYELERİ ÜZERİNDE İNCELEMELER

Yüksek Lisans Tezi

Aysu KÜSMÜŞ

Sivas
Ağustos 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

İRAN' DA YAŞAYAN TÜRKLERE AİT HALK HİKÂYELERİ ÜZERİNDE İNCELEMELER

Yüksek Lisans Tezi

Aysu KÜSMÜŞ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün TÜRKMEN

Sivas
Ağustos 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite : **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi**

Enstitü : **Sosyal Bilimler**

Ana Bilim Dalı : **Türk Dili ve Edebiyatı**

Tezin Başlığı : **İran'da Yaşayan Türklere Ait Halk Hikâyeleri Üzerinde İncelemeler**

Savunma Tarihi : **03.07.2019**

Danışmanı : **Dr. Öğr. Üyesi Nilgün TÜRKMEN**

Unvanı- Adı Soyadı **İmza**

Jüri Başkanı : **Dr. Öğr. Üyesi Atiye NAZLI**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Özlem DEMREN**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Nilgün TÜRKMEN**

Oy Birliği ☒

Oy Çokluğu ☐

Aysu KÜSMÜŞ tarafından hazırlanan **İran'da Yaşayan Türklere Ait Halk Hikâyeleri Üzerinde İncelemeler** başlıklı tez, kabul edilmiştir. .../…./…..

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

26./08/2019

Aysu KÜSMÜŞ

ÖN SÖZ

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte bilgi yelpazesini genişletmek adına pek çok çalışmalar yapılmıştır. Yapılan her çalışmayla bilgi hazinesine bir katkı daha yapılmış olup böylece insanların gelişme noktalarını gösteren medeniyetin gelişmesine de ortam sağlanmıştır. Bu medeniyet unsurlarının daha fazla alanlara yayılabilmesi için insanlar arasında öncelikle bilgiyi ve kültürü aktarmak gerekmektedir. Kültürün aktarılması için ise önce onun araştırılması ve gizli kalmış unsurların ortaya çıkarılması gerekir. Milletleri birbirine gönül bağıyla bağlayan kültürün, ulusların gelişmesi ve ilerlemesi için çok büyük bir role sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü bilindiği üzere geçmişine sahip çıkmayan millet yok olmaya mahkûm olur.

Ulusların geçmişini inceleyebilmemiz özellikle de somut olmayan kültürel mirasını araştırabilmemiz için de âşık edebiyatı türlerinin önemli bir yeri olduğu bilinen bir hakikattir. Bu eserler sayesinde gün yüzüne çıkmamış kültürleri, halkın gizli kalan yönlerini aydınlatmamızı sağlayan halk hikâyeleri, kendi dönemlerindeki olay ya da duyguları sonraki kuşaklara aktarırlar.

Biz de bu çalışmamızda Ali Rıza Zihak'ın derlemiş olduğu dört tane halk hikâyesinin Türkçe' ye yazı çevirisini yapmaya çalıştık. Çevirisini yaparken okuyamadığımız sözcükleri (…) şeklinde belirttik. Halk hikâyelerini çevirdikten sonra onları şekil olarak incelemeye çalıştık. Özellikle kelimelerin yapısındaki harflerle ilgili yapılan değişiklikleri örnekleriyle beraber göstermeye çalıştık.

Halk hikâyelerinin içinde bulunan ufak fonetik farklılıkların dışında kalan, anlamını bilmediğimiz kelimelere de rast geldik. Söz konusu kelimelerin çalışmayı okuyan kişilerce de anlamlarının bilinemeyeceğini düşünerek bu kelimelere çalışmamızın sözlük kısmında yer verdik.

Çalışmamızda halk hikâyelerinin çeviri metinlerini oluştururken bir karışıklık olmaması için her halk hikâyesini okurken sayfa numarası ekledik. Böylelikle okurken herhangi bir karışıklığın ortaya çıkmasını da engellemeyi hedefledik. Dört halk hikâyesi için de aynı yöntemi kullandık.

Çalışmamıza konu olan İran coğrafyasındaki Türkler arasında varlığını sürdüren halk hikâyelerinden 4 tanesini motif ve epizot açısından inceledik. Motif tasnifi yapılırken hikâyelerde bulunan örneklerden faydalanılmıştır. Anlatımdaki vurguyu kaybetmemek adına bazı kelimeler metinlerden olduğu gibi alınarak

kullanılmış ve bunlar da ‘ ‘ şeklinde gösterilmiştir. Motif incelemesi sırasında metinde bulunan motifler tespit edilerek ilgili başlıklar altında gösterilmiş, metinde yer almayan motifler ise hikâyelerin alt kısmında hangi hikâyede hangi motifin yer almadığı belirtilerek verilmiştir.

Tezimizin son kısmında okuduğumuz halk hikâyelerinin kapak kısımlarını ve bazı sayfaları olduğu gibi ekledik. Bunu yapmamızdaki amaç ise çalışmamızdaki halk hikâyelerine gerçek kaynağından ulaşmak isteyen kişilere kaynak göstermek ve metnindeki okumalarla orijinal metindeki harfleri karşılaştırmak isteyen kişilere imkân sağlamaktır.

Sonuç olarak biz bu çeviri metni hazırlarken aramızda soy ve kültür kardeşliği bulunan farklı coğrafyalardaki zenginlikleri gün yüzüne çıkarmayı amaçladık. Böylelikle her biri çok önemli kültürel motifler taşıyan bu değerli edebi hazinelerin unutulmasını engellemek için katkıda bulunmak adına gayret göstermiş olduk. Amacımız her ne kadar siyasi sınırlarla ayrılmış olsa da manevi olarak bir farkımız olmayan aksine pek çok ortak yönümüz bulunan söz konusu bu kardeş coğrafyalardaki eserlerin unutulmasını engellemek ve kültürel ortaklıkları ortaya koymaktır.

Öğrenim hayatımda yüksek lisans yıllarımda ders alma imkânına sahip olduğum ve tezimi hazırlarken de hiç çekinmeden kapısını çalabildiğim, tezimin önemli bir kısmında danışmanlığımı üstlenmiş çok değerli hocam Dr. Doğan KAYA ve tez çalışmalarımı tamamlamamda yardımlarını eksik etmeyen Dr. Öğr. Üyesi Nilgün TÜRKMEN hocalarıma saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca eğitim hayatımın en zorlu dönemlerinde bile beni destekleyen, her zaman yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini asla üstümden çekmeyen kıymetli ailem ve sevgili eşim Hulisi KÜSMÜŞ’ e de teşekkürü bir borç bilirim.

Aysu KÜSMÜŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET

Toplumların yaşadığı olayları inceleyebilmek için başvurduğumuz halk edebiyatı türlerinden birisi de halk hikâyeleridir. Çalışmamızdaki hikâye metinleri de geçmişi aydınlatmak adına bize ışık tutmakta, yolumuzu aydınlatmaktadır. Yolumuzu aydınlatmakta bize fayda sağlayan çalışmamızdaki dört hikâyenin sonunda metinlerin ne zaman ve nerede yazıldığı konusuyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgileri şöyle sıralayabiliriz:

İncelemeye aldığımız dört halk hikâyesi örneği Ali Rıza Zihak tarafından kaleme alınmıştır. Metindeki dört hikâyeden biri olan Gulam Haydar Destanı 45 sayfadan oluşmuştur. Rivayet yeri olarak Tebriz/Çeppevvel/ 1374 notu düşülerek Neşriye Şahı, 'Hoy' matbuatı Üstat Şehriyar şerhi eklenmiştir.

İkinci halk hikâyesi Gulami Kemter hikâyesidir. Bu hikâye 28 sayfadan oluşmaktadır. Rivayet yeri Hoy/Şehriyor ayı/ 1349 olarak belirtilmiştir.

Üçüncü hikâye Sedet ile Sayyad hikâyesidir. Bu hikâye 27 sayfa olarak kayda alınmıştır. Rivayet yeri olarak Hoy/Azer yılı/1342 notu düşülmüştür.

Son hikâye ise Necef ile Perizad'dır. Bu hikâye 31 sayfadan oluşmaktadır. Hikâyenin son sayfasında metnin içinde geçen kişilerin ve yerlerin isimlerine tablo şeklinde yer verilmiştir.

Çalışmamızdaki halk hikâyelerinin dış özellikleri için şunları söyleyebiliriz: çalışmamızın içinde dört tane halk hikâyesi bulunmaktadır. Olaylar düzyazı şeklinde anlatılırken duygular şiir şeklinde kaleme alınmıştır. Halk hikâyeleri motif ve epizot açısından da incelenmiştir. Epizot unsurlarının bütün hikâyelerde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Hikâyelerin pek çoğunda kahramanların zor durumda kalması durumunda din ulularının rüyaya girip kahramanlara yardımcı olması ve kahramanlara âşık olacağı kızı göstermesi motifiyle karşılaşmaktayız. Söz konusu yardımcı unsurlar arasında özellikle Hz Ali ve On iki İmam karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Halk Hikâyesi, Sivas, Türk motifleri, Ali Rıza Zihak, Epizot, Motif.

ABSTRACT

One of the folk literature types that we apply to examine the events of the societies is the folk stories.

The example of the four folk stories we took into consideration was written by Ali Rıza Zihak. The Gulam Haydar Epic, which is one of the four stories in the text, is composed 45 pages. As a copy, the copy of Tabriz / Çeppevvel / 1374 is a copy. . Hoy Üst print, master Shahriar commentary was added.

The second folk story is the Gulam –ı Kemter. This story consists of 28 pages. The place of the narrative is Hoy / Düriyor bear / 1349.

The third story is Sedet with Seyyad. This story was recorded on 27 pages. Hoy/ Azer / 1342 note is deducted as the place of the narration.

The last story is Najaf and Perizad. This story consists of 31 pages. On the last page of the story, the names of the people and places within the text are given in the form of a table.

In our study, for the external characteristics of the folk stories, we can say that there are four folk stories in our work. The names of these four folk stories, the places of narrative and their dates are given at the end of the texts. However, when the events are told as prose; feelings were written in poetry form. The fact that the opposing persons were written as rhymes in a rhymed way allowed the verse to be composed as verse prose.

For the external characteristics of the folk tales in our study, we can say the following: there are four folk tales in our study. The events were described as prose, while emotions were written in poetry. Folk tales were also examined in terms of motifs and episodes. We see that episode elements appear in all stories. In most of the stories, if the heroes are in a difficult situation, we see the motives of the religious people to enter the dream and help the heroes and show the girl they will fall in love with. Among these ancillary elements, especially Hazrat Ali and the Twelve Imams.

Key Words: Folk Stories, Sivas, Turkish motifs, Ali Rıza Zihak

GİRİŞ

İnsanların duygularını veya düşüncelerini ifade etmek için başvurdukları çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemlerin estetik ve edebi bazı ortak özellikler taşımasıyla da ortaya edebi eserler çıkmıştır. İnsanların duygularını içinde barındıran edebi türlerden biri de halk hikâyeleridir. Biz de bu çalışmamızda halk hikâyesi şeklinde sunulmuş olan dört hikâyenin yazı çevrimini, özetlerini, motiflerini ve epizotlarını hazırladık.

Çalışmamızda bulunan metinlerin içeriğini daha iyi anlayabilmek için bazı kavramların tanımlanmasının doğru olacağı kanısındayız. Bu kavramların başında da 'halk hikâyesi' kavramı gelmektedir. Şükrü Elçin halk hikâyesi kavramını 'Türk halk hikâyeleri zaman seyri ve coğrafya-mekan içinde 'efsane, masal, menkabe, destan v.b' mahsullerle beslenerek dini, tarihi, içtimai hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.(Elçin 1986: 444). şeklinde tanımlamıştır.

Çalışmamızda yer alan bir diğer kavram 'motif' kavramıdır. Motif: Mitoloji, masal, efsane, destan ve halk hikâyesi gibi türlerde yaşama gücüne sahip en küçük öğeye verilen ad (Kaya 2014: 576). olarak tanımlanmaktadır. Çalışmamızda bulunan hikâyeler incelenirken Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'e ait olan Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı adlı kitabında bulunan motif inceleme tasnifinden faydalanılmıştır.

Hikâyelerimizin inceleme başlığını oluşturan bir diğer kavram 'epizot' kavramıdır. Epizot kavramı için şu bilgilere yer vermenin epizot kavramını açıklamamıza yardımcı olacağı kanısındayız: Anlatım türleri içinde yer alan destan, hikaye, masal gibi türlerde bir metni birbirinden ayrılan, ancak asıl konuya bağlı parçalarına verilen ada epizot denir. Söz konusu parçalar birbirini tamamlamak suretiyle asıl metni meydana getirir. (Kaya 2014: 330).

Çalışmamızda yer alan dört hikâyeyi epizot açısından incelerken 1.Kahramanın ailesi, 2. Kahramanın doğumu, 3. Kahramanlara ad verilmesi, 4. Kahramanın eğitimi, 5. Kahramanların aşık olmaları, 6. Kahramanın sevgiliyle karşılaşması, 7. Kahramanın gurbete çıkması, 8. Sevgilinin bir başka kahramanla evlendirilmek istenmesi, 9. Kahramanın memleketine dönüşü, 10. Sonuç (Alptekin

2016: 92-94) başlıkları esas alınarak incelenmiştir. İran'da yaşayan Türkler arasında anlatılan hikâyelerden dört tanesini ele aldığımız bu çalışmada, her hikâye tek tek motif ve epizot açısından incelenmiştir. Her hikâyenin sonuna da yapılan çalışmadan ortaya çıkan bilgiler kısaca özetlenerek eklenmiştir.

Halk hikâyeleri tarihi süreç içerisinde birçok edebi tür ile etkileşim halinde olmuştur. Bu etkileşim aynı türe ait olan ve benzer özellikler gösteren eserlerin değişik coğrafyalarda farklı isimler almalarına sebep olmuştur. Bu durum aynı özellikleri taşıyan edebi türlerin farklı şekilde isimlendirilmesini de beraberinde getirmiştir. Halk hikâyesi kavramının 'Türkiye'de: halk hikâyesi; Azerbaycan'da: Destan, hekâye; Türkmenistan' da: dessan, halk dessanı; Özbekistan'da: destan, halk destanı' (Alptekin 2016: 20). olarak adlandırılması söz konusu duruma örnek olarak verilebilir. Destan ile halk hikâyesi arasındaki benzerlikler de bu isim karışıklığına davetiye çıkarmaktadır. Destan ile halk hikâyelerinin benzer yönlerini şöyle sıralayabiliriz:

1) Anlatıya sazın –ezginin koşulması, mimik ve ses taklitlerinin önemli bir yer tutması.

2) Anlatının büyük boyutlu (3, 5, 7 gece süren hikâyeler vardır), dinleyici-anlatıcı ilişkisinin destan geleneğindekine benzemesi. (Hikâyecinin de tıpkı destancı gibi yalnızca dinleyicilerini eğitmek ve eğlendirmek değil, onların 'ideal' saydıkları insan tiplerine ve özledikleri toplum düzenine duygulanmalarını dile getirmesi.)

3) Anlatıcının uzun bir öğreti dönemi sonunda bir 'uzmanlık' yeterliği kazanmış olması.

4) Hikâyelerin çoğu kez erkek ve yetişkinler çevresine seslenmesi.

5) özellikle Köroğlu hikâyelerinde birçok kolların, her biri başı sonu belli bir anlatı bütünü olmakla beraber aynı kahramanların yeni serüvenler peşinde yeniden sahneye çıkmaları sonucu olarak, gevşek de olsa birbirine bağlanarak 'çok halkalı çember' oluşturmaları. (Batur 1998: 420).

Halk hikâyelerinin içerik özelliklerini incelediğimiz zaman bu benzerlik daha da gün yüzüne çıkmaktadır. Halk hikâyelerinin içerik özellikleriyle ilgili olarak şunları söylemek mümkündür:

1) Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşktır.'Ercişli Emrah', 'Derdiyok ile Zülfü Siyah', 'Tahir ile Zühre' vb. gibi

2) Bazı hikâyelerde ise aşk ve kahramanlık birlikte konu edilir.'Köroğlu', 'Kaçak Nebi', 'Kirmanşah', 'Yaralı Mahmut' v.b gibi.

3) Halk hikâyelerini meydana getiren olaylar gerçek ya da gerçeğe yakındır. Ancak tarihi olaylar hikâye gerçekliği içinde, yani kurmaca anlayışına uygun bir biçimde hikâyelerde yer alır.

4) Kahramanların yaşadığı anlatılan pek çok olayda olağanüstülükler vardır.

5)Hikâyelerde genellikle erkek ve kadın kahramanlar birlikte yer alır, ancak olaylar daha çok erkek kahramanın üzerinde odaklanır. Erkek kahraman olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir. (Hızır, pir, adak, vs. vasıtasıyla dünyaya gelme). Kahramanların babaları genellikle çocuk sahibi olamayacak kadar yaşlanmış kimselerdir.

6) Kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan ak saçlı ihtiyar (pir, derviş, Hızır) daha sonra kahramana ad verilmesi, eğitimi, âşık olması ve sevgiliyi aramak için gurbete gitmesi v.b gibi durumlarda da karşımıza çıkar.

7) Kahramanlar genellikle dört şekilde birbirine âşık olurlar: 1. Rüyada bade içerek âşık olma, 2. Aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrenince âşık olmaları, 3. Resme bakarak âşık olma, 4.İlk görüşte âşık olma.

8) Hikâyelerin bazı bölümlerinde dinleyici ya da okuyucular için yapılan dualar vardır.

9) Hikâyelerde kahramanların en büyük yardımcısı, Hızır'dan sonra yol arkadaşı olan atıdır.

10) Halk hikâyeleri genellikle 'mutlu son'la biter. Ancak, 'Kerem ile Aslı', 'Tahir ile Zühre' gibi bazı hikâyelerde âşıkların bir araya gelmedikleri anda öldükleri veya öldükten sonra öbür dünyada kavuştuklarını sembolize eder biçimde yan yana gömüldükleri de görülür.

11) Halk hikâyelerinde mekân dünyadır. Bu mekân bazen çok dardır.

12) Bazı halk hikâyelerinde atlı-göçebe toplumsal hayatın özellikleri görülse de çoğu hikâyede yerleşik hayatın yaşam tarzı hakîmdir.

13) Birkaç İran-Hint ve Avrupa kaynaklı halk hikâyesinin dışında diğerleri konularını Türk kültüründen almıştır ve hemen hemen bütün Türk dünyasında anlatılır. ('Tahir ile Zühre', 'Âşık Garip ile Şahsenem' v.b gibi). Bazıları ise hikâyeleri yaratan ve anlatan âşıkların hayatı etrafında teşekkül etmiş olup onların başından geçen aşk maceralarını anlatır. (Oğuz, Ekici 2018:187-188).

Halk hikâyesi ve destanların gerek şekil özellikleri gerekse içerik özelliği noktasında benzerlik taşıdığı için ortaya isim farklılığı çıktığı görülmektedir. İran coğrafyasında yaşayan Türkler arasında kendine yer bulan halk hikâyelerinden dört tanesini incelediğimiz bu çalışmamızda 'dastan' olarak bahsedilen türün aslında halk hikâyesi olduğunun bilinmesinin yararlı olacağını düşünmekteyiz.

Halk hikâyeleri ele aldıkları konular bakımından bazen kahramanlık bazen de sevda üzerine kurulur. Hikâye içerisinde ağır basan unsur aynı zamanda o hikâyenin konusuna göre yerine de belirler**.** Konularına göre halk hikâyeleri ile ilgili bilgilerden bazıları şöyledir:

Halk hikâyeleri aşk konulu hikâyeler ve kahramanlık konulu hikâyeler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Kahramanlık konulu hikâyelerde olaylar, kahramanlık ve yiğitlik üzerine kurulmuştur. Hikâyenin kahramanları, önlerine çıkan engelleri ve her çeşit problemleri kılıç zoruyla çözerler. Anlatımda, özellikle türkülerin söz ve söyleyişlerinde mertlik ve yiğitlik tavrı vardır. Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek hikâyesinin sözlü varyantı olan Bey Böyrek hikâyesi, Köroğlu, Celal Bey, Yaralı Mahmut, Salman Bey, Latif Şah, Eşref Bey ve Kaçak Nebi bu tür kahramanlık konulu halk hikâyeleridir.

Aşk konulu hikâyelerde ise olaylar, kahramanların karşılıklı olarak birbirlerine âşık olmaları ekseninde gelişir. Hikâyelerin nesir kısımlarındaki sözcüklerin seçimi ve anlatımı ile türkülerin içeriği aşk ve sevgi motifleriyle örülmüştür. Sevgililerin karşılıklı olarak şiirle söyleşmelerine daha çok yer verilmiştir. Olayların anlatımında duygusallık ağır basar. Ercişli Emrah ile Selvihan, Krem ile Aslı, Âşık Garip, Sevdakar gibi. (Aslan 2018: 328-329). İncelediğimiz hikâyeler konularına göre aşk konulu hikâyeler kapsamına girmektedir. Hikâyelerin

hemen hemen hepsinde kahramanlık gösteren başkahramana denk gelsek bile hikâyelerde ağır basan unsurun aşk unsuru olduğu görülmektedir. Bu durum incelediğimiz hikâyeleri aşk konulu halk hikâyesi yapmaktadır. Metinlerini incelediğimiz İran coğrafyasında aşk konulu halk hikâyeleri için 'mehebbet dastanı' ifadesi kullanılmaktadır.

Konusu bakımından aşk konulu halk hikâyelerine örnek oluşturan çalışmamızdaki metinleri incelerken metin merkezli bir çalışma metodu kullanılmıştır. Elimizdeki metinleri inceleyerek metinlerin Türkiye Türkçesi'ne yazı çevrimi yapıldıktan sonra metinlerin içeriğindeki unsurlar dikkate alınarak şekil ve içerik noktasındaki özellikleri kaleme alınmıştır.

Çalışmamızdaki hikâyelerin yapısını incelediğimizde olayların düzyazı, duyguların ise şiir şeklinde kaleme alındığını görmekteyiz. Bu duyguların aktarımında "aldı sazı eline", "bakalım ne dedi" gibi kalıplaşmış ifadelere yer verildiğini de görmekteyiz.

Elimizdeki metinde bulunan noktalama işaretlerine çeviri metni hazırlarken hiç değiştirmeden yer verdik. Metnin aslında nerede ve hangi noktalama işareti kullanıldıysa biz de çalışmamızda aynı şekilde noktalama işaretlerini kullandık.

Noktalama işaretlerinde dikkat çeken bir unsur ise zarf fiil ekleri ve bağlaçlardan önce genellikle virgül kullanılmasıdır.

Metinlerde kişilerin ağız özelliklerine rastlamaktayız. İran coğrafyasında kullanılan ağız özellikleri Türkiye' de kullanılan İstanbul ağzından farklı olduğu için metin içinde imlâ konusunda dikkat çeken bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Hikâyelerin imlâsı konusunda dikkat çeken özelliklerin bazılarını şöyle ifade edebiliriz:

1. Kelime içindeki bazı seslerin yazılmadığı görülür. Örneğin; yürek-ürek, yiğit- iğit,

2. Kelimelerden bazılarının halk ağzındaki kullanımına hikâyelerde de rastlanmaktadır: ait yerine ayit, yıllık yerine illik v.b

3. Kelimenin içinde bulunan seslerde değişiklik yapılarak kullanılmıştır: alev-alav, merak-marak, öğrenmek-öyrenmek

4. Bazı kelimelerde harflerin yerleri değiştirilerek ağız unsurlarının vurgulandığı görülür: Yaprak-yarpak, çapraz-çarpaz, tütsü-tüstü

5. Kelime başında olmayan bazı seslerin eklendiği görülür: Urum

6. Sayılar yazılırken aynı harfin iki kere kullanıldığı görülmektedir: Sekkiz, dokkuz, yeddi

7. K harfinin bazı kelimelerde yerini "g" harfine bıraktığı görülür: Çoşgun

(çoşkun), köyül (gönül) ,kimi(gibi)

8. İstanbul Türkçesi'nde uzun ünlülerle kullanılan bazı kelimeler hikâye metinlerinde kısa ünlüler kullanılarak yazılmıştır. Örneğin; Âşık

Çalışmamızdaki dört hikâyeyi kaleme alan kişi Ali Rıza Zihak' tır. Kendisinin günümüzde Latin harfleriyle de "Işık "dergisinde yazılar yazdığı ve kendisine ait olan "Maral" dergisini çıkardığı bilinmektedir

Ali Rıza Zihak tarafından derlenen[1] ve üzerinde çalıştığımız dört hikâyenin isimleri ve sayfa sayılarını şu şekilde anlatabiliriz: İlk metin Gulam Haydar Destanı olmakla beraber 48 sayfadan oluşmaktadır. Bu metni diğer metinlerden ayıran bir özellikte metnin sonunda Farsça olarak kaleme alınmış olan bir sayfalık başka bir metnin olmasıdır. İkinci metin Gulami Kemter Destanı'dır. Bu metin 28 sayfadan oluşmaktadır. Sedet ile Sayyad Destanı 27 sayfalık üçüncü metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Son metin ise Necef ile Perizad Destanı olarak verilmiş olup 31 sayfadan oluşmaktadır.

Sonuç olarak; biz bu çalışmamızda içinde kültürel unsurları bulunduran, insanların duygularına tercüman olan dört hikâyenin Türkiye Türkçesi'ne yazı çevrimini yaparak kültürel mirası geleceğe aktarmak adına bir nebze de olsa çorbada tuzumuz olsun istedik. Böylelikle kardeş coğrafyalardaki kültürel unsurlardan haberdar olup kültür birlikteliğinin devamını sağlamış olabiliriz.

---

[1] Ali Rıza Zihak tarafından derlenmiş olup çalışmamızda bulunan dört hikâye bulunmaktadır. Bu dört hikâye ile ilgili olduğunu düşündüğümüz ama yazarının erişime izin vermemesi sebebiyle içeriğini göremediğimiz bir çalışma YÖK'ün ulusal tez sayfasında mevcuttur. Bahsettiğimiz çalışmanın tam ismi kaynakça bölümünde belirtilmiştir.

1. BÖLÜM

1. HALK HİKÂYELERİNİN İNCELEMENMESİ

1.1. Halk Hikâyelerin Özetleri

1.1.1. Gulam Haydar Destanı Özeti

İran şahı Şah Abbas bir gece rüyasında ülkesi Azerbaycan'ın alevler içinde yandığını görür. Vezirini yanına çağırıp rüyasını yorumlamasını ister. Veziri da uzun zamandır Azerbaycan'a gitmediklerini, ülkede olup bitenden haberleri olmadığını söyler. Bunu üzerine Şah Abbas ve veziri tacir kıyafeti giyerek Azerbaycan'a doğru yola çıkarlar. Yolda dinlenmek isterler. Piran adında tanımadıkları bir kişini evine misafir olurlar. Piran'da karşısındaki kişini padişah olduğunu bilmez ama ikramda da hiç kusur etmez. Onlara mükellef bir sofra hazırlatır. Piran'ın kızı Dilşad, sofrayı kurar. Bu arada da Şah Abbas kızı görür ve ona âşık olur.

Misafirler yemeklerini rahat yesin diye Piran onları yalnız bırakır. Aradan bir süre geçtikte sonra misafirlerinin yanına gelir ama misafirlerin hiçbir şey yemediklerini görür. Misafirlerin yemeklerin içinde zehirli olabileceğini düşündükleri için yemedikleri kanısına varır. Sofraya oturur ve yemeği önce kendi yer. Sonra da misafirlerine yemekte zehir olmadığını afiyetle yemeği yiyebileceklerini söyler. Bunun üzerine vezir Piran'a yanındaki arkadaşının az önce içeri gelen kızı çok beğendiğini, izni olursa onunla evlenmek istediğini söyler. Eğer kızı vermeye razı olursa yemeklerden yiyeceklerini yoksa sofradan kalkıp hemen gideceklerini söyler. Piran bu teklife sevinir ama kızının da fikrini alması gerektiğini belirterek dışarı çıkar. Dilşad'a olanı biteni anlatır. Dilşad'da teklifi kabul eder ve ikisine bir düğün yaparlar.

Şah Abbas, iki ay Dilşad'ın yanında kalır. Ama veziri yanına gelip artık gitmeleri gerektiğini Şah Abbas'a söyleyince o da Dilşad'ı ve ailesini etrafına toplayıp dola düşmek için izin ister. Dilşad'a bir pazubant verir. Eğer oğlu olursa koluna bakmasını kızı olursa satıp çeyiz parası yapmasını ister. Kendi ülkesine varınca Dilşad'ı yanına aldıracağını söyleyerek yola çıkar.

Şah Abbas, ülkesinin işleriyle uğraşırken Dilşad'ı yanına getirtmeyi unutur. Aradan 'dokuz ay dokuz gün dokuz dakika' geçer ve Dilşad'ın bir oğlu olur. Adını da Haydar koyarlar. Haydar büyüyüp okula gitme yaşına gelir. Ama babasından hâlâ bir haber yoktur. Bir gün okul çıkışı bir çocukla kavga eder. Çocuğu döver. Çocuğun annesi Haydar'a çok kızar ve babasının olmamasını ima eden kötü sözler söyler. Haydar, çok sinirlenir ve annesinin yanına gelerek babasının kim olduğu sorar. Eğer söylemezse ikisini de öldüreceğini söyler. Annesi oğlunun durumuna dayamaz ve babasının İsfahan'da bir tacir başı olduğunu, gittiğinden beri de ondan haber alamadığını söyler. Haydar Bey, annesinin rızasını alarak babasını bulmak ister. Annesi de babasını verdiği pazubandı Haydar Bey'in koluna takarak gitmesine izin verir.

Şah Abbas ve veziri tacir kıyafetlerini giymiş olarak İsfahan sokakların da gezerken sokakta uyuyan Haydar Bey'i görürler. Onun kim olduğunu merak ederler ve yanına gidip Haydar Bey'e sorular sorarlar. Haydar Bey'in verdiği cevaplar Şah Abbas'ın çok hoşuna gider ve ona yanında çalışmasını teklif eder. Haydar Bey de bu teklifi kabul edince adını 'Gulam Haydar' koyar.

Gulam Haydar vazifelerini eksiksiz yaptığı için görevinde çok çabuk yükselir. Onun bu yükselişi çekemeyen diğer gulamlar onu ava götürerek tuzağa düşürüp öldürmek isterler. Arkadaşlarının yaptığı plandan haberi olmayan Gulam Haydar, Şah Abbas'tan izin aldıktan sonra onlarla ava gider. Ama av sırasında arkadaşlarının kendisini öldürmek istediğini anlar ve onlarla savaşır. Pek çoğunu öldürür kendi de yaralanır. Yaralarının etkisiyle uykuya dalar. O sıra da rüyasında bir kişi ona parmaklarının arasında bir kız gösterir. Gulam Haydar, kıza âşık olur. Rüyasında gördüğü kız Keşmir Şahı Cemşid Şah'ın kızı Sevsenbir'dir.

Sevsenbir de rüyasında Gulam Haydar'ı görür ve âşık olur. Karşılaştıklarında Gulam Haydar'ı bazı sınavlara tabii tutar. Eğer sınavları geçerse onu saklayacağını yoksa başını vurduracağını söyler. İşinin ehli olan Âşık Hıdır ile girdiği söz düellosunu kazanır. Sevsenbir'in aşkı daha da çok arttı. Ama Sevsenbir Ahmet Han'la nişanlı olduğu için gitmek zorunda kalır. Onu takip eden Gulam Haydar'ı yaralar. Gulam Haydar'ı kanlar içinde görürüce dayanamaz ve onun yaralarını iyileştirir. Eğer kendiyle evlenmek istiyorsa babasının dostu olan Şah Abbas'tan izin almasını ister. Başka türlü nişanlısı olan Ahmet Han'ın kendisinin peşini

bırakmayacağı söyler. Gulam Haydar, Sevsenbir'in dediğini yapmak için yola çıkarken Sevsenbir'den 40 gün izin ister. Eğer 40 güne gelemezse kavuşmalarının ahrete kaldığı ve artık kendisini beklememesini söyler. Sevsenbir'de evlenmek için Ahmet Han'dan 40 gün süre ister. Eğer bu süre zarfında Gulam Haydar gelmezse zehir içip kendini öldürmeyi planlar.

Gulam Haydar 39. gün Sevsenbir'in olduğu şehre gelir. Sevsenbir'in çektiği aşk acısından ve yaşananlardan haberi olan Karı Nene'ye denk gelir. Karı Nene para yardımı karşılığında onlara yardım edeceğini söyler. Ve Gulam Haydar'dan aldığı yüzüğü de yanına alarak Sevsenbir'in çadırına doğru yola çıkar. Düğün günü Sevsenbir'in yanına varır. Ona yüzüğü gösterir. O sırada Ahmet Han'da içeri girer. Sevsenbir zehir dolu şişeyi içmek ister Ahmet Han şişeyi kırar. Sevsenbir camdan atlamak ister Ahmet Han onu da engeller. Sonra da Sevsenbir'e neden böyle yaptığını sorar. Sevsenbir ile Ahmet Han'ın yaşadıklarını duyan Gulam Haydar daha fazla dayanamaz ve ikisinin olduğu yere gider. Ahmet Han, Gulam Haydar'ın silahı olmadığı için ona güreşmeyi teklif eder. Kim kazanırsa Sevsenbir'le evlenmeyi de o hak edecek der. Gulam Haydar, Ahmet Han'ı güreşte yener. Sevsenbir'i de alır.

Ahmet Han, güreşte yenilmeyi kendine yediremez ve kardeşlerini de alarak Gulam Haydar ile Sevsenbir'in peşine düşer. Sevsenbir'in babası Cemşid Şah'a haber salar. Hep birlikte Gulam Haydar ve Sevsenbir'i aramaya başlarlar. Sonunda bulurlar. Gulam Haydar, Ahmet Han'ın ve kardeşlerini boynunu kılıçtan geçirir. Gulam Haydar'la vuruşmak için savaş alanını en son Cemşid Şah gelir. Babasını gören Sevsenbir ağlamaya başlar. Gulam Haydar ona neden ağladığını sorunca karşısındakinin Sevsenbir'in babası olduğunu anlar. Gulam Haydar kılıcını bırakır ve Cemşid Şah'a kılıç kaldırmaz. Sevsenbir'i sevdiğini ve izni olursa kızıyla evlenmek istediğini söyler. Bu hareket Cemşid Şah'ın çok hoşuna gider. İkisinin düğününü yapıp İsfahan'a doğru yola çıkmalarına izin verir.

Gulam Haydar ile Sevsenbir yolda giderken Şah Abbas'ın sarayına varırlar. Uzun zaman ortadan kaybolduğu için Şah Abbas, Gulam Haydar'a çok sinirlidir. Yanında getirdiği kızın kim olduğunu sorar. Kızı karşı olan duygularının gerçek olup olmadığını anlamak için ya kızdan vazgeçmesini ya da başının vurulmasını seçmesini ister. Gulam Haydar, kızdan vazgeçmeyeceğini şiirlerle dile getirir. Şah Abbas'ın veziri Allahverdi Han, Gulam Haydar'ın söylediklerini dinlerken çok

etkilenir ve onun koluna bakar. Kolundaki pazubandı görünce onun Şah Abbas'ın oğlu olduğunu anlar. Şah Abbas'la oğlu sarılıp koklaşır. Şah Abbas, Gulam Haydar'dan annesini de getirmesini ister. Annesini de alıp gelince Gulam Haydar'la Sevsenbir'e İsfahan'da dillere destan bir düğün yaparlar. Gulam Haydar Sevsenbir', Şah Abbas' da Dilşad'a kavuşur.

1.1.2. Gulami Kemter Destanı Özeti

İsfahan şehrinde Hoca Rahim ve Hoca Abdullah isimlerinde iki tacir vardır. Bu tacirler birbirlerini o kadar çok severler ki her kervana beraber katılırlar. Her ikisinde mal mülk açısından bir sıkıntısı yoktur. Oldukça zengindirler ama her ikisinin de ortak sorunu vardır ki ikisinin de çocukları olmaz. Çocuklarının olması için her ikisi de Allah'a dua eder. İki rekât namaz kılıp Allah'ın dualarını kabul etmesi için çeşitli iyilikler yaparlar ve sonunda Allah Hoca Abdullah ve Hoca Rahim'in duasını kabul eder ve onlara birer erkek evlat nasip eder. Çocukları olduktan sonra ahalinin ileri gelenleri toplanıp çocuklara isim koymak için bir gece düzenlerler. Bu gece sonunda çocuklardan birine 'Gulami Kemter' diğerine de 'Yusuf' adını koyarlar.

Gulami Kemter ile Yusuf büyür ve okula gidecek yaşa gelir. Bir gün okuldan gelirken bir aşığın çaldığı sazı dinlerler. Dinledikleri bu sazın etkisi Gulami Kemter'de çok büyük olur. Onun etkisinden bir türlü kurtulamaz. Aradan yıllar geçse bile aklı hep o sazda kalır. Büyüyüp ticarete başladığında kendine bir saz alır ve o sazı yanından hiç ayırmaz.

Tacirlik yapan Gulami Kemter bir gün kervanla giderken Serv Senaber'in bağına girer. Bağın bir ucundan girip diğer ucundan çıkmak ister ancak bağın sahibi Serv Senaber durumu fark eder ve yanındaki yardımcı kızlara bağa giren yabancıyı yanına getirmeleri emrini verir. Kızlar Gulami Kemter'in yanına gidip bağda ne işi olduğunu sorarlar. Gulami Kemter'de buraların yabancısı olduğunu dinlenmek için bu bağa girdiğini söylese de kızlar ona inanmazlar. Gulami Kemter'i alıp Serv Senaber'in yanına götürürler. Serv Senaber, Gulami Kemter'i görüp ona çeşitli sorular sorduktan sonra gönlünü ona kaptırır. Gulami Kemter de Serv Senaber'e karşı aynı duyguları besler. İki sevgili sohbet ederken Gulami Kemter, sazıyla kızlara

güzel sözler söyler ve onların güzel vakit geçirmesini sağlar. Bu durumu çekemeyen Daye, Gulami Kemter'e yanlış bilgiler vererek onun yola çıkmasına sebep olur.

Gulami Kemter, Serv Senaber'i aramak için yola çıkar. Yusuf onu yalnız bırakmaz ve ikisi birlikte Serv Senaber'i bulmak için yollara düşerler. Bu sırada karşılarına iki yol çıkar. Gulami Kemter doğru yolu seçerken Yusuf, yanlış yolu seçer ve haramilerin eline düşer. Haramilerin Yusuf'u öldürmemenin tek yolunun onun cellad başı olması olduğunu söyler. Yusuf'da onların bu teklifini kabul ederek hayatta kalmayı başarır.

Gulami Kemter, Yusuf ile yola çıkmadan önce Serv Senaber'e kendisini bahara kadar beklemesini eğer bahara kadar gelmezse artık kendinden ümidini kesmesini söyler. Bunun üzerine Serv Senaber, Gulami Kemter'in kendisini alması için bahara kadar onun yolunu gözler.

Gulami Kemter yolculuk sırasında uyuyup dinlenirken rüyasında bir nurani seyyid görür. Seyyid ona bir kız gösterir ve bu kızın da kendisine âşık olduğunu ve isminin Terlala olduğunu söyler. Gulami Kemter,Terlala'yı da bulmak için yolculuğuna devam eder. Çeşitli hadiselerden sonra Gulami Kemter, Terlala'nın olduğu bağa gelir ve Terlala'yı bulur. Onlar sohbet ederken onların sevgilerini kıskanan Terlala'nın yardımcılardan olan bir kız Cemşid Şah'ın yanına gider ve kızının çadıra bir oğlan aldığını söyler. Bunun üzerine Cemşid Şah, eğer çadırda bir oğlan varsa alıp yanına getirmeleri emrini verir. Gulami Kemter'i alıp Cemşid Şah'ın yanına getirirler. Cemşid Şah, Gulami Kemter'in öldürülmesi için başının vurulmasına karar verir. Gulami Kemter'in taşını kesecekleri sırada Cemşid Şah'ın veziri bu genç ve yiğit delikanlının öldürülmesine razı olmaz. Belki bir yolunu bulur ve kurtulur umuduyla Cemşid Şah'a gencin başını vurmaktansa bir sandığa koyup denize atmayı teklif eder. Cemşid Şah, vezirinin dediğini yapar. Gulami Kemter'i bir sandığa koydurup denize attırır.

Nigar Hanım, deniz kenarında dolaşırken denizin kıyında bir sandık görür ve içini açar. Sandığın içindeki Gulami Kemter'i görür ve ona âşık olur. Eğer kendisiyle evlenirse onu kurtaracağını evlenmezse onu tekrar sandığa koyacağını söyler. Gulami Kemter sandıktan kurtulmak pahasına da olsa onunla evlenemeyeceğini söyler. Nigar Hanım, Gulami Kemter'in bu açık sözlülüğünden çok etkilenir ve ona

sevgilisini bulması için yardım edeceği sözünü verir. Olup biten her şeyi Rum padişahı olan babasına anlatır. Bütün bu olanlardan sonra hep beraber Terlala'yı bulmak için yola çıkarlar. Yolda haramilerin eline düşerler ve Gulami Kemter esir olur. Haramiler, Gulami Kemter'in başının kesilmesi için bir adam görevlendirirler. Bu adam da Yusuf'tur. Gulami Kemter'in başını vurulması sırasında söylediği şiirlerden onun yolda ayrı düştüğü amcasının oğlu Gulami Kemter olduğunu anlar. Beraber kaçma planları yaparlar ve kurtulurlar.

İsfahan'a doğru giderken Gulami Kemter üç nişanlısını yanına alır. Nigar Hanım da onlarla gitmek istediğini söyler. Gulami Kemter eğer kardeşi olarak gelmeyi kabul edecekse Nigar Hanım'ı yanına alacağını söyler. Nigar Hanım kabul eder. Bu arada da Yusuf ile birbirlerini görürler ve ikisi birbirlerine âşık olur.

Destanın sonunda İsfahan'da Gulami Kemter ile üç nişanlısına aynı anda düğün yapılır. Bu arada Nigar Hanım İle Yusuf'un düğünü de yapılır. Destan da mutlu sonla biter.

1.1.3. Sedet ile Sayyad Destanı Özeti

Herat şehrinde Hoca Hidayet adında bir tüccar vardır. Bu tüccarın bir de Nidayet adında erkek kardeşi vardır. Her ikisi de ticaret işiyle uğraşır ve oldukça zengindirler. Ama Hidayet hocanın çocuğu yoktur ve bunu kendine çok fazla dert eder. Çocuğunun olabilmesi için 40 gün boyunca aç insanların karnını doyurur yakınlarındaki dul ve yetimlere yardım ederek malını mülkünü bu uğurda harcamaya çekinmez. Sonunda da Allah, Hoca Hidayet'e bir erkek evlat nasip eder. Aksakallılar, akrabalar, komşular toplanıp doğan bebeğe isim koymak için bir ad gecesi düzenlerler. Bu gecenin sonunda adını koyarlar 'Sayyad'.

Sayyad üç yaşında iken babası tüccarlık yapmak için başka bir şehre gider. Sayyad'ın okula gitme yaşı geldiğinde onu okula yazdırırlar. Çok zekidir. Ona ne gösterilirse hemen yapar. Çok zeki olduğu için ona ders veren hocası Sayyad'ın kendi yerini alacağı düşüncesine kapılır ve endişelenmeye başlar. Yerini almaması için de Sayyad'ı okuldan atar. Okuldan atılan Sayyad'ı annesi bir demircinin yanına çırak olarak verir. Demircide de bütün işleri çok çabuk öğrenir. Bu yüzden demirci de onu yanından kovar. Sayyad, hangi işe girerse girsin işi çok çabuk öğrenir ve zeki olduğunu her fırsatta belli eder.

Sayyad, 16 yaşına gelir ama babasından hâlâ bir haber yoktur. Bir gün yine babasının yokluğundan efkârlanırken uykuya dalar. Rüyasında bir nurani seyyid görür ve bu seyyid ona bir bade içirip artık bir hak aşığı olduğunu Sayyad'a söyler. Aynı rüyada seyyid, Sayyad'a parmağının arasından bir kız gösterir. Bu kız Kirman şehrinin padişahı Ferah Mirza'nın kızı Sedet'tir. Sayyad, kızı rüyasında görür görmez ona âşık olur. Rüyasında gördüğü kızı bulabilmek için hemen yola çıkmak ister ama annesi ona izin vermez. Çünkü kocası da yıllar önce gitmiş ve bir daha geri gelmemiştir. Sayyad'ın da aynı şeyi yapacağından korktuğu için onu gurbete yollamak istemez. Sayyad, annesini ikna etmek için çok uğraşır. Annesi de bakar ki Sayyad'ın düşüncesinden vazgeçeceği yok gitmesine izin verir. Sayyad, annesinin rızasını aldıktan sonra kızı bulmak için Herat şehrinden Kirman şehrine doğru yola çıkar.

Sayyad, yolda giderken haramilerle karşılaşır. Haramiler, onun âşık olmasına ve yiğitliğine kıyamaz ve canını almazlar. Sayyad, onlara saz çalar. Haramiler de ona Kirman şehrinin yerini söylerler. Sayyad, Kirman şehrinde dolaşırken Sedet'in bağına girer. Sedet'in yardımcıları bakarlar ki bağda yabancı biri var. Hemen onu alıp Sedet'in yanına götürürler. Sedet, delikanlıyı ilk başta tanıyamaz. Sedet'in kendisini tanımadığını fark eden Sayyad, ona sazı eşliğinde şiirler söyleyince Sedet, onun rüyasında gördüğü genç olduğunu anlar ve ona âşık olur.

Sayyad, sazıyla beraber Sedet'in yanındaki kızlara şiirler okur. Hepsi bundan çok memnun olur ve çok hoşlarına gider. Ancak Sedet'in yüzü çirkin olan Salbi adında bir ablası vardır. Salbi, Sayyad'ın kendisine şiir okumamasına çok sinirlenir ve kardeşini gidip babasına şikâyet eder. Kardeşinin çadırında bir erkek olduğunu ve onunla sohbet ettiğini babası Ferah Mirza'ya söyler. Ferah Mirza hemen adamlarını Sedet'in çadırına gönderir ve eğer orda bir erkek varsa elini kolunu bağlayıp yanına getirmeleri emrini verir. Sayyad'ı eli kolu bağlı şekilde Ferah Mirza'nın yanına getirirler. Sayyad için önce ölüm kararı verir sonra fikrini değiştirip onun zindana atılması kararını verir. Sevgilisinin zindanda olduğunu öğrenen Sedet, yemeden içmeden kesilir. Babası, Sedet'in bu haline çok üzülür ve Sayyad'ı serbest bırakmaya karar verir. Ancak ikisinin evlenmesine izin vermek için bir şart koşar. Eğer Sayyad, Cemşid Şah'tan izin almayı başarıp geri gelirse evlenmelerine ancak o şekilde izin

vereceğini söyler. Sayyad, izin almak için yola çıkarken Ferah Mirza, Cemşid Şah'a bir mektup yazar ve kızının o oğlanla evlenmesine asla izin vermemesini söyler.

Sayyad, Cemşid Şah'ın yanına giderken Sedet'te Cemşid Şah'a Sayyad'a olan aşkını bildiren bir mektup yazar ve evlenmelerine razı olmasını ister. Sayyad, Cemşid Şah'ı İsfahan'da bulur ve onun yanına gider. Cemşid Şah, iki gencin aşkına inanır ve Ferah Mirza'ya gençlere engel olmamasını söyler.

Sayyad, Cemşid Şah'tan izin almak için uğraşırken Sedet'e görücü gelir. Ferah Mirza, vaktin uygun olduğunu düşünür ve Sedet'i Mahmut Han'a verir. Mahmut Han ve Sedet için düğün alayı kurulur. Düğünde atlarla yapılan eğlencede atlarda bir tanesi Mahmut Han'ı tepeler ve Mahmut Han ölür. Her yer yasa bürünür. Geleneklere göre de Sedet'in artık kayınbabasının evinde kalması gerekir. Mahmut Han'ın babası da aradan bir yıl geçmesini bekler çünkü aradan bir yıl geçince Sedet'i küçük oğluyla evlendirme planları yapar. Aradan bir yıl geçer ve Sedet'i Mahmut Han'ın küçük kardeşine vermek için düğün dernek kurulur. Tam bu sırada da âşık olarak Sayyad'ı düğüne davet ederler. Sayyad'ı dinleyen kesim arasında babası Hoca Hidayet de vardır. Sayyad, bu düğünün sevgilisinin başka biriyle evlendirilmek için kurulduğunu anlar ve hislerini sazıyla dile getirir. Onun söyledikleri Hoca Hidayet'in çok hoşuna gider ve âşıktan kendisini tanıtmasını ister. Sayyad kendini tanıtınca onun yıllar önce bıraktığı oğlu olduğunu anlar. Oğluyla sarılıp kucaklaştıktan sonra Sedet'in babasını düğüne izin verilmesi için ikna etmeye çalışır. Bütün bu olup bitenleri perdenin arkasından takip eden Sedet, babasının yumuşaması için perdenin arkasından çıkar ve babasının ayaklarına kapanır. İki gencin birbirine olan aşkını görünce hem Ferah Mirza hem de Mahmut Han'ın babası yumuşar ve Sedet ile Sayyad'ın evlenmelerine izin verirler. Düğün bu sefer Sayyad ve Sedet için kurulur ve hikâye mutlu sonla biter.

1.1.4. Necef ile Perizad Destanı Özeti

Ahmet Sövdeger, Behbahanlı br tüccardır. Mehemmed Sövdeger ise İsfahanlı bir tacir başıdır. Her ikisinin de servet noktasında bir sıkıntıları yoktur. Oldukça zengindirler ama ikisinin de çocukları olmaz. Çocuklarının olması için dua ederler. Baba Derviş adında bir nur yüzlü kişi onlara rüyalarında görünür ve eşleriyle beraber yemeleri için bir kırmızı elma verir. Her ikisi de uyandığında Baba Derviş'i

göremezler ama bıraktığı elma yanı başlarında durur. Elmayı eşleriyle beraber yiyince Ahmet Sövdeger'in kızı, Mehemmed Sövdeger'in ise bir oğlu olur. Her ikisi de bütün akrabalarını toplayıp çocuklarına isim konulmasını ister. Ahmet Sövdeger'in kızına kendi de ismine çeksin diye 'Perizad', Mehemmed Sövdeger'in oğluna ise Necef padişahına benzesin diye 'Necef' adını verirler.

Necef 18 yaşına gelince Mehemmed Sövdeger oğlunu yanın çağırır ve artık ömrünün sonuna geldiğini, kendisine vakti zamanında İsfahan'da bir kız bulduğunu ve şimdi o kızı bulup evlenmesini vasiyet eder. Necef, babasının vasiyetini yerine getirmek için babasının kendi el yazısıyla yazdığı mektubu da yanına alarak İsfahan'dan Behbahan'a doğru yola çıkar.

Necef, babasının dediği gibi Behbehan'da Ahmet Sövdeger'i bulur. Oturup konuşurlar. Ahmet Sövdeger'de kızı Perizad'a onu İsfahanlı birine vaktiyle söz kestiğini anlatır. Necef, Ahmet Sövdeger'in çadırında otururken Perizad onu görür ve ona âşık olur. Çadıra girip Necef'le konuşunca Necef'te Perizad'a âşık olur. Düğünleri yapılır. Perizad'ı da alarak Behbehan'dan İsfahan'a doğru yola çıkarlar.

İsfahan'a varmak uzun sürdüğü için yolda dinlenmek için ara verirler. Kervana göz kulak olmak için de Necef nöbetçi olarak kalır. Gece uykusu gelince uykusunu kaçırmak için Perizad'ın yanına gider. Bakar ki Perizad uyur. Onu uyandırmaya kıyamaz. Bu arada da Perizad'ın boynundaki muskayı görür. Muskayı almak isterken çarpılır ve kuşa döner. Onu çadırdaki çırpınışlarının sesinden uyanan Perizad, boynundaki muskanın olmadığını fark edince Necef'in başına gelenleri anlar.

Dışarıda Necef'i bekleyen bir sürü tacir vardır. Perizad olanları nasıl anlatacağını bilemez. Necef'in kıyafetlerini giyerek onun kılığına girer. Necef'in kılığındayken onu aramak daha kolay olur diye düşünür. Perizad, bir taraftan Necef kılığında Necef'miş gibi davranır bir taraftan da Necef'i aramaya devam eder.

Perizad, Necef kılığında İsfahan'a varır. Annesiyle kardeşiyle kucaklaşır. Tacirler Şah Abbas için tuhfe dağıtırlar. Perizad da tuhfe dağıtmak için Şah Abbas'ın yanına gider. Şah Abbas, Necef görünümlü Perizad'ın hal ve hareketlerini çok beğenir ve Perizad'ın kendi vezirinin kızıyla evlenmesini ister. Perizad bu teklifi geri çevirirse başının derde gireceğini bildiği için istemeyerek de olsa vezirin kızıyla

evlenmeyi kabul eder. İkisi için 40 gün 40 gece düğün yapılır. Gerdek gecesi gerçeklerin ortaya çıkmaması için Perizad çareler arar. Aklına namaz kılmak gelir. Namazı çok uzun sürünce vezirin kızı daha dayanamaz ve namazın ne zaman biteceğini sorar. Necef görünümlü Perizad vezirin kızıyla konuşunca namazının bozulduğunu şimdi yedi gün namaz kılması gerektiğini söyler.

Bu arada kuş donuna girerek ortadan kaybolan Necef, kendisinin kurtarılmasını bekler. Ama kulağına hiç insan sesi gelmez. Köylüler, Ovcu Ahmet'in yanına giderek hayvanlarının bazı seslerden korktuğunu ve buna bir çare bulmalarını isterler. Ovcu Ahmet de sihir ve büyü işlerinden anlayan bir kişidir. Köylülerin dediği sesin geldiği yere gider. Orda seslenir. Necef, uzun zamandan sonra kulağına bir insan sesi geldiğini duyarak sevinir ve kendisinin kurtarılması için yardım ister. Ovcu Ahmet, Necef'e zor bir derde düştüğünü ama onu kurtaracağını söyler ve Necef'i kuş kılığından insan şekline döndüren büyüyü bozar. Ovcu Ahmet, Necef'i misafir etmek için evine getirir. Ovcu Ahmet'in Hanlar Hanı adında bir kızı vardır. Necef'i görünce ona âşık olur. Ovcu Ahmet de Necef'in kızı Hanlar Hanı ile evlenmesini ister. Necef de Ovcu Ahmet'e can borcu olduğunu düşünerek teklifi kabul eder ve Hanlar Hanı ile evlenir.

Necef'in aklına kendi memleketi, annesi, Perizad gelir. Olanları bir bir Hanlar Hanı'na anlatır. Hanlar Hanı, Necef'le İsfahan'a gitmeye razı olur. Ovcu Ahmet'ten de izin alarak Necef ve Hanlar Hanı İsfahan'a doğru yola çıkar. Necef Annesine ve kız kardeşine kavuşur. Perizad'ı sorar. Onun başına gelenleri öğrenir. Hemen Perizad'ı kurtarmak için plan yaparlar.

Necef, Perizad'ın olduğu çadırı bulur içine girer. Her ikisi de aynı kıyafeti giyer. Vezirin kızı çadıra girince karşısında iki Necef görünce çok şaşırır ve ne olduğunu anlamaz. Perizad ona olanları anlatır. Bu sırada Şah Abbas'ta olanları duyar ve Necef'in yakalanıp getirilmesi için emir verir. Necef'i hapse atarlar. Necef'in haline Perizad çok üzülür ve bir şiir yazar. Perizad'ın yazdığı şiiri de Hanlar Hanı bulur. Hanlar Hanı bir mektup yazarak Şah Abbas'tan Necef'i bırakmasını ister. Hanlar Hanı'nın yazdıkları Şah Abbas'ın hoşun gider ve Necef'i serbest bırakır.

Şah Abbas, Necef'i serbest bırakınca Necef ve üç sevgilisine İsfahan'da 40 gün 40 gece düğün yaparlar. Herkes muradına erer hikâye de mutlu sonla biter.

1.2. Hikâyelerin Epizot Yapısının İncelenmesi

1.2.1. Gulam Haydar Destanının Epizot Yapısının İncelenmesi

1) Kahramanın Ailesi

Kahramanın babası Azerbaycan ülkesinin padişahı Şah Abbas'tır. Annesi ise padişahın kervanda giderken evine konuk olduğu Piran'ın kızı Dilşad olarak belirtilmiştir.

2) Kahramanın Doğumu

Şah Abbas, İsfahan'a varınca Dilşad'ı da yanına alacağını söyler ancak işlerinin yoğunluğundan Dilşad'ı İsfahan'a getirtmeyi unutur. Aradan 'dokuz ay dokuz gün dokuz dakika' geçer ve Dilşad'ın erkek bir evladı dünyaya gelir.

3) Kahramanlara Ad Verilmesi

Destanın kahramanına doğduğunda 'Haydar' ismini koyarlar. Daha sonra ülkede olanlar toplanır ve kahramana bir beylik verip adını 'Haydar Bey' koyarlar.

4) Kahramanın Eğitimi

Destanda kahramanın eğitimi ile ilgili 'boya başa gelince' yani okula gitme yaşı gelince okula gittiği şeklinde kısa bir bilgi verilmiştir.

5) Kahramanların Âşık Olmaları

Gulam Haydar, başından geçen olayları anlattığı şiirin bir mısrasında 'ağanın elinden bir bade içtiğini' söyleyerek âşık olmasıyla ilgili bilgi vermiştir. Yani kahramanın bade içerek âşık olduğu anlaşılmaktadır.

6) Kahramanın Sevgiliyle Karşılaşması

Gulam Haydar, babasını ararken rüyasında bir kız görür. Rüyasında gördüğü kızı bulursa babasını da bulacağı söylenir. Bu düşünceyle kızın olduğu çadıra doğru gider. Çadırda rüyasında gördüğü kızı yani Sevsenbir'i görür ve ona âşık olur. Sevsenbir de Gulam Haydar'ı görünce rüyasını hatırlar. Karşısındaki delikanlının rüyasında gördüğü genç olup olmadığını anlamak için ona bazı sorurlar sorar. Delikanlıdan sorduğu soruların doğru cevabını alınca onun rüyasında gördüğü genç

olduğunu anlar ve ona âşık olur. Böylece iki sevgili birbirine muhabbetlerini ilan edip sohbete başlarlar.

7) Kahramanın Gurbete Çıkması

Gulam Haydar, babasını bulmak için babasının annesine verdiği pazubandı da koluna takarak İsfahan'a doğru yola çıkar.

8) Sevgilinin Bir Başka Kahramanla Evlendirilmek İstenmesi

Gulam Haydar'ın sevdiği kız olan Sevsenbir'i amcasının oğlu olan Ahmet Han'la nişanlarlar. Sevsenbir'in gönlü olmasa da onu Ahmet Han'a verirler.

9) Kahramanın Memleketine Dönüşü

Gulam Haydar babasını bulunca babası Şah Abbas, Gulam Haydar'dan İsfahan'a geitmesini ve Gulam Haydar'ın annesini alıp gelmesini ister. Bu istek üzerine Gulam Haydar önce annesine bir mektup yollar ve geleceğini haber verir. Sonra da kendisi memleketine doğru yola çıkar.

10) Sonuç

Destanın sonunda Gulam Haydar hem babasını bulur hem de rüyasında görüp âşık olduğu Sevsenbir'le evlenir. İki âşık için İsfahan'da çok büyük bir düğün yapılır.

Gulam Haydar destanını incelediğimizde halk hikâyelerinin içinde bulunması gereken epizotları bünyesinde barındırdığını görmekteyiz. Halk hikâyelerinin genel bir özelliği olarak bu hikâye de mutlu sonla bitmektedir.

1.2.2. Gulami Kemter Destanının Epizot Yapısının İncelenmesi

1) Kahramanın Ailesi

Gulami Kemter'in babası İsfahan şehrinde tacirlik yapan Hoca Abdullah olarak belirtilmiştir. Gulami Kemter'in annesi ile ilgili ise hikâyede bilgi bulunmamaktadır.

2) Kahramanın Doğumu

Çocuğu olmayan Hoca Abdullah, bir evlada sahip olabilmek için Allah'a dualar eder. Duasının kabul olması için etrafındaki yoksul kişilerin karnını doyurur.

Sonunda Allah, Hoca Abdullah'ın duasını kabul edip Hoca Abdullah'a bir erkek evlat nasip eder.

3) Kahramanlara Ad Verilmesi

Kahraman doğduktan sonra âlimler, aksakallı kişiler toplanıp Hoca Abdullah'ın oğluna isim vermek için bir isim koyma gecesi düzenler ve kahramanın adını Gulami Kemter koyarlar.

4) Kahramanın Eğitimi

Hikâyenin kahramanı 'ayakları yere basıp ak ile karayı ayırt edebilecek yaşa' geldiği zaman okulda eğitim görmeye başlar.

5) Kahramanların Âşık Olmaları

Gulami Kemter, okul dönüşü bir âşığın çaldığı sazı dinler ve bundan çok etkilendiğini fark eder. Aradan yıllar geçse de aşığın çaldığı sazı unutmaz. Büyüyüp ticarete başladığı zaman kendine bir saz alır ve sazını yanından hiçbir zaman ayırmaz.

6) Kahramanın Sevgiliyle Karşılaşması

Gulami Kemter, Serv Senaber'in bağına izinsiz girer. Bu bağın bir başından girip diğer başından çıkmak ister. Ancak Serv Senaber bu durumu fark eder ve bağa giren yabancıyı yanına getirmeleri için yardımcılarına emir verir. Yardımcıları bağa giren yabancıyı Serv Senaber'in yanına getirince Serv Senaber ve Gulami Kemter birbirine ilk görüşte âşık olur.

7) Kahramanın Gurbete Çıkması

Gulami Kemter, sevgilisi Serv Senaber'in başka biriyle evlendirileceğini duyunca, Serv Senaber'in başkasıyla evlenmesine engel olmak için vatanından ayrılır ve gurbete çıkar.

8) Sevgilinin Bir Başka Kahramanla Evlendirilmek İstenmesi

Serv Senaber'in yardımcısı Daye, Gulami Kemter'e sevdiği kızın başka biriyle evlendirilmek için başka bir şehre götürüleceğini söyler.

9) Kahramanın Memleketine Dönüşü

Gulami Kemter, nişanlılarına gurbette düğün yaptıktan sonra kendi memleketi olan İsfahan’a gitmek için babasına bir mektup yollar ve mümkün olduğunca çabuk geleceklerini haber verir.

10) Sonuç

Hikâyenin sonunda Gulami Kemter ile üç nişanlısına düğün yapılır. Onun amcasının oğlu ve aynı zamanda da yol arkadaşı olan Yusuf ve Nigar Hanım’a da ayrı bir düğün yapılır. Hikâye de mutlu sona varılır.

Yaptığımız çalışma sonucunda Gulami Kemter destanında, halk hikâyelerinde bulunan epizotların hepsine rastlandığını görmekteyiz. Bazı epizotlara uzun uzun yer verilirken bazı epizotlara ise daha kısa yer verilmiştir.

1.2.3. Sedet ile Sayyad Destanının Epizot Yapısının İncelenmesi

1) Kahramanın Ailesi

Kahramanın babası Herat şehrinde yaşayan Hidayet adında bir hocadır. Ticaret işiyle uğraşmaktadır. Annesi ise Nergiz Banu adında bir kadındır.

2) Kahramanın Doğumu

Çocuğu olmayan Hidayet hoca, çocuğunun olması için Allah’a dua eder. Servetini Allah yolunda harcayıp 40 gün boyunca aç insanların karnını doyurur, dul ve yetimlere yardım eder. Sonunda Allah duasını kabul eder ve ona bir erkek evlat nasip eder.

3) Kahramanlara Ad Verilmesi

Kahraman doğduktan sonra aksakallılar, akrabalar, eş dost toplanıp kahramana isim vermek için bir gece düzenlerler ve adını ‘Sayyad’ koyarlar.

4) Kahramanın Eğitimi

Sayyad çok zeki bir öğrencidir. Okulda ne öğretirlerse hemen öğrenir. Hatta bu yüzden okuldaki öğretmeni Sayyad’ın kendi yerine geçeceğini düşündüğü için onu okuldan atar. Bunun üzerine annesi onu bir demircinin yanına yardımcı olarak işe koyar. Orada da her şeyi çabucak öğrenir. Sayyad, zekâsını her işte konuşturur.

5) Kahramanların Âşık Olmaları

Kahraman bir gece uyurken rüyasında bir nurani seyyid görür. Seyyid, kahramana bir muhabbet badesi verir. Sayyad bu badeyi içince rüyasında gördüğü nurani seyyid, Sayyad'a artık bundan böyle hak âşığı olduğunu söyler.

6) Kahramanın Sevgiliyle Karşılaşması

Destanın kahramanı Sayyad, rüyasında gördüğü kızı bulmak için onun olduğu bağa girer. Sedet'in yardımcıları bağda bir yabancı görünce yanına giderler ve orada ne aradığını sorarlar. Sayyad da yabancı olduğunu ve dinlenmek için bağa girdiğini söyler. Kızlar Sayyad'a inanmazlar ve onu Sedet'in yanına götürürler. Sedet, Sayyad'ı ilk bakışta tanımaz ama Sayyad'ın saz ile söylediği sözleri duyunca onun rüyasında gördüğü kişi olduğunu anlar. Bunun üzerine iki sevgili sohbet etmeye başlarlar.

7) Kahramanın Gurbete Çıkması

Sayyad, rüyasında gördüğü ve âşık olduğu kızı bulmak için annesinin de rızasını alarak Herat şehrinden Kirman şehrine doğru yola çıkar.

8) Sevgilinin Bir Başka Kahramanla Evlendirilmek İstenmesi

Sedet'in babası Ferah Mirza, Sedet'e görücü olarak gelen Mahmut Han'a kızını verir. Düğün sırasında Mahmut Han'ı at tepeler ve Mahmut Han ölür. Bunun üzerine Mahmut Han'ın babası aradan bir yıl geçince Sedet'i küçük oğluyla evlendirme planları yapar.

9) Kahramanın Memleketine Dönüşü

Destanda kahramanın memlekete dönüşü ile ilgili bilgi verilmemektedir.

10) Sonuç

Rüyasında gördüğü kızı bulmak için yola çıkan Sayyad, amacına ulaşır. Çeşitli zorluklardan geçtikten sonra sevdiği kızı alır ve düğününü yapar.

Sedet ile Sayyad destanını epizot açısından incelediğimizde gurbete çıkan kahramanın dönüşü ile ilgili bilgiye metinde yer verilmediğini görmekteyiz. Kahramanın memlekete dönüşü epizotu dışındaki epizotların ise metin içinde kendilerine yer bulduğunu söylemek mümkündür.

1.2.4. Necef ile Perizad Destanının Epizot Yapısının İncelenmesi

1) Kahramanın Ailesi

Destanın erkek kahramanı Necef'in babasının adı Muhammet Sövdeger'dir. İsfahan şehrinde tacirlik yapmaktadır.

Destanın kız kahramanı Perizad'ın babasının adı ise Ahmet Sövdeger'dir. Behbehan şehrinde tacirlik işiyle uğraşmaktadır.

2) Kahramanın Doğumu

Ahmet Sövdeger ile Muhammet Sövdeger'in çocukları olmaz. İkisi sohbet ederken uyuyakalırlar. Her ikisi de rüyalarında Baba Derviş'i görür. Baba Derviş onlara bir elma verir ve bu elmayı eşleriyle beraber yemelerini söyler. Uyandıklarında yanlarında dervişi göremezler ama onun bıraktığı elmayı görürler. Bu elmanın kızarmış kırmızı tarafını Ahmet Sövdeger, diğer yarısını da Muhammet Sövdeger yer. Elmayı yedikten sonra Ahmet Sövdeger'ın kızı, Muhammet Sövdeger'in ise bir erkek çocuğu olur.

3) Kahramanlara Ad Verilmesi

Muhammet Sövdeger, oğluna isim koyulması için 'il tayfası'nı toplar. İl tayfası da bir elmanın yenilmesinden sonra doğduğu için ve o ülkenin padişahına benzesin diye çocuğun adını 'Necef' koyarlar.

Ahmet Sövdeger de kızına isim verilmesi için akrabalarını toplar. Bebeğin Güneş adındaki dayısı bebeğin bir elmanın vesilesiyle doğması ve Perizad'a benzemesi sebebiyle bebeğin adını ' Perizad' koyar.

4) Kahramanın Eğitimi

Necef ve Perizad birbirlerinin varlıklarından habersiz ayrı şehirlerde başka başka okullara giderler.

5) Kahramanların Âşık Olmaları

Destanda kahramanların nasıl âşık oldukları hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir.

6) Kahramanın Sevgiliyle Karşılaşması

Destanın kahramanı Necef, amcası Ahmet Sövdeger'ı bulur. Amcasının çadırında otururken Ahmet Sövdeger'ın kızı Perizad çadıra girer. Necef'i görür görmez ona âşık olur. Necef de Perizad'ın kendisine selam verip hoş geldiniz demesiyle onu görür ve Perizad'a âşık olur.

7) Kahramanın Gurbete Çıkması

Destan kahramanı Necef, babasının vasiyeti olan Ahmet Sövdeger'in kızı Perizad ile oğlu Necef'in evlenmesi isteğini yerine getirebilmek için babasının kendi el yazısıyla yazdığı mektubu da yanına alarak İsfahan'dan Behbahan'a doğru yola çıkar.

8) Sevgilinin Bir Başka Kahramanla Evlendirilmek İstenmesi

Necef'in kaybolmasından sonra Perizad, Necef'in kıyafetlerini giyerek Necef'i aramaya başlar. Bu sırada da yolu Şah Abbas'la kesişir. Şah Abbas, Necef görünümlü Perizad'ın tavırlarını ve düşüncelerini çok beğenir ve onu vezirinin kızıyla evlendirmek ister.

9) Kahramanın Memleketine Dönüşü

Necef, Perizad ile evlendikten sonra kervandaki tacirlerle beraber Behbahan'dan memleketi İsfahan'a doğru yola çıkar ancak yolda başına çeşitli hadiseler gelir. Necef, yaşadığı bu hadiselerin üstesinden geldikten sonra memleketine ulaşmayı başarır.

10) Sonuç

Başından çeşitli hadiseler geçen Necef, destanın sonunda üç sevgilisine aynı anda 40 gün 40 gecelik bir düğün yapar ve destan da mutlu sonla biter.

Necef ile Perizad Destanında kahramanların âşık olmaları epizotuna yer verilmemiştir. Bu epizot dışındaki epizotlara destanda rastlamak mümkündür. Sevgilinin bir başka kahramanla evlendirilmek istenmesi epizotunun ise bu destanda farklı bir şekilde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Doğrudan bir kız veya bir erkeğin evlendirilmesi olarak değil, kılık değiştirerek sevgilisinin kıyafetleriyle gezen Perizad'ın başka bir kızla evlenmeye razı olmasına rastlamaktayız.

Çalışmamızda yer alan dört hikâyeyi epizot açısından incelerken 1.Kahramanın ailesi, 2. Kahramanın doğumu, 3. Kahramanlara ad verilmesi, 4. Kahramanın eğitimi, 5. Kahramanların âşık olmaları, 6. Kahramanın sevgiliyle karşılaşması, 7. Kahramanın gurbete çıkması, 8. Sevgilinin bir başka kahramanla evlendirilmek istenmesi, 9. Kahramanın memleketine dönüşü, 10. Sonuç (Alptekin 2016: 92-94) başlıkları esas alınarak incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda hikayelerin hepsinde epizot başlıklarının hemen hemen hepsine rastlanılmaktadır. Necef ile Perizad destanında 'kahramanların âşık olmaları', Sedet ile Sayyad destanında ise 'kahramanın memleketine dönüşü ' başlıklarına yer verilmediği görülmektedir.

Hikâyeler genellikle çocuk sahibi olamayan ve bundan üzüntü duyan kişilerin acı çekmesi, çocuk sahibi olabilmek için bütün servetlerini harcamayı göze alıp hayır işleri yapmaları sonucunda bir evlada sahip olabilmesi olayıyla başlamaktadır. Çocuğun doğmasıyla ona düzenlenen ad koyma töreninden sonra hikâyeler, kahramanın ya sevdiği kızı ya da babasını bulmak için gurbete gitmesi ve sonunda muradına ermiş olarak vatanına dönmesi şeklinde devam etmektedir. Halk hikâyelerinin pek çoğunda olduğu gibi incelemeye aldığımız dört hikâyede de kahramanlar sevdiğine kavuşmakta ve hikâyeler mutlu sonla bitmektedir.

Çalışmamızdaki metinleri epizot başlıklarına göre kısaca özetleyecek olursak şunları söylemek doğru olabilir: Hikâyelerdeki kahramanların aileleri ya padişah ya da tüccarlık yapan zengin tacir başlarından oluşur. Kahramanların doğumu çocuğu olmayan ailelerin paralarıyla yaptığı hayırlı işlerden sonra evlada sahip olduğu Necef ile Perizad destanında ise bir elmanın yarısını eşleriyle beraber yiyen kişilerin çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Her hikâyede kahramanlara ad verilmesi için akrabalar, aksakallılar, komşular toplanarak 'ad gecesi ' düzenlenmiş ve çocuğa bu geceden sonra isim verilmiştir. Kahramanların eğitimleriyle ilgili çok fazla bilgiye hiçbir hikâyede yer verilmemiştir.

Kahramanların birbirlerine âşık olmaları ise ya rüyada görme ya da ilk görüşte âşık olma şeklinde olmuştur. Hikâyenin başkahramanlarının birbirine âşık olmasının dışında diğer karakterlerin de kız ve ya erkek kahramana âşık olması ve bu uğurda mücadele etmesine de yer verilmiştir.

Hikâye kahramanları birbirleriyle genellikle önce rüyada karşılaşır. Sonra erkek kahraman kız kahramanı bulmak için yollara düşünce, kız kahramanın bulunduğu çadıra gelmesiyle iki kahraman karşılaşır ve birbirlerine olan aşkları ortaya çıkar.

Gulam Haydar destanında hikâyenin kahramanı babasını bulmak için gurbete gider. Diğer hikâyelerde kahramanı gurbete gitmek için yollara düşüren şey ise sevdiği kızı bulmaktır.

İncelediğimiz metinlerde genellikle kız kahramanlar başka bir kahramanla evlendirilmek istenmektedir. Necef ile Perizad destanında farklı bir durum karşımıza çıkmaktadır. Erkek kılığına girmiş olan Perizad, bir başka kadın kahraman ile evlendirilmek istenmiştir.

Hikâyelerde sevdiği kızı ya da babasını bulmak için gurbete giden erkek kahraman, amacına ulaşmış vaziyette memleketine dönmektedir.

İncelediğimiz metinlerin tamamı mutlu sonla bitmiştir. Hikâyenin sonunda kurulan düğünle sevenler birbirine kavuşmuştur.

1.3. Hikâyelerin Motif Yapısının İncelenmesi

1.3.1. Gulam Haydar Destanının Motif Yapısının İncelenmesi

C) Yasak

1) Belirli Zamanlarda Bazı Şeyleri Yapma Yasağı

Kırh güne can o dağın başında meni gözle. Gelebildim ki hiç gelenmedim bil ki didar kaldı kıyamete.

2) Bir İşi Muayyen Bir Zamanda Yerine Getirme

Kızın nişanlısı olmazsa onu mene istemelisin. Eğer de kızın adahlısı varsa hemen buradan durup gitmeliyik. İsteğim budur ki eğer oğlumuz olsa bu pazubandı onun sağ koluna tahıp eğer kızımız olsa satıp harçlayasın cehizine. Âşık Hıdır’ın cevabın verebildin onda onu kovup seni sahlayacam eğer ki cevap veremedin onda boynunu vurdurmalıyam.”

Eğer bu sözlerin cevabın verebilsin ömür boyu beraber ayak ha ayık ola. İstirsin eğer mene çatasan, git Şah Abbas'dan ki menim atam Cemşid Şah'ınan dostdular bir kagaz getirki meni sene vire!"

D) Sihir

1) Sihirli İçecekler

Ağanın elinden men içdim bade

2) Sihirli Yüzük

Neyin var ki onu göstermekle seni tanıya?" diye: Gulam Haydar üzüğünü ona verdi.

F) Harikuladelikler

1) Harikulade Güzellikte Kadın

Çadır vardı ki önünde bir kız dayanıp öz elebil ondört gecelik ay ağız burun fındık boyun ele bil Bağdat durnası. Saçları yasardandaşıp boy besde kipirik hedeng ve bu hak çinanı kucaklayıp

2) Realist Rüya

Bir gece yatmışdı ki yuhu da görür, Azerbaycan şehirleri alav ve içere yanır ve tüstü ile duman göğe kalhır.

H) İmtihanlar

1) Baştan Geçeni Hikâye Etme

Ne medetdi terki vatan olmuşam

Düşmüşem ilimden aralı derviş

Anamın gözleri yolda koymuşam

Odur ki gezirem yaralı derviş

2) İşaretle Tanışma

Gulam Haydar'ın sağ kolunu çırmalarken pazubant namayan oldu. Şah özünden gitdi ve Allahverdi Han dedi: "Oğlum atan ele Şah Abbas imiş" ata bala özlerine gelecek danışa danışa durdular

3) İsteğin Şiirle İfade Edilmesi

Yatıp yuhuda örüpdü

Meşk ile zülfün hurupdu

Mevlam mene can veripdi

Yar seni görmeye geldim

4) Beceriklilik İmtihanı

Bu sözle kız yeniden yuhusunu hatırlayıp onu imtihana çekmek için deyir:

Âşık Hıdır ki hakikat âşık idi ve ele sözleri var idi ki âşık üzü görmemişdi çağırlanıp beş telli sazıyla başlayır Gulam Haydar'la bağlaşmağa

"Senin silahsız olduğun için güleşeceyik! Eğer sen yıhtın kız senin olsun amma eğer ben yıhsam seni öldürüp onu aparacağam" dedi.

5) Derviş Yardım Eder

Gulam Haydar'ın sözleri kurtulanda başı üstünde bir derviş görür ki onun kim olduğunu, hardan geldiğini hara gitdiğini ve neden yaralı olduğunu soruşup ağzının lebinden onun başına çekip yarasını sağaldır ve kızın dalıca kayıtmasına emir verir

K) Aldatmalar

1) Hileli Oyunlar

Gulamlar pahalata başlayıp fikir kıldılar ki bir tehir onu aradan götürsünler ve "Bir gün Şah'dan icaze ala ova çıhah" dediler.

Başladı hile işlemege ve hanımı ayıldıben

2) Kıyafet Değiştirerek Gezen Padişah

Bu anda da Şah Abbas ile Allahverdi Han vezir ki çerağ elde derviş libasında İsfahan'ı gezirdiler

Bir insan sırasıyla değişik insanların kılığına girer

Tezlikle hazırlık yapıp tapşırıklardan sonra tacir libasında yola düşürler.

Ahmed Han özünü arvad libasında ora yetirip zehir camını vurur sindirir.

L)Kaderin Ters Dönmesi

1) Gurbete Gidiş Dönüş

Haydar Beğ atın başını İsfahan'a gönderip menzil ve menzil bir kervana koşulur

M) Geleceğin Tayini

1) Yeminler ve Antlar

And olsun seni meni yaradana eğer düzün demesen ikimizinde gününü yer üzünegötüreceğem. Diye görüm menim atam kimdir!"

Daye kızın halini gördükte ant içti onları birbirinden incidiben bir tehir oğlanı başdan elesin.

N) Şans ve Kader

1) Yardımcı Yaşlı Kadın

Otuz dokkuz günde bir iş görmeyipsiz, koyun men gedim ki billem onu ne cor razı eleyim.

2) Yardımcı Derviş

Çocuk sahibi olamayan kahramanlar

P)Cemiyet

1) Padişah

Şah Abbas, İran'ın şahı idi

2) Prensesler

Bu gördüğün Keşmir Şah'ı Cemşid Şah'ın kızıydı. Adı Sevsenbir'di

3) Kralın Vezirleri

Şah Abbas yuhudan diksenirken, veziri Allahverdi Han'ı huzuruna çağırıp tabir isteyir

4) Altı-Yedi Erkek Kardeşler

Gelenler yeddi gardaşdı

5) Tüccar

Bu dostum ki büyük bir tacir başıydı

L)Mükâfat ve Cezalar

1) Mücevher Vererek Mükâfatlandırma

Gulam Haydar kızıl gümüşle karını aldadıp ondan yardım istedi.

Şah Abbas el atdı hurcuna ve hurcunun iki gözünü ki dolu idi kızıl gümüş ile boşalttı yere

2) Öldürerek Cezalandırma

Ahmed Han'ın başı kıjıltıla bedenden ayrılıp göyde fırlandı.

T) Evlilik

1) Âşık Olma

Gulam Haydar'ın bu yarışdan baş uca çıhması Sevsenbir'i o gadar sevindirdi ki muhabbeti bir idi oldu min.

Bir an içere ele kıza muhabbet yetirdi ki bir köyülden min köyüle ona âşık oldu.

2) Evlenme Âdetleri

Onu emmi oğlusu Ahmed Han'a nişanlayıplar.

3) Düğün Merasimi

Sevsenbir'i güzelliğiyle Gulam Haydar'ın iğitliği diller ezberi oluban toy düğünden İsfahan gümbüldeyir.

4) Düğünde Eğlenme

Gulam Haydar'la anası İsfahan'a çatanda gördüler çal çağır alemi bürüyürken bütün şehir ehli onların pişvazına çıhıp el oba bayram tutupdu.

5) Çocuklara Ad Verme

Dilşad'ın bir oğlu olur. Adını Haydar koyarlar. İlde yığışıp illiğe ona bir beğlik veriben adı olur Haydar Beğ.

Adını koydu “kullar ağası Haydar Beğ”.

V)DİN

1) **Dua**

Allah’ a kimseye yamanlık görsetmesin

2) **Namaz**

Gulam Haydar’la Sevsenbir atdan yere inip başladılar namaza

3) **Dini Yardımcılar**

Haydarım çağırram Şah Haydar’ı

Menim mevlam Şah Merdan

Saydığınan çağıraram ya Şah Merdan

Z)Çeşitli Motif Grupları

1) **Formilistik Sayılar**

Dokkuz ay dokkuz gün dokkuz dakika geçir

Kırh gulam ile birlikde çöle çıhdılar.

Kızım bir ay çıhmışdık, gezmeye indi olup kırh gün.

Beş yüz atlı sağ solunda gediben

Gulam Haydar destanını motif açısından incelediğimizde mitolojik motifler, hayvanlar, devler, mizah, hayatın tabiatı gibi motiflerin hikâyede yer almadığını görmekteyiz. Türklerin ata sporu olan güreş, Gulam Haydar destanında sevgililerin birbirini sınama motifinde karşımıza çıkmaktadır.

1.3.2. Gulami Kemter Destanının Motif Yapısının İncelenmesi

C) Yasak

1) **Belirli Zamanlarda Bazı Şeyleri Yapma Yasağı**

Söz verirem eğer bahara can kayıtsam seni de götürem.

2) **Bir İşi Muayyen Bir Zamanda Yerine Getirme**

Cemal Şah gulamlara destur verdi ki getdiz gördüz oğlan var tutun getirin bura.

3) Yasağın Kırılması

Bahara can kayıtmasam bil ki itip batmışam ve daha yolumu gözleme.

F) Harikuladelikler

1) Harikulade Güzellikte Kadın

Gözleri misli ahu gözü ve yanakları kızıl gülün atlası ve haşimihallar kaşınan gözün arasından daykadan da bir renk olurdan ulduzu kimi milyon kıymeti. Kızın zülüfleri tökülüp o çiyinden bu çiyine

2) Kuvvetli Kadın

Ele kılınç oynadır ki gel göresin. Hanısını çiyninden vurur koltuğundan çekir, hanısının boynundan vurur baş top güllesi kimi dığırlanır ve hanısının kemerinden vurur hıyartek vasatdan bölünür

H) İmtihanlar

1) Baştan Geçeni Hikâye Etme

Dalından kemend atıldı

Kulaç kolları çatıldı

Gulami meydanda tutuldu

Oldun da bahtı karasın

2) Şarkı Söyleyerek Tanışma

Gulami Kemter ki mir gazabın gözlerine bahanda ister istemez Yusuf'un yadına düşdü sözün dalısın bele dedi

3) İsteğin Şiirle İfade Edilmesi

Dervişler diyerler derdi

Yolunda koymuşam seri

Adımdı Selatın peri

Lütuf eylesen meni alsan

M) Geleceğin Tayini

1) Beddualar

Eğer menin dalımca gelmesen leçeyim onun başına olsun

N) Şans ve Kader

1) Yolların Seçimi

Harası bir yolunan gedir. Deme Gulami Kemter düz yolu gedir ve Yusuf azıp haramilere sarı gedir.

2) Yardımcılar

Nigar Hanım, nişanlısını bulmak için Gulami Kemter'e yardım eder.

3) Yardımcı Yaşlı Kadın

Daye kahkah çekip güldü ve dedi ki muşduluğumu ver ki yar da senin yolunu gözleyir

4) Çocuk Sahibi Olamayan Kahramanlar

Gördüler hazaneleri doludu amma evladları yohdur.

P) Cemiyet

1) Prensesler

Rum Şahının kızı Nigar Hanım' a çatmaz

Sora Karas Şahın kızı "Selatin Peri"nin işaresiyle istirler

2) Zengin Adamlar

Gördüler hazaneleri doludu

3) İki Erkek Kardeş

Biri Hoca Rahim idi biri Hoca Abdullah. Onlar sığa gardaş idi.

4) Tüccar

Geçen sabıklar İsfahan'da iki tacir vardı

5) Harami

Haramiler gördüler bir tek atlı gelir

6) Savaşta Mağlup Olma

Cemal Şah fikre gedir ki Terlala'nı verip belki cengi kurtaralar.

L) Mükâfat ve Cezalar

1) Mücevher Vererek Mükâfatlandırma

Kız genizlere de bir etek kızıl verdi ki verersiz cellatlara ki Gulami Kemter'i sandığa koyup atalar deryaya.

2) Öldürerek Cezalandırma

Gulami Kemter'i kolu bağlı getirdiler ve sabahı darağacı kurup carcılar car çekdiler.

R) Esirler ve Kaçaklar

1) Esir Olma

Cemal Şah gulamlara destur verdi ki getdiz gördüz oğlan var tutun getirin bura. Çoh geçmedi Gulami Kemter'i kolu bağlı getirdiler

2) Esirlikten Kurtulma

Gulami Kemter'i belelikle azad eleyip

T) Evlilik

1) Âşık Olma

Yahıcı bahıp Gulami Kemter'i görünce muhabbet ohun yedi

2) Aşka Düşme

ServSanaber Gulami Kemter'e bahınca onun muhabbet ohun yedi.

3) Çok Eşle Evlenme

Gulami Kemter'le üç güzelin toyu bir tutuldu

4) Düğün Merasimi

Gulami Kemter'le sevgilileri, edep erkanla şehre vürd oldular.

5) Çocuklara Ad Verme

Alimler ağ sakkallar yığışıp ad gecesi tutdular.

V)DİN

1) Dua

Allah’ dan istediler onları gör pişman kaytarmaya.

2) Namaz

İki rekât da hacet namazı kıldılar.

3) Dini Yardımcılar

Gözün açanda gördü bir nurani seyyiddi kesip başının üstün.

Kömek olsa İmam Rıza

Z) Çeşitli Motif Grupları

1) Formilistik Şiir:

Başına döndüyün ey güzel ağa

Ağa can öz istediyin bağışla

Canımı kılaram canan sadaka

Ağa can öz istediyin bağışla

Gulami Kemter destanını motif yapısından incelediğimizde çocuğu olmayan aileler motifi hemen karşımıza çıkmaktadır. Çocuklara ad verme, esir olma, mücevher vererek mükâfatlandırma, beddualar, savaşta mağlup olma ve dini yardımcılar motifleri karşımıza çıkan diğer motiflerden bazılarıdır. Dini yardımcılar motifinde Oniki İmam’dan biri olan İmam Rıza’yı Gulami Kemter’in kendisine yardımcı olması için İmam Rıza’yı çağırmasına da rastlamaktayız. Hikâyenin sonunda ise çok eşle evlenme motifiyle karşılaşmaktayız. Gulami Kemter, üç nişanlısına aynı anda düğün yapar. Üç nişanlısı birbirlerinden haberdar oldukları zaman, nişanı bozmak yerine sevdikleri erkeğin kendisini kabul etmesi sonucunda onunla kalmayı tercih eder ve kahramanla evlenmeye rıza gösterirler.

1.3.3. Sedet ile Sayyad Destanının Motif Yapısının İncelenmesi

C) Yasak

1) Bir İşi Muayyen Bir Zamanda Yerine Getirme

Seni o şart ile ona verirem ki emin Cemşid Şah'ın da rızayeti ola

D) Sihir

1) Sihirli İçecekler

Ona bir bade verdi ki al iç bu muhabbet badesidir.

F) Harikuladelikler

1) Harikulade Güzellikte Kadın

Bağdad' a bir imaret ve bulağının da bir güzel kız.

H) İmtihanlar

2) Baştan Geçeni Hikâye Etme

Bir arzım var size tacir gardaşlar

Baht elinden men divane gedirem

Men her gün diyem nen tökerem yaşı

Bir katreydim men ummana gedirem

3) Şarkı Söyleyerek Tanışma

Yerim haber alsan Heratdı Herat

Atam hidayetdir emmim Nidayet

Anam Nergiz Banudur deme adet

Sedet'e yetişer bir bir yolum olaydı

4) İsteğin Şiirle İfade Edilmesi:

Sedet ile Sayyad'a verdiler bade

Ser rakibin derdi olsun ziyade

O Sayyad dediyim bir halalzade

Söyle atam versin Sayyad'a meni

5) Beceriklilik İmtihanı

Anası onu koydu bir demirci yanına ve zihinli olduğuna göre tezlikle bütün işleri öyrendi

Belelikle her ne işe bahdı ustalıkla o işi bacardı

L)Kaderin Ters Dönmesi

1) Gurbete Gidiş Dönüş

Hoca Hidayet öz evinden ve il tayfadan halallaşıp kafile katır yüklerken bir sefere çıhdı.

N) Şans ve Kader

1) Yardımcı Derviş

Sora bilesini yuhu tutup alem vakada bir nurani seyyid gördü.

2) Çocuk Sahibi Olamayan Kahramanlar

Tekçe bir evladım yohdu ki menim kürümü çırağ yandıran oladı

P) Cemiyet

1) Padişah

Kirmanın hakîmi Ferah Mirza'dır.

2) Prensesler

Kirman'ın hakîmi Ferah Mirza'nın kızıdır. Adı Sedet'tir.

3) Zengin Adamlar

Var servetden gani bir hoca ki dünya malından aslan eskiyi yoh idi.

4) Baba ve Oğul

Hoca Hidayet gördü öz oğlu Sayyad'dır ve kolların onun boynuna dolayıp kucaklaşdılar.

5) İki Erkek Kardeş

Bir gardaşı da var idi Nidayet adında

6) Tüccar

Bir kervansarayda bir nice tacirle tanış oldu

7) Harami

Onlar harami idiler ve gelip gideni soyurdular.

8) Ziyafetler

Kırh güne can açların karnın doyurup harda dul ve yetim varsa onlara yardım etdi

9) Yasla İlgili Âdetler:

Al giymerem başa kara bağlaram

Hamı alların soyunup kara giydiler

Her yer kara bayrağa bürünüp

L) Mükâfat ve Cezalar

1) Öldürerek Cezalandırma

Ferah Mirza gazaplanıp cellada dedi vur boynun ki kimi de oturup kimi çay göze çıhardır.

R) Esirler ve Kaçaklar

1) Esir Olma

Sayyad'ı kolu bağlı getirdiler

2) Esirlerin Kapatıldığı Yerler

Yahaçı odur ki ele onu bir müddet zindana ta aklı başına gele.

3) Esirlikten Kurtulma

Sedet o günden ne yedi ne içdi ta ki atası mecbur kaldı Sayyad'ı azad eyleye

T) Evlilik

1) Âşık Olma

Sayyad amma bahdı Sedet'in cemaline ve gördü nazenin üzüdü

2) Dünür Olma

Ferah Mirza vahtı münasip görüp elçiye bele cevabı verdi

3) Düğün Âdetleri

Mahmud Han'ın atası İsmail Han idi ki kalbinden geçdi bi ilden sora Sedet' i küçük oğluna ala onlar

4) Düğün Merasimi

O dur ki İsmail Han'ın üreyi yumuşanarken bu toyu Sayyad ve Sedet'e tutdular.

5) Düğünde Eğlenme

Mahmud Han'ın eli mene deye toy bu satı kızışmışdı ve cavanlar at oynadırdılar

6) Çocuklara Ad Verme

O zamanın resm-i resumatıyla aliler, ağ sakallar, kohum, konşu ve il tayfa yığışıp ona ad gecesi tutdular.

V)DİN

1) Dua

Nameni verdi Sayyad'a ve hayır duanan onu yola saldı.

Z) Çeşitli Motif Grupları

1) Formilistik Sayılar

Yetişip on altı yaşına amma hala atasından bir haber yohdu

Kırh güne can açların karnın doyurup

2) Sembolik Renkler:

Al giymerem başa kara bağlaram

Sedet ile Sayyad destanında imtihan motifinin bir başka boyutuyla karşılaşmaktayız. Daha öce güreşme şeklinde olan imtihan, bu hikâyede beceriklilik hususunda karşımıza çıkmaktadır. Seyyad, çok zeki ve becerikli olduğu için okulundan, demircinin çırağı olarak çalıştığı iş yerinden hep kovulur. Sayyad'ın becerikliliği ondan korkanların yüzünden başına bela açan bir özellik haline gelir.

Renklerin yaslarla olan ilgisine yasla ilgili motifte denk gelmekteyiz. Ahmed Han'ın ölmesi üzerine siyah bayraklar çekilir, al kıyafetler çıkartılıp yerine kara kıyafetler giyilir.

1.3.4. Necef ile Perizad Destanının Motif Yapısının İncelenmesi

C) Yasak

1) Belirli Zamanlarda Bazı Şeyleri Yapma Yasağı

Atamın vasiyyetidir ki, elin elime deymemiş gerek ki, yeddi güne can namaz kılam."

2) Bir İşi Muayyen Bir Zamanda Yerine Getirme

Hele cehiz işine bahmamışam ve cehizsiz seni yola salmam.

3) Yasağın Kırılması

Yer göğü duman bürüyüp göy gürülderken ildırımlar şahdı ve Necef, gövircin donundan çıhıp özlüğüne kayıtdı.

D)Sihir

1) İnsanın Güvercin Olması

İldirim, cin, duman her yanı bürüyür ve Necef de olur bir güvircin. Düşür bir güvircin donuna

F) Harikuladelikler

1) Harikulade Güzellikte Kadın

Ey dad- ı bidad ele bil bulut çekildi ay tolu etdi. "Bir bele de güzel olar

Kaşın keman kirpiklerin sedefi

Ağzın dürdü dişin inci sedefi

2) Çok Kuvvetli İnsan

Ovcu Ahmed ohundan köyde uçan arı da kurtulamazdı.

3) Olağanüstü Elma

Bu almanı yarıdan bulup her ikiniz öz halallarızla meyil isteniz

H) İmtihanlar

1) Baştan Geçeni Hikâye Etme

Alhaç çimeninde çeşme başında

Gözünde sürmedir ve sema kaşında

Necef ‘tir ad sanım cavan yaşımda

İmdat eyle kurtar beladan meni

2) İşaretle Tanışma

Atasının ”destihatın” emmisine takdir ederken emmisi Necef’i basdı bağrına.

K) Aldatmalar

1) Kıyafet Değiştirerek Gezen Padişah

Mevlay-ı mütdakın derviş libasında hazır olur

L)Kaderin Ters Dönmesi

1) Gurbete Gidiş Dönüş

Necef, atasının öz dest –i hatıyla yazdığı vasiyetnameni de götürüp Behbehan’a sarı yola düşürler

Atan dünyadan gidipse de il tayfa, ana bacın yolunu gözetleyir. Yığış toplan ki bu defa biz ile gidek.

Necef’le Hanlar Han’ı İsfahan’a gitmeye kararlı olurlar.

Hanlar Hanı’ynan Necef gözyaşları içre vedalaşarken “bir daha görüşmek üzere” deyirken üz koydular İsfahan’ a taraf.

M) Geleceğin Tayini

1) Beddualar

Seni yanasan feleği meni yandırdın.

Eğer isteyesen onu almayasan o dünyaya geldikde menim yanıma üzü kara gelersen!”

N) Şans ve Kader

1) Çocuk Sahibi Olamayan Kahramanlar

Menden sonra yurdumda çırak yandıran yohtur.

P) Cemiyet

1) Padişah

Necef padişahına ibaretdi

2) Prensesler

Vezirin kızının haberi yohdu.

3) Kralın Vezirleri

Şah üz dönderdi vezire

4) Tüccar

Onlar her ikisi öz şehirlerinden mal matah tutup ticaret için sefere çıhıblar.

5) Ziyafetler

Yemek, İçmek, vahdet, sohbet, keyfiyet her iki tacir çekililer bir tarafa meşgul yemeği oldular.

Ahmed Sövdeger bazardan gelip geçeni ziyafet verer.

6) Yasla İlgili Âdetler

Tüğün allarızı kara bağlayın

L) Mükâfat ve Cezalar

1) Mücevher Vererek Mükâfatlandırma

Şah Abbas üçün tuhfe aparırdılar.

2) Öldürerek Cezalandırma

İstirler boynun vursunlar

R)Esirler ve Kaçaklar

1) Esir Olma

Memur yolladı Necef'i tutdular

2) Esirlerin Kapatıldığı Yerler

Necef zindanda kalsın görek ayında ne cor olur.

3) Esirlikten Kurtulma

Şah emretdi Necef'i getirdiler.

Şahın hırsı suyuyup Necef'i affeder.

T) Evlilik

1) Âşık Olma

Kız bir göyülden min köyüle vuruldu cavana.

Bayakkinin tayı çölün vahşisi kızın bir köylü olurda min göyül ile Necef'e âşık oldu.

2) Aşka Düşme

Her iki sevdalı meşgul oldular sohbete akşama kadar

3) Evlenme Âdetleri

Ahşama can işler bitip gazi gelip kebinlerin kesdi ve her iki sevgi birbirlerine çatdılar.

Muhammed Sövdeger ölüm halında oğlu Necef'e vasiyet edir beşik kesme adahlısı Perizad'ı alsın.

Men bir kişinin söz verip söz almışam.

4) Çok Eşle Evlenme

Üç sevgilisini bir yere yığıp hamısına birlikde toy tutdu

5) Düğün Merasimi

Behbehan tacirleri bir tarafta büyük bir düyün tutulur. Şenlik çalıp çağırmalar sona yetdiği de hemen kendi ki istirler

Kırh gün kırh gece toy düyün başalayıp yemek içmek dizdendi ve gün o gündü ki arus damat gecesidir

Ele bir toy ki kırh gece kırh gün şenlik İsfahan' ı bürüdü

6) Düğünde Eğlenme

Şenlik çalıp çağırmalar sona yetdiği de hemen kendi ki istirler

7) Çocuklara Ad Verme

Muhammed Sövdeger il tayfasını yığıp başına oğluna bir ad istir seçsin.

Ahmed Sövdeger bütün kohum akrabasını yığıp devresine istir kızına ad koysun

V) DİN

1) Dua

Allah hiç müselmanı göz yorgunu elemesin

Allah hamını muradına çatdırsın

2) Namaz

Perizad başladı namaza

Z) Çeşitli Motif Grupları

1) Formilistik Sayılar

Kırh gün kırh gece toy düyün başladı.

Yeddi nar gücüm

Necef ile Perizad destanında diğer hikâyelerde yer almayan iki motif karşımıza çıkmaktadır. Bu motiflerden bir tanesi elma yiyerek hamile kalma bir diğeri ise insanın güvercine dönerek don değiştirmesidir. Perizad'ın boynundaki muskayı merak eden Necef'in muskaya dokunmasıyla güvercin olup uçması bir olur. Necef'in güvercin olmasıyla Perizad, Necef'in kıyafetlerini giyerek erkek kılığında gezer. Bu durum da yeni bir motif unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızdaki metinleri motif açısından incelerken Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'in Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı adlı kitabında bulunan motif tasnifinden faydalanılmıştır. Bu tasnifte A. Mitolojik motifler, B. Hayvanlar, C. Yasak, D. Sihir, E.Ölüm, F.Harikuladelikler, G.Devler, H.İmtihanlar, J. Akıllılar ve Aptallar, K.

Aldatmalar, L. Kaderin Ters Dönmesi, M. Geleceğin Tayini, N. Şans ve Kader, P. Cemiyet, Q. Mükafatlar ve Cezalar, R. Esirler ve Kaçaklar, S.Anormal Zulümler, T. Evlilik, U. Hayatın Tabiatı, V, Din, W. Karakter Özellikleri, X. Mizah, Z. Çeşitli Motif Grupları (Alptekin, 2016; 296-362) başlıkları ve bu başlıkların alt başlıkları da göz önüne alınarak motif çalışması yapılmıştır.

İncelediğimiz dört hikâyede en çok karşımıza çıkan motifler; baştan geceni hikâye etme, gurbete gidiş dönüş, çocuk sahibi olamayan kahramanlar, padişah, tüccar, mücevher vererek mükafatlandırma, aşık olma, düğün merasimi, çocuklara ad verme ve formilistik sayılar olarak kaşımıza çıkmaktadır.

Mitolojik motifler, hayvanlar, devler, mizah, hayatın tabiatı gibi motiflere ise incelediğimiz hikâyelerin hiçbirinde rastlanmamıştır. Konuları gerçek hayattan alan halk hikâyelerinde bu motiflere rastlanmamasının sebebinin ise toplumdan uzak kavramlar olmasıyla ilgili olduğunu düşünmekteyiz. Toplumun içinden çıkan bir ürünün topluma uzak olan bir unsuru bünyesinde barındırmamasının da son derece doğal olduğu kanısındayız.

Güvercin donuna girme motifi ise sadece Necef ile Perizad destanında karşımıza çıkmaktadır. Yaptığımız incelemede hikâyelerde genellikle aynı motifler kullanılırken uzak durulan motiflerin de aynı olduğunu görmekteyiz.

2. BÖLÜM

2. HALK HİKÂYELERİNİN YAZI ÇEVRİMİ

2.1. Gulam Haydar Destanının Yazı Çevrimi

Gulam Haydar Destanı

Âşık Edebiyatı

Ali Rıza Zihak

Gulam Haydar Destanı

Ali Rıza Zihak

Çeppevvel:1374   1nüsha

Naşir müellif

(…) müessese- i sehend

Litükrafi rengin çap hatif sahafi lekleri meranız pahş:

Tebriz neşriye sahip (meydan ı şehridarı evvel erteş şimali talakın 522)

Hoy matbuatı üstad şehriyar (hayaban talkanı telakkın 27999)

Beha 3 tuman

SAYFA:4

Sevimli gardaşım Doktor Sait Zihak'ın ölmez ruhu ve unudulmaz hatırasına ithaf olunur.

A.Z

SAYFA:6

Ön Söz

Azerbaycan folklorunun başga nevileri kimi âşık destanları da min illerden ahıp gelen il dil ve tarihin geniş izlerini özünde aksetdirerken 14. yüz illik de en derin tesirli bir halk edebiyatına çevrilir ve öz içtimai gücü ve edebi bedii dolgunluğu ile yaşar bir hayat tapır. Azerbaycan şafahı il edebiyatının bu dolgunluğuna başka aletler saymak olsa da iller boyu yazılı edebiyatımızın yaranması uğrunda vücuda gelen tazyikler daha artık dikkate layıkdır. Âşık destanlarının yaranışı 11- 15. asırlarda furmalaşan ve kitap 'Dede Korkut' boyları üslubunda kurularken âşık sanatının inkişafında 14- 17. Yüz illiklerin tesirini unutmamalıyık. Hususen içtimai siyasi vaziyete bahdıkda Şah Safi evladları ve Şah İsmail ve Birinci Şah Abbas'ın manevi nufuzları düzgün telaşları iş kabiliyetleri ve ülkenin birleşmeği ve kurtuluş uğruna Osmanlı ve başka yad kuvvalara karşı mübarizeleri, İran'da büyük bir emniyet ve diçliğe meydan açıban sanatla ticaretde çohlu başarılar elde edilir ve cemiyet çuhalarken ikdisat güçlenir. Amma birinci Şah Abbas 'Azerbaycan dilinin hürmetini sindirir' ve hükümet dilini Türkçe'den Farsça'ya değişmekle o köklü ve derin ürek bağlılığına ki Azerbaycanlılarla Safeviler arasında var idi. Son virir. Belelikle yirmi beş illik Safevi hükümdarlığında bir sıra kötülükler, zulümler, adaletsizlikle çirkin münasebetler ve acınaklı ağır şeraitlerde az olmayırken azaldık sever halk tarafından çoşgun itirazlara uğrayıp büyük kıyamlara sebep olurlar ki zamanın gidişiyle bunların hamısı âşıkların ilham kaynaklarına çevrilir.

SAYFA:7

O devrede âşık sanatının güçlenmesine yardım yitiren amillerden biri de kahvehanaların vücuda gelmesidir. 1. Şah Abbas zamanı kahvehanaları medeniyet ocakları kimi kıymetlendirsek hiç de yanılmamışık. Şairler, sanatkarlar, musiki severler, ressamlar, tacirler, ayanlar ve hamı cemaat, kahvehanalara toplanıp mübahase aparmakla eğlenceli saatler geçirirdiler. Hem de Şahname ve nakşa kahramanlık destanlarını dinlemege göre cemaat kahvehanalara gidip bu işin (…) günü günden artırdı. Saz çininde il oba dolaşan sanatkar âşıklar da kahvehanalare yığışıp cemaat onların saz sohbetini dinlemege marak gösterirdiler. Hele de

Azerbaycan şehirlerinde 'âşıklar kafesi' adlı bir kahvehanaye hemişe rast gelmek olur. Âşıklar orada birbirleriyle bağlaşıp herbe zorbaya koşulup, diyişme aparıp ve kabağ karşı ohuyup ilin indisinden ve geçmişinden faydalanarak dünya şöhretli muhabbed ve kahramanlık destanlarının yaradıcısı oluplar. Nesilden nesile ve sineden sineye korunup sahlanmış Şah İsmail, Köroğlu, Abbas ve Gülnüz, Âşık Garip ve Aslı Kerem kimi âşık destanları devrelerden menşei taparken tekce Azerbaycan yoh belki dünya folklorunun en unutulmaz sahifelerinden sayılırlar ve hususen 25. asrın büyük yazıcı ve musiki üstadı' Azir Haci Beyküf'un Aslı Kerem Köroğlu' destanları yaraddığı ibralar bütün dünya tatar, edebiyat, ve musiki severlerin istikbalini kazanıp yaşar bir şah eserler kimi kıymetlenirler. 14. asrın evvellerinden başlayarak Âşık Gurbani, Âşık Abbas

SAYFA:8

Tufarkanlı Sarı Âşık, Âşık Vali, Hasta Kasım, Emrah ve onlarca üstad âşıkların adına rast gelmekle beraber bu âşıkların koşduğu şiirler ise zengin bir miras kimi zamanla ayaklaşıp şafahı il edebiyatımızı yüksek zirvelere kaldırmakda büyük nakkaşı olupdur. Âşık şiiri muhtelif şekillerde yaranılsa da, en çoh yayılmış şekiller bunlardılar: 'Koşma, tecnis, üstadname, deyişme, muhammes, divanı tasnif'. Saz havalarının da muhtelif adları oldukda bu havalara işare etmeliyik gurbeti, hicranı, kesme hicran behmanı, mısrı, güzelleme halebi taciri, samahi, karas emrahi, şarkı, cengi ve (…) 'Âşık Edebiyatının toplanıp neşredilmesi ilk defa olara matbuat sahifelerinde özin kasını taparken 1927. ve hususen 1935. illerde bile ciddi tedkikat ve değirli araşdırmalara uğrayır ve toplanan eserler, muhtelif kitaplar şeklinde defalarla çap olunurlar. Ancak helede bir sıra boşlukları unutmamalıyık ve o da çohlu âşık destanlarının zaman gidişiyle unudulması ve üstad âşıkların vefat etmesi üzere, onların ağzından bu edebiyat incilerinin alınıp yazılmasıdır. Âşık sanatı hakkında yazılmış kitaplara bahdıkda, kabakca saydığımız destanlardan başka nevruz ve kandap, Tahir Zühre, Latif Şah, Şah Seyfül Melik, Mehemmed ve Gülendam, Kaçak Nebi ve Kaçak Kerem kimi destanlarda uğrayırık ki onların toplanması için telaş aparılsa da, tesüfler ki çohlu destanların adlarıda hatta çekilmeyip mesela 'Sayya'',

Ali şah, Ahmed İbrahim ve Gulam Haydar’ destanları bu hususda daha artık tedkike layıkdır. Bu gerekli işe bir başlanış olarak, Gulam Haydar

SAYFA:9

Destanı’nı bütünlükle Hoylu Âşık Aslan ve Urumulu Âşık Dahkan kimi üstad âşıklar ağzından işidip tutuşdurup kaleme almakla bu destan hakkında bir pare sözleri kayd etmeliyik. Gulam Haydar Destanı’oğlun ata dalıca uzak sefere çıhmak sujesi üzerinde kurulsa da, destanda başveren maceralar esasında, halkın en sevdiği muhabbet destanlarından biri sayılır. Gulam Haydar’ın atası ‘Şah Abbas’ dır ki Azerbaycan’a geldikde, öz ad sanını bildirmeden tacir libasında Dilşadla evlenir ve azbir müddet içere onu burahıp gedir. O visalden Haydar adlı bir oğlan dünyaya gelir ki boya başa çatdıkdan sonra, atasının kim olduğunu öyrenmek içün uzak sefere çıhır. Atasından elde etdiği nişanlarla ülkeden ülkeye dolaşıp İsfahan’a gedir. Garipçilikle hayatına devam verdikde bir gece ki Şah Abbas la Allahverdi Han vezir, derviş paltarında İsfahan’ı dolaşdılar Haydar’a rast gelirler. Şah Abbas onu ‘gulam’ ünvanıyla saraya aparsa da onda gördü ki liyakat, şecaat ve düşünceye hatır ‘kullar ağası ‘ünvanıyla Haydar’a büyük bir makam verdi ve ondan bele sarayda ‘Haydar Beğ’ adıyla şöhret tapır. Amma bir sıra haSedetlere uğrayıp kırk gulamın katili olur. Geriye dönmek için hiç yolu kalmayan Haydar Beğ, bir ceyranın dalıca baş alıp gederken, hayatı büsbütün değişilir. Eli heryerden üzülüp çaresiz halde sabahını düşünerken mukaddes şia meshebinin 1. İmamı Hazreti Ali’nin nuranı simasını yuhuda görüp Hazretin gösterişleri esasında, manevi bir güç tapıp sarsılmadan yola düşür. Çıranı izlerken Keşmir Şah’ının kızı, Sevsenbir’i görüp onun sihirli güzellik ve

SAYFA:10

melahatı Gulam Haydar’ı vale ve meftun edir. Bu sevginin şirin günleri uzun sürmeden, acılıklar katar katar karvanlaşıp hicran tozu hayatlarını bürüyür. Gulam Haydar sevgiye bağlanan bir bahış ile sadece esasda, döyüşcül ve mağrur bir ruhu da var ve sadelikle aşkına çatmak istemir. Baş ocalıkla yaşamak ve sevda uğrunda her tehlikeye düzmek, onu döyüşcül bir kahraman kimi mübarezeye çekir ve öz reşadat ve igitligi neticesinde sevgilisi Sevsenbir’i öz vatanına aparmak isteyir. İsfahan’a

çatdıkda, Gulam Haydar'ı suçlu bir katil kimi yahalayıp Sevsenbir'i de Şah sarayına aparırlar. Tutuklu halde Gulam Haydar ağır günler geçiriben, sazla sözle öz talinde anasından, sevgilisinden, üzünü hiç görmedigi atasından danışarken Gulam Haydar'ın Şah Abbas oğlu olduğu anlaşılır. Şah onu bağrına basıp Sevsenbir ile Gulam Haydar'ın tüyün tutmak içün, Cemşid Şah ile Gulam Haydar'ın anası Dilşad'ı da İsfahan'a çağırıp duvak kapba ile destan sona yetir. Gulam Haydar Destanı başka destanlar ya halk romanları kimi en geçmiş ve eskiden kalmış ustura ve nagıllardan ki vakayit onlar da gizlin ve üst örtülüdür farklanır ve bu destanda tarih dile gelip gerçekleri içtimai siyasi hadiselerin bir sıra izleri açık aydın anlaşılır. Ancak belen ki destanlarla tarihin en önemli bir farkı olursa, o ise maceraların büyüdülmesi ve hayal alemiyle karışıp duygularla kanadlaşıp uçmasıdır. Buna göre ise Şah Abbas'ın tarihi siması ki geçmişlerde bir sultan imiş derin köklerle halkına bağlı olduğuna göre

SAYFA:11

cemaat onu sevip alkışlamakla tekce Azerbaycan Folklorunde yoh belki başka müselman şiaların düşünceleri üzere bir usturaya çevrilip İskenderiyle hazır kimi bir şahsiyet sahibi olur. Nagıllar dünyasına yol tapan bu sultan, tarihde ise parlak bir vakayet olduğu kimi umumiyetle tacir ve derviş paltarlarında halk içine gedip onların derdini bilmege ve haksızlıkları görüp aradan kaldırmaga telaş gösterir. Gulam Haydar Destanında ise tacir paltarlarında ülkeleri dolaşıban derviş suretinde güce bazara geçip ezilmiş halkı sorarken ülkeden haber tutur. Ancak unutmayak ki Azerbaycan folklorunda bu sultana beslenen sevgi hiç de tesadüf üzere deyil niye ki Azerbaycan çoh hususi 20 ilden artık Osmanlıların elinde oldukdan sonra, 1. Şah Abbas 1403. ilde Hoy, Merend ve Tebriz'i azad ediben acılara son verilir. Fransalı Şardanın 17. asırda yazdığı seyahatnamede ise bele bir söze rast gelir ki : 'O zaman ki bu büyük sultan gözünü dünyadan yumdu, abadanlık ve refahda İran'dan göç etdi'. Ancak ülkede bir para yetersizliklerde var idi ki o cümleden 1429. İlde de talaş da ezilmiş kütleler tarifinden fevdal usül idaresine karşı bir para kanlı kalhış ve itirazlar gedir. Habbele içtimai siyasi vaziyeti değişdirmek amacıyla otuz ilden artık sarsılmaz bir ruh ile deyüşün Celaliler, halkın hakkın imkanı zayi eden han beyler ile hakimlere karşı coşgun ve yenilmez bir halk kıyamının başcıları olurlar. Köroğlu Destanları ele bir deyişlerin folklorun temsilidir.

SAYFA:12

meraklısı burasıdır ki Gulam Haydar Destanının başlanışda Şah Abbas'ın yuhusunda, Azerbaycan ülkesi tütsülü dumanlı görünür ki bu da Celaliler, talaşlar Karabağlı mıhlı baba kıyamlarına işare olmuş olabiler ki Azerbaycan'ın dört bir yanında öz verirmiş.

Artık unudmamalıyık çoh azacık bir nagıl ve destanda var ki Şah Abbas'dan kötülükle ad aparılır, ki bunlardan biri Âşık Abbas Tufarkanlı hayatından ilham alınmış destandır ki sevgilisin şah sarayından kurtamağa için eniş ve yokkuşlu bir mübareze hayatı geçirir.

Amma milletin çuhuna en önemli ve deyirli sayılan emanet, dinçlik, bolluk, ucuzluk ve iş revengidir ki bir sıra cemaat bunları görüben sevgisini öz yaratdığı ağız edebiyatında yaşar bir yaşayışa kavuşdurup. Ayık kafalı, döyüşgün ruhlu ve azaldık duygularuyla alışan insanların her asırda az olduğu ise bu işe artık meydan açıpdır.

Gulam Haydar Destanın'da 'Gulam' kelimesini ise araşdırmalıyık o da bu ki Safeviye tarihine bahdıkda gulam kul manasında yoh belki askerlik ve nizami bir makam mensub kimi şahın en yahın ve güvenli silahlı kuvvelerine deyiliben bunların başçısında 'kullar ağası' söylenirdi ki bu destanda, Haydar Beğ gulam ünvanıyladır. Bara getdikden sonra büyük bir makam sahibi oluben kullar ağası Haydar Beğ adlanır.

Kitab –ı Dede Korkud'dan başlanarak bütün Azerbaycan âşık destanlarında İslam dinine ayit anlayış ve şahsiyetlerden biri geldikçe sohbet açılır ki Safevi' ye devrinde şia mezhebinin geniş mukayesede yayılıp tebliğ olduğu içün destan kahramanları Hazreti Ali ve onun

SAYFA:13

evladlarına büyük saygı ve rahmetle yanaşırlar ve darda kalarken Mevlayı Ali onların yuhularına gelip gösterişleriyle kurtuluş yolunu hatırlayır. Gulam Haydar destanında ise yuhuda gördüğü alem vakada başlanan cümlelerle belenki bir inamlara nice rast yol gelirik.

Ancak burada bunu söylemek ki o devrede ‘nikabet idaresi’ adlı bir teşkilatda var idi ki başda ‘nikab’ cenabları oturuben, on yeddi peşe ve sanat içün nezaret ve kentural işleri aparırdı. Bu sıradan dervişlik şebiye çıhartmak, mirge kurmak, oyunbazlık, şebdebazlık, nakkallık ve âşıklık kimi sanatları ad aparmak olar ki nakabet idaresinin tabşırığına göre, gerekli idi ki peygamber hanedanı ve hamı mukaddes Şia imamlarının adları ihtiramla çekilip bacardıkca onların manevi düşünce ve ilahi itikadlarını halk içere yaymağa talaş gösterile. Örnek olarak Gulam Haydar destanından bir nice beyiti birlikde ohuyuruk:

Bir derde oldum müptela

Yohdu biri çare kıla

Ey Hüseyin Şah Kerbela

Sensiz ki sağalmaz yara

*   *   *

Sineden çekerem ahı

Kömek ol Şahların Şahı

Ey Necef’in padişahı

Sensiz ki sağalmaz yara

Gulam Haydar Destanında Azerbaycan il, âdet ve ananelerine de işare olunur ki o cümleden Gulam Haydar anadan oldukdan sonra il, oba yığışıp illiğe ona bir beylik vererken adı olur Haydar’ın.

Edebi bedii cihedden Gulam Haydar Destanı öz ahıcılık, çekicilik ve bazen inanılmaz güzel nesri şiir dili ile âşık edebiyatının en dolgun örneklerindendir.

SAYFA:14

Bazen şiir kadar sevilmeli bir kafiyeli nesre de ara sıra tuş gelirik bu destanın şiir ve nesri geçmiş asırlardan ahıp geldiği içün çoh eski köklü Türkçe lügatlar destanda gelerken Farsca kuruluşlu kelime ve terkibler de az deyiller.

Benzetme ve ohşarlık cihetinden de çoh bedii teşbihler işlenirken masal ve istilahların sayıda çoh artık ve zengindir.

Ali Rıza Zihak Ağçaylı 75 /7/7

SAYFA:15

Gulam Haydar Destanı

Kerim sabıklar ki Şah Abbas, İran'ın şahı idi ve payitahtına İsfahan Necef cihan olmazsa Azerbaycan deyerdiler bir gece yatmışdı ki yuhu da görür, Azarbaycan şehirleri alav ve içere yanır ve tüstü ile duman göğe kalhır. Şah Abbas yuhudan diksenirken, veziri Allahverdi Han'ı huzuruna çağırıp tabir isteyir. Allahverdi Han barmağını iki kaşı arasına koyup fikre çömüp deyir:

'Şah sağolsun! Biz gerekli idi bu ili Azerbaycan'a giderdiği gitmemişik ve cemaatin derdinden habersizak. Emreylesez yola düşek ta ülkeni yahından görmekle nikrancılıklar savışsın.' Tezlikle hazırlık yapıp tapşırıklardan sonra tacir libasında yola düşürler. Onlar at sürüp yol gelirler ki bir zaman görürler gar başlayır ve gar boranda yollarını azırlar. Yılgülek elinden yatımcılarını başa çekip bir birlerinden ayrılmasın diye adları koşalaşdırırlar ve destecileri azad eyleyip atların başını otururlar ta bir abadanlıkda atlar, özleri dursunlar. vahıt o vahıt olur ki atlar dayanırlar ve şahınan vezir

SAYFA:16

yatımcılarını başdan kovzayıp görürler. Atlar bir evin ininde dayanıp amma oranın hara olduğunu hala bilmirler. Atlardan inip kapını çalırlar. Pirane bir koca ki adı da Piran idi. Kapıya gelir, o konak persed bir âdem idi ve çoh çetin olardı ki konaksız çörek yiye. Onları görmek, hemin selam virip buyurun deyir. Onları otağa geçirirken aparır atları yer be yer elesin. Atların terkine bağlanmış hurçunları da yeherden açıp konaklara kaytarır. Piran onların canı rahat olmak içün, elinden geleni esirgemeyip gedir ki diye hanımıyla kızı hörek hazırlasınlar. Şah ki oranın Urmu şehrinin şelmekan kendi olduğunu anlamışdı özünü tutur vezire ve deyir: "Bah sen bu kişide marifete! Doğrudan ki marifet deryasıydı. Dağlar arasında bir kent özüde bu kadar âdemlik hakikat ki edep kanidir!"

Ele ki hörek hazırlandı Piranın kızı ki adı Dilşad idi Hun elinde yemek içmek ile içeri girip selam verdi. Şah ki başını kağzadı selam alsın gördü baban ne garibe bir kızdı. Bir an içere ele kıza muhabbet yetirdi ki bir köyülden min köyüle ona âşık oldu. O gedip sofranın kalan kolanın getirince şahın tabi çoşup dile geldi:

Âşık ı canan olan cana yakın candan geçer.

Kimse görse bu hoş hat ve hali hubandan geçer

Çeşm i mestin halini görse eğer Efrasiyab

Tacını başdan atıp İran ve Turandan geçir.

SAYFA:17

Leşker (…) bir oh ata gör kaşları.

Rüstem vü Timur ve berzu ve kerimandan geçer.

Halini görse eğer zahid atar tesbihini

Şeyh sanan o tek min yol ve din o imandan geçer

Kız kayıdıp elinde söktürür ki tacir Abbas bu şiirleri ohuyur:

Bir güzeldi şavkun salıp cihana

Taflin tek bahıram güzel göz ala

Yaradan yaradıp salıp cihana

Ne acep evladım güzel göz ala

Allahverdi Han deyir: Doğrudan ki güzel şiirler diler. Amma evvelce koy yiyek sonra diye padşah deyir: hele kurtulmayıp kulak as:

Karşımda durupdu yar âşıkını

Yarab öldürer mi yar âşıkını

Yaradan yaradıp yara âşıkını

Baş kara kaş kara güzel göz ala

* * *

Tacir Abbas sözün desin sene yar

Tuti dilli mina boylu sene yar

Dolandım dünyanı nece sene yar

Görmedim senin tek güzel göz ala

Şah Abbas özünü Allah' averdi Han'ın tutup deyir: 'Bu kişinin çörekin yememiş gerek ki menim ürek sözümü ona söyleyesen! Allahdan gizlin deyil senden ne gizlim, bu kıza âşık oldum. Kızın nişanlısı olmazsa onu mene istemelisin. Eğer de kızın adahlısı varsa hemen buradan durup gitmeliyik.'

Piran ki içeri girdi gördü konaklar hiç ne yimeyipler. Fikreyledi şayet tacirbaşılar bu hörekleri beğenmeyipler ya da ki korhuplar sanmalı zad ola. Piran dil ağzadıp dedi:"Höreklerden evvelce özüm yiyirem ta Allah ' a elemesin eğer şüphez vardı aradan gitsin. Amma

SAYFA:18

Allahverdi Han hörekleri ne kadar yemeli olduğunu söyleyerek utana utana dedi: "Piran baba söz ayrı çöredi, düzü budur menim bu dostum ki büyük bir tacirbaşıydı senin kızına âşık olup onu almak isteyir. Bu vuslata razıcılık istesen çöreğini yiyeceyik yohsa hemen durup gideceyik. "Piran dedi menim sözüm yoh amma kızıyla da danışmalıyam. İcaze alıp eşiğe çıhdı ve vazi evzanı hanımına deyip kızdan teklif istedi. Kız ki hörek aparanda tacirbaşını görmüşdü:" Atam menim başımı ha üze kesse kanım o üze ahar."

İki ay geçmişdi amma şah hala o menzilden eşiğe çıhmamışdı. Birgün Allahverdi Han şaha deyir: "Dünya gelip geçipdi ve o kadar ki hoş gelip hiç bilmirik ne vahıttı amma daha yola düşmeliyik. Şah Abbas Allahverdi Hanı, Piranı, Dilşad'ı ve onu anasını bir yere yığıp dedi: "Men kırh tacirin tacirbaşısıyam ve iki ay olar ki onlar menim yolumu gözleyirler, ona göre de bugün gitmeliyik."

Şah Abbas el atdı hurcuna ve hurcunun iki gözünü ki dolu idi kızıl gümüş ile boşalttı yere ve dedi: "Dünya ölüm itimdi işdi giderem kayıdanmaram namusum size emanet bu kızıl gümüşler de sizin. Bir ömürde hurçlasız gene kurturlan deyil."

Şah Abbas sevgilisiyle vedalaşanda Dilşad, “Oğrun hoş tacirbaşı amma bizim uşağımız var. Ne tabşırığın olsa emrindeyim dedi” Şah Abbas el atıp cebine bir bazubant çıharıp dedi: “Bu bazubandı ki kaşında yazılıp İsfahan nasıf cihan Şah Abbas cennet mekan sene verip ve isteğim budur ki eğer oğlumuz olsa bu pazubandı onun sağ koluna tahıp

SAYFA:19

eğer kızımız olsa satıp harçlayasın cehizine.” Şah Dilşad’la kol boyun olup vedalaşdı ve veziri Allahverdi Han’la birlikte İsfahan’a sarıyola düşdü. Günde bir menzil taymenazil az sürdüler çoh gitdiler taç tahta çatdılar. Nice ki deyipler gözden ırak göyülden ırak Şahda bugün dedi âdem yollaram Dilşad’ı getirer. Sabah yollaram Dilşad’ı getirer ta ki başı katışıp onu büsbütün unutdu. Dokkuz ay dokkuz gün dokkuz dakika geçir ve Dilşad’ın bir oğlu olur. Adını Haydar koyarlar. İlde yığışıp illiğe ona bir beğlik veriben adı olur Haydar Beğ.

Haydar Beğ boya başa çadıp mektebe gidir. Bir gün mektebden gelende bir karının oğlu ona tuş gelip davaları çıhır. Haydar Beğ davada oğlanı dövürken karı ağzını açıp gözünü yumdu: “Sen de günah yohdu.” dedi “Siz âdem bundan artık olmaz. Belli deyil kimin oğlusan!” Haydar Beğ bu sözü işiderken fikre çomur ve eve çatıp çatmaz anasına selam verip elinin dalısıyla berkden onu kenara itelir. Haydar Beğ atağa gelip el atır hançere anasına deyir: “And olsun seni meni yaradana eğer düzün demesen ikimizin de gününü yer üzüne götüreceğem. Diye görüm menim atam kimdir!” Anasının gözleri doluban başladı başdan ayağa kaza kadri demeğe ki atası bir büyük tacir idi ve gedip gele ki hala gelip çıhmayıp. Haydar Beğ anasının gözyaşlarına düzelmeyip bu sözler ile ona dldarlik verir:

Dolanım başına gül üzlü ana

Men giderem öz atamı getirerem

Yanıram ateşden misal-i pervane

Arayıp ahdarıp tapıp getirerem

*　　*　　*

SAYFA:20

Hüdam yaradıbdı cenneti bağı

Tabip sen tez dur gel bağla yaramı

Mısır İsfahan'ı Haleb'i Şam'ı

Arayıp ahdarıp tapıp getirerem

* * *

Haydarım çağırram Şah Haydar'ı

Kafire od koyan Hayber'i

Mısır'ı Keşan'ı Halep'ten beri

Arayıp ahdarıp tapıp getirerem

Haydar Beğ bu sözleri deyerken babası Piran ile han nenesi de yetirirler Haydar Beği ne üz ile isteyirler sahlaşdıralar başarabilmeyirler. Sabahısı Piran bazara gidip yahşı bir Arabî at şikarı libas, tir, Tebriz'in kılınç, kalhan, oh yay ve nize alıp gelir ki Haydar Beğ'i yola salsın. Dilşad Haydar Beğinen vedalaşanda oğul ayrılığına düznemeyip öz ahvaline ağlaya ağlaya felekden bele şikâyetlenir:

Dat eylerem bu feleğin elinden

Bir hoş gün görmedim yaşımdan felek

Felek meni hanesi günde yaratdın

Koğa eskilmeyir başımdan felek

* * *

Güzeller gözün yer bağça bağ olı

Bağrım başı çarlı çapraz dağ olı

Gece gündüz işim ağlamağ olı

Hiç haberin olmaz peşimden felek

* * *

Neyledim feleğe bahdı yan mene

Günü günden artırdırdı gam mene

Dilşad diyer ağam verdi can mene

Şestinin ohurdum düşümden felek

Ana ağlır bala dildarlık verir, bala ağlar ana dildarlık verir ta ki Dilşad

SAYFA:21

erinin yadgarı ki bir pazubant idi oğluna verip deyir: "Atan ki İsfahan'da büyük bir tacirbaşı idi, giderken bu pazubandı mene tapşırıp oğlum olsa bağla koluna gelip meni tapar diye men de bunu sene verirem."

Haydar Beğ atın başını İsfahan'a gönderip menzil ve menzil bir kervana koşulur ve yollara beld olmadığı için deve ayağıyla ayaklaşır ta İsfahan'a çatsın. Gün o gün olur İsfahan'a vardığı olur bura menim ora senin at sürer ta gece olur. İsfahan'ın bir köşesinde yatımcını başa çekip yuhuya gedir. Bu anda da Şah Abbas ile Allahverdi Han vezir ki çerağ elde derviş libasında İsfahan'ı gezirdiler bir atın ayak sesini duyuben dayanırlar. Derbende girip görürler atın yanında bir cavan yatıp Haydar Beğ dinsenerken yuhudan kalhıp başı üstünde iki derviş görür. "Cavan kimsin? Adın nedir? Neden bele tek kalıpsan?" diye Haydar Beğ'in üreği çoşa gelip deyir:

Ne medetdi terki vatan olmuşam

Düşmüşem ilimden aralı derviş

Anamın gözleri yolda koymuşam

Odur ki gezirem yaralı derviş

Şah Abbas Allahverdi Hana "Oğlan danışanda atasını tanışar bu niye anasından danışdı." diye. Haydar Beğ işidip deyir arzuma pes lütuf ele baba derviş:

Şeyda bülbül meyli kaldı güllerde
Maral dağda gezer kurtlar çöllerde
Anam boylu atam gurbet ellerde
Bağrım başımdan yaralı derviş

* * *

Şeyda bülbül eyleşibdi gül dedi
Gafil olma dünya seni aldadı
Anam ağlar babam gözü yoldadı
İlimden gülümden aralı derviş

Dervişler "İndi ki oğlum gurbetdesin gel bize gulam ol." Diye Haydar Beğ'in sözüne bele devam edir:

SAYFA:22

Haydar Beğin imdiye kadan elim men
Elim elim şirin cana salım men
Sahlasan yanımda gulam olum men
Sonra diyerem men kazanı derviş

Haydar Beğ atın celevünden yapışıp onlar ile giderken bir yere çatıp kapını tıkkılatdılar. Orda bir memur ki vazifesine aşina idi Haydar Beğ içeri geçirip yatak hazırladılar. Seher ki oldu iki memur onu aparmağa getirip dediler: "Gece ki dervişlerin yanına gitmeliyik." Onlarla yola düşüben gözünü açana gördü Şah sarayındadı. Şah Abbas ın gözleri bu civana sataşan kimi ele ona muhabbet yetirdi ki onu gulamlara reis eledi. Adını koydu "kullar ağası Haydar Beğ". Gulamlar pahalata başlayıp fikir kıldılar ki bir tehir onu aradan götürsünler ve "Birgün Şahdan icaze ala ova çıhah" dediler. Gulam Haydar da şahdan izin alıp kırh gulam ile birlikde çöle çıhdılar. Gulamlar el bir olup onu bir dağa apardılar ki orada şikar asarı aslan olmazdı. Gulam Haydar elini yehrin kaşına koyup dürbünle uzaklara bahanda gördü bir ceyran boyunda kızıl halta belinde muhammel çöl odana yayılır. Gulam Haydar

kullara “ceyranı dövreleyin” deyip kemend aldı. Atı saldı. Ceyranın dalısına ceyran bir dayre bağlayıp fırıldadı. Bu gulamlar ona yol verip götürlendi. Gulam Haydar özünü tapana gördü kullar kılınca el atıp hamle edirler.

Onda idi ki Gulam Haydar'ın gözüne kan tutup ildirimin berki kimi atın üstünden fırıldayıp el atır şimşirin kabzasına ve gulamların hamısına hayartek aradan bulup kurtulanı olmur. Kimi deryada gark olan kimi fikir hayal az kalır onu boğa ki atı salır ceyranın dalına bad sarsar

SAYFA:23

kimi gedir gedir ne gedir! Bu dağdan o dağa bu yaldan o çatmaya bu daşdan o kayaya ceyrana çatmaga can atır. Kazadan ceyrana çatmayıp bir bulak başında atdan enir. Bulakdan su içip el üze safa verdikde bir daşa tekkeye verir. Allah' a kimseye yamanlık görsetmesin o da öz ahvalin düşünerken belesini yuhu aparır. Yuhuda görür alem vakada bir Şahıs onun kabağında dayanıp “neden bele gam deryasına Karfettar olupsan igit oğlan. Balalar gabağında sinesini siper eyler!” diye Gulam Haydar'ın geçmişinden soruşup deyir: “Korhma Allah kerim'di.” Barmaklarım arasından bir bah gör ne görersen?” Gulam Haydar bele bahanda görür ceyran yayhılır ve çadır çadıra bağlanıp arada bir cahar fasıl çadır vardı ki önünde bir kız dayanıp öz elebil on dört gecelik ay ağız burun fındık boyun ele bil Bağdat durnası. Saçları yasardandaşıp boy besde kipirik hedeng ve bu hak çinanı kucaklayıp az kalır itirsen “ağasına fayda olum bu hanım kimlerdendi.” diye eşiddi. Oğul bu gördüğün Keşmir Şah'ı Cemşid Şah'ın kızıydı. Adı Sevsenbirdi ve zorunan onu emmi oğlusu Ahmed Han'a nişanlayıplar. Amma Allah bunu senin alnan yazıpdı ve kızı İsfahan'a apararken atanı da tapacaksan.”Gulam Haydar bu yuhudan diksenip gördü kimse yohtu amma üreği ele gübüldürki gel göresen. Ayağa kalhıp gedige çıharken gördü ceyran yayılır. Atı salıp ceyranın dalıca ona çatarken özünü bir alacığın önünde gördü. Ceyran kanter içinde çadıra girip Sevsenbir'in dayesi ki bir karı idi. Bu tıkkıltıya ayılır. Çadırı kağzayanda görürü bir Dilaver cavandı ki at üstünde dayanıben aşırmaları hemayilleri

SAYFA:24

sine bentleri medalları ele parlayırlar ki göz istir onlara bahsın. Görüdü eğer şahzadenin gözü bu cavana sataşsa bu güzelik melahat ve iğitlik gözünü tutup ondan

el çekmeyecekti. Başladı hile işlemege ve hanımı ayıldıben dedi: “Dur bah gör ki sevdiğin ceyran kan ter içre nice çabalır. Az kalır bağrı çatlasın onu kovalayanda çadırdan eşikde dayanıp.”

Şahzade yerinden kalhıp çadırdan eşitige bahanda fikir deryası onu özünde gark etdi. Gördü hemen önce yuhuda gördüğü cavandır ki yakın onu buna gösteren bu nura ona göstermişdi. Daye kızın halini gördükte ant içti onları birbirinden incidiben bir tehir oğlanı başdan elesin. Kız dayeye emreyledi O bize konakdırçağır içeri yorgunlugun alsın ki daye tersine “eğer açsan yemek virek git eğer dilenciysen pul virek git.” diye Gulam Haydar acıklanıp dayenin üstüne hedelendi. Kız kâdem kâdem gelip çadırdan eşiğe çıharken dedi: “Neden oldu bizden incindin cavan diye görüm bura gelmekden menzurun nedir?” Gulam Haydar atın üstünden özünü Cemşid Şah’ın kızı Sevsenbir’e tutarken bele deyir:

Güzellerin servinazı

Yar seni görmeğe geldim

Satman mene işve nazı

Bir selam vermeye geldim

Kız gördü ey dad bi dad bu mene yar dedi. Döndü dedi: “Ey cavan danışdığın sözün ne odlusun anlayırsan? Sen meni meğer hiç tanıyırsan harda gala hala mene yar diyesen? Gulam Haydar “sinenden yar dediğimi imdi anladaram” diye sözüne devam verdi:

SAYFA:25

Yatıp yuhuda örüpdü

Meşk ile zülfün hurupdu

Mevlam mene can veripdi

Yar seni görmeye geldim

Bu sözle kız yeniden yuhusunu hatırlayıp onu imtihana çekmek için deyir: “senin mevlan kimdir?

Maman mene etme yaman

Divanın etsin hadan

Menim mevlam Şah Merdan

Yar seni görmeye geldim

Kız eğer meni mevlan sene gösterip pes menim adım nedir? Diye Gulam Haydar sözünü bele kurtarır:

Erisin dağların karı

Tökülsün çaylara barı

Ey Sevsenbir Haydar'ın yarı

Yar seni görmeye geldim

Sevsenbir deyir: "İndi ki beledir burada bir saz sohbet üstadı var adı Âşık Hıdır gerek ki gabağa karşı bağlaşasız. Âşık Hıdırın cevabın verebildin onda onu kovup seni sahlayacam eğer ki cevap veremedin onda boynunu vurdurmalıyam." Âşık Hıdır ki hakikat âşık idi ve ele sözleri var idi ki âşık üzü görmemişdi çağırlanıp beş telli sazıyla başlayır Gulam Haydar'la bağlaşmağa Âşık Hıdır:

Bir arzım var sene müselman oğlu

Ne günde dünyanın tarhı töküldü

Kim koydu binasın kim sepdi danin

Kim su verdi suyun merzi çekildi

SAYFA:26

Gulam Haydar:

Al sözün cevabın ey âşıkHıdır
Şenbe günü dünyanın tarhı töküldü
Âdem safi Allah mümin Cebrail
Suyun su verdi merzi çekildi

Âşık Hıdır:

Kimleri ataya danışdı yalan
Kim idi kuyuda daş üstü kalan
O kim idi Cemşidi tahtan salan
O kim hak söyledi dara çekildi

Kız burada nikabını geç eleyip kaşlarını Gulam Haydar’a nazikletdi ki eğer bu sözlerin cevabın verebilsin ömür boyu beraber ayak ha ayık ola

Gulam Haydar:

Yakup evlatları danışıdı yalan
Yusuf idi kuyuda yalgız kalan
Ali idi Cemşid’i tahtan salan
Hallaç hak söyleyip dara çekildi

Âşık Hıdır:

O kimdir aşkın oduna düşdü

Yanıp ala vulanıp odlara düşdü

Nice il aşkının dalıca düşdü

Neden ötürü sini dala çekildi

Gulam Haydar:

Zelihadı aşk odunda alışdı

Yanıp ala velanda odlara düşdü

Yeddi il Yusuf'un dalıca düşdü

Ondan ötrü sini dala çekildi.

Âşık Hıdır son sözünü o umudlaki Gulam Haydar'ı dolaşığa salıp bağlaşmanı kazansın bele deyir:

SAYFA:27

Hıdır'ın diğer düşman dövrem alıpdı

Yaham bir cellad elinde kalıpdı

O kimdi asasın suya salıpdı

Saluben büküldü nice çekildi

Gulam Haydar:

Gulam Haydar burada gördü Mevlasın

Musa Nil raduna çaldı asasın

Cem etdi kuşunun cümle sipahın

Hâdemin emriyle iki çekildi

Gulam Haydar'ın bu yarışdan baş uca çıhması Sevsenbir'i o gadar sevindirdi ki muhabbeti bir idi oldu min. Âşık Hıdır çadırını yığışdırıp sazını götürüp gittikde Sevsenbir Gulam Haydar'ı çadıra çağırdı. Amma daye ki Dilşad'ın diyeklisi Ahmed Han'ın tarafından memur idi kızı gözaltına alıp gördüklerini kaleme ala, el ayak edip tezlikle çadırın ve satından bir perde çekdi. Gulam Haydar deyirdi kız kulak asırdı kız deyirdi Gulam Haydar kulak asırdı ve bu vazıy ile onlar meşgul sohbet idiler ta şam vahdı çatıben yemek içmek gelip Dilşad ile Gulam Haydar beraber eyleşdiler. Sehre can deyip danışmakları dayeni nikran eledi. Neylesin neylemesin? Özünü kıza yahınladıp dedi: "Emmoğlu Ahmed Han'a bir defter hazırlayıp pıçıltılarız açan yazmışam. Eğer istesen bu defteri Ahmed Han'a vermeyim. Bundan bele her ne deyirem onu ele!" kızın kirpikleri yaş içre gizleniben dayenin tapşırıklarını sevgisi ne hitap bele deyir:

Seni görecek cavanser ifraz oldum

İmdi ala gözlüdür sallan yeri

Haya perdesini özüme saldım

İmdi ala gözlüdür salan yeri

* * *

SAYFA:28

Her şehirde sultan olmaz han olmaz

Her oğlanda cevher olmaz kan olmaz

Düz ilKarsan menden sene can olmaz

İndi ala gözlüdür sallan yeri

* * *

Başı uca bu dağların karıyam

Yeni yetmiş bağcaların barıyam

Sevsenbir’im Ahmed Han’ım yarıyam

İmdi ala gözlüdür sallan yeri

Gulam Haydar ki işin ne oldusunu anlamışdı Sevsenbir’i incitmeden dedi: “Bu sözlerle gideri deyilim ha zaman göylüm istese o zaman gideceğim.” Daye Sevsenbir’e dedi: “Kızım bir ay çıhmışdık, gezmeye indi olup kırh gün. Destur ver çadırlar yığışsın ki koşun çohdandı vatandan aralıdı.” Atlılar yüklerin çatıp koşun harekete geldikde Gulam Haydar’ın çadırına kimse deymedi. Koşun gittikde kız ile daye de atların üstünde gedirler amma daye dönüp akrep kimi Gulam Haydar’a bahdık da Sevsenbir de narin narin gözyaşların elir. Dağın kırnasından taze istirdiler dönsünler ki Gulam Haydar’ın sesi kızın kulağına deyir:

Sallanıben yüz nazının giden yar

Yavaş yeri yar yarışın kurbanı

Sen handan olmasan güller açılmaz

Tuti kimi danışığın kurbanı

Sevsenbir bu sözleri işiderken ele el atır yasmin tellere ki güçden

SAYFA:29

eli göğsüne dolaşıp çarpazlar hayr tahirat kırılıp sinesi görsenir ve Gulam Haydar bunu gördükde sözüne bele devam verir:

Bülbül kimi canın odlara yahan

Yeriyip yeriyip geriye bahan

Açılıp çaprazlar görsenir yahan

Kehlik kimi gülüşün gurbanı

Gulam Haydar Sevsenbir'in o gedişine bahışına, ağlayışına ve dönüp gözden itmesine düznemeyip kalhır ayağa kıçı koyur üzengiye kuş kimi atılır yehrin üstüne ve daye birden görür Gulam Haydar odur gelir. Sevsenbir'e acıklanıp deyir: "Onu ele dadandırıpsan ki ele bil perveri davardı arpaya dadanıp. Bu kara o karalara benzenir. Kulak as gör ne deyirem sen de ona de.

Sevsenbir:

Haydar'ın Haydar'ı kullar ağası

El çek bu sevdadan al götür menden

Öldürerem seni seni kim sayası

El çek bu sevdadan al götür menden

Gulam Haydar:

Dolanım başına Sevsenbir Hanım

El çekmem yahandan yar dönmem senden

Sene kurban olsun bu şirin canım

El çekmem sevdadan kız dönmem senden

Sevsenbir:

Sev diyende sene hal'at tikerem

Şerbet deyip elvan kanın içerem

Bu şimşirle seni iki biçerem

El çek bu sevdadan al götür menden

SAYFA:30

Gulam Haydar:

Sizin yerde ördek olı kaz olu

Bizim yerde sohbet olu saz olu

Görmemişim bir kız şimşirbaz olu

El çekmem yahandan yar dönmem senden

Sevsenbir:

Sevsenbir'im sözü tamam eyleri

Girip aşkın deryasından boylarım

Bir şimşirle seni kurban eylerem

El çek bu sevdadan al götür menden

Gulam Haydar:

Kız Haydar'ı koydun sen yana yana

Aşk ateşi canda çekir zebana

İnşallah kaytararam tez İsfahan'a

El çekmem yahandan yar dönmem senden

Sözler ki tamama yetişdi daye "tez ol dayanma şimşiri çek ki özden giden deyil" diye kız kağzandı pele rekabe kılıncı bileyinden çeke ki birden bire nikabı düşüben Gulam Haydar o güzelik önünde özünden gitdi. Sevsenbir de kılıncı indiriben Gulam Haydar'ın başından çalıp kan onu apararken üzengiden asılı kaldı.

Daye bu işe sevinip dedi: "İndiye can kalbim senden incikli idi amma bundan bele başımı da kessen halaldı sene." Kızın ki korhudan az kalırdı bağrı çatlaya dayeye dedi: "İndiki beledir koy men kayıdım lap bilesini parçalayım." Kız atın başını dönderip bad sarsar kimi üzünü yitirdi oğlanın başı üstüne.

Gördü başı biraz çuhura düşse de kan lahtalanıp ahmır daha.

SAYFA:31

Sevsenbir Gulam Haydar'ı bulağa sarı çekiben öz gözünün kanını silip alaveli ürekli ağlaya ağlaya bele ohudu:

Durum dolanım başına

Bu sahrada yatan oğlan

Kan tökülüp göz kaşına

Elvan kana batan oğlan

*   *   *

Kaşların kurulu yaydı

Üzün bedirlenmiş aydı

Kaş ki kolum kuruyaydı

Vurmuyaydım canan oğlan

*   *   *

Kurbanan kaşın terhine

Od saldın canın kasrına

Dursan gel Keşmir şehrine

Ey can oğlan sultan oğlan

Kız gördüki ele bil oğlan ayılıp amma özünü nara koyup dinmeyir ve son sözünü bele deyir:

Sevsenbir'im zarı zaram

Bu halinden haberdaram

Yüz il kalsa sene yaram

Kalh ayağa utan oğlan

Sevsenbir kolunu Gulam Haydar'ın boynuna salarken Gulam Haydar da üzünü onun üzüne dayayır. Sevsenbir deyir: "Menim bir emmoğlum var Ahmed adında. O menden el çeken deyil. İstirsin eğer mene çatasan, git Şah Abbas'dan ki menim atam Cemşid Şah'ınan dostdular bir kagaz getirki meni sene vire!" Kız Gulam Haydar'la vedalaşıben yola düşer ki özünü dayeye yetirsin Gulam Haydar da dayanmadan kalhır ayağa ki kayıtsın İsfahan'a. Ayrılık fikri Sevsenbir'i elesin sitmişdi ki nane yarpakı kimi esirdi ve beş yüz atlı sağ solunda gediben ürek niskilleri söz olup dudaklarından ahırdı:

Ovcü geldi bu dağları dolandı

Sayat gafil oldu maralı gitdi

Bu çeşmim gamından çaylar bulandı

Ohladı bağrımı yaralı getdi

*　　*　　*

SAYFA:32

Yahçı olar oğlanlar da kul adı

Çeşmim gamı dostun yolun suladı

Ecel kuşu göyde kanad buladı

Ohladı bağrımı yaralı getdi

*　　*　　*

Bilmem neden bu mekanı bekledim

Sayad gafil oldu maralı getdi

Ahu kimi dağı daşı sesledim

Ohladı bağrımı yaralı getdi

*　　*　　*

Şahlayı nergise benzer gözleri

Gül gülü toladan şirin sözleri

Yay tek kaşları ala gözleri

Sabrımı alarak kararı getdi

* * *

Sevsenbir'im mende kaldım ilime

Hayret kaldım gülşenime gülüme

Torlan düşdü men nadanım eline

Ovlada bilmedim uçutdu getdi

Sevsenbir ohuyuben boynundaki kızılları kıra kıra yollara töküp nişan koyurdu. Keşmire azca kalanda destur verdi çadırlar kurulsun tabiraz dinçleliş olsun. Atlılar dayanıben çadırlar düzüldü ve Sevsenbir çahar-ı fasıl ala çıkında eğleşirken gözünü yollara tikdi.

Bunlar burada yemek içmek de olsunlar biz gidek gezek Gulam

SAYFA:33

Haydar'ın başına ne gelir. Gulam Haydar'ı at o kadar atır tutur ki başının kanı durmayır. Gedik başında atdan zuyuldayıp yere düşür gah üzüne gelir gah üzünden gedir ve öz kaza kadrıni yada salıp ürek ağzısıyla bu sözleri deyir:

Gurbet vilayetde gurbet ellerde

Haber alan yohtur yaralı canım

Hüsnün defterinde kaldın dillerde

Bülbül tek gülünden aralı canım

* * *

Ağanın elinden men içdim bade

Dar günümde Mevla yetiş imdada

Gabağıma çıhıp bir nice cade

Bilmirem hanısıynan varalı canım

*　　*　　*

Kul Haydarım ne mürdeyim ne zinde

Bağrım başı çarlı çarpaz düyünde

Koca babam meni görse bugünde

Ağlar niye düşüp yaralı canım

Gulam Haydar'ın sözleri kurtulanda başı üstünde bir derviş görür ki onun kim olduğunu, hardan geldiğini hara gitdiğini ve neden yaralı olduğunu soruşup ağzının lebinden onun başına çekip yarasını sağaldır ve kızın dalıca kayıtmasına emir verir. Gulam Haydar ülkeden ülkeye, dağdan dağa, capdan capa ve yaldan yala at çaparken gözü sataşır kızın yol üsde sepdiği kızıl cevherlere ve nişanlarla giderken çatır bir gediğe ki aşağıya bahanda görür baba çadırlar düzülüp ve Sevsenbir'in alacığı celal şevket ile onların arasında üzük kaşı kimi parıldayır. Düzürki karankuluk koğuşsun ta gecenin üzüne kıza yetirsin. Geceden bir saat geçen özüne ala çıka ki bir lale yanıp ışık salırdı yatırıp çadırın eteğini koğzayanda görürki dayenin Sevsenbir şirin yuhudaydılar.

Cibinden nevşedarı çıharıp dayenin üzüne puflarken daye hoşdan gedip başlayır kızı ayıltmaga. Kız ayılıp Gulam Haydar'ı görüdükde,

SAYFA:34

ele bil dünyanı ona verirler. Şafak atınca deyip danışmakdan elleri olmayır. Hava az kalırdı ışıklana ki vedalaşarken Sevsenbir dedi: "Kırh güne can o dağın başında meni gözle. Gelebildim ki hiç gelenmedim bil ki didar kaldı kıyamete."

Gulam Haydar gediği sarı dönerken kız da daye ayıldıkda, koşunla Birge Keşmir'e sarı gedir. Onlar Keşmir'e çatıben Ahmed Han'ın haberi olup bir deste atlı ile onların pişvazına çıhıp Sevsenbir'i öz sarayına götürür ta toy düğünü başlayıp Sevsenbir'i gelin çıhartsın. Amma kızın üreği Gulam Haydar'ın yanında idi ve bir cam zehir ile müntazir idi ta çıhış yolu tapılmazsa zehri içip canını kurtara. Buna göre de emmoğlusu Ahmed Han'dan kırh gün mühlet alır ta kırhıncı gün gelin çıhsın. Gulam Haydar da bu tarafdan günleri saymakda idi ve otuz sekkizinci gün idi amma

hele kız gelip çıhmamışdı. Artık düze bilmeyip otuz dokkuzuncu gün özünü Keşmir'e yetirir ve gecenin bir kapını çalıp konak olmak isteyir. Ev yiyesi ki bir karı idi kapını açır ve Gulam Haydar ona bele deyir:

Dolanım başına ey Pünhan Nene
Kul Haydar'ı okuyup yana yana
İnşallah kaytararam tez İsfahan'a
Ne deyirler bu şehrin adına

Karı onu gördükde sevincinden el kolunu itirip onu içeri geçirir. Görür geçmeli cavan deyil özüde âşıkdır onun da ki âşıkdan hoşu gelirmiş deyir: "İndi ki sen garip bir cavansan ve burada kimsen yohdur gel meni al dünya malının da fikrinde olma!" Gulam Haydar seve seve ban dedi. Karı Nene bir kulak ver gör ne deyirem:

Karı Nene sen bir arık devesen
Belin ayıp yavaş yavaş gelesen
Senin ne vahıdındı oğlan sevesen
Ne diyerler bu şehrin adına

*   *   *

SAYFA:35

Kuşunda güşvare burnunda tane
Kul Haydar'ı okuyup yana yana
İnşallah kaytarıram tez İsfahan'a
Ne deyirler bu şehrin adına

Bu sözleri işidende karı dedi tahvil aldım. Sen o İranlısan ki otuz dokkuz gündür Sevsenbir senin aşkından zehir camını ele alıp sabahı gözleyir ki eğer sene çatmazsa özünü öldürsün. Gulam Haydar kızıl gümüşle karını aldadıp ondan yardım istedi. Karı nene: “ Neyin var ki onu göstermekle seni tanıya?” diye: Gulam Haydar üzüğünü ona verdi. Karı Nene ayağa kalhıp özünü Sevsenbir’in sarayına yetirdi. Hay saldı ki otuz dokkuz günde bir iş görmeyipsiz, koyun men gedim ki billem onu ne cor razı eleyim. Karı üzünü Sevsenbir’in atağına yatırıp kapının dalından seslendi: “Cemaat-i sergardan eleyip çöllerle salmagın bes deyil üzünde buradan eşiğe çıhmırsan, aç kapını gör ne deyirem!”

Kız onun neden danışdığını anlarken dedi açık danış görüm ne deyirsen? Karı Nene ala kara tellerini ki çohu ağ idi azı kara düşüne çekiben saz kimi dille ne dedi:

Bir sözüm sene Sevsenbir Hanım

Kızım senin yarin bize gelipdi

Sene kurban olsun bu pünhan canım

Kızım senin yarin bize gelipdi

Pünhan Nene bu sözleri dedikde kız yasemin tellerini deste deste eleyip bu sözleri dedi:

Dolanım başına ey Pünhan Nene

Menim yarım ne vahıt size gelipdi

Seni yetişesen imana kana

Menim yarim ne vahıt size gelipdi

Pünhan Nene söze bele cevap verir:

SAYFA:36

Kurban ollam başındaki karaya
Tabibsen gel mehlem bağla yaraya
Gün kü battı mağrib geldi araya
Kızım senin yarin bize gelipdi

Kız deyir: “Eğer menim yarim size gelipdi ondan bir nişan ne varıpdı?” Karı Nene kapı arasından üzüğü ona gösteriben kız soruşur:

Yahçı yerde yahçı yetdin dadıma
Hak yetişsin o cavanın dadına
Ne diyerler o cavanın adına
Söyle görüm ne vahıt size gelipdi

Karı Nene deyir kulak as arz eleyim:

Pünhan deyir kalma başı karalı
Havya kimi gül renginde saralı
İlinden gülünden düşüp aralı
Haydar yarin gülüm bize gelipdi

Sevsenbir bu sözleri işidiben kapını onun üzüne açıp sözlerini bele tamamlır:

Sevsenbir’im sözü tamam elerem
Girip aşkın deryasından boylaram

Canımı konağan kurban elerem

İndi bildim ki yarim size gelipdi

Sevsenbir karı nenenin avcuna kızıl basıp çare isteyir. Karı Nene: “Çaresine baharık ve Gulam Haydar’ı arvad patlarında bura yollaram” deyir. Bu yandan da Ahmed Hanla daye bu karara gelirler ki daye bir tehir özünü Sevsenbir’e yetirip zehir camını onun elinden alıp yere döksün. Karı Nene de ne ilaç eleyir Gulam Haydar “Avrad paltarı giymeye razı olmayır kişi kimi gidip onu kurtaracağam” deyir. Gece ki olur Gulam Haydar elinde kemendi çin

SAYFA:37

çin eleyip Sevsenbir’in sarayına yola düşür. Kırh gün mühlet kurtuluben gerekti ki Sevsenbir’i sabah gelin çıhartalar. Gulam Haydar kemendin galabların dama ilişdirip özünü yuharı çehmekde idi ve daye de Sevsenbir’e yalvar yahar da ki onun üreğini bir tehir yumuşaltsın ki Sevsenbir kapını onun üzüne aşdıkda Ahmed Han özünü arvad libasında ora yetirip zehir camını vurur sindirir. Kız özünü pencereden yere atmak isteyir ki Ahmed Han koymayır ve gam oğlu deyir emmikızı cevap verir emmikızı deyir emmoğlu cevap verir:

Ahmed Han:

O vah ki gitmişdim (…) Dağına

Pes daye düz yazmış imiş defteri

Laleler düzürdün sol ve sağına

Söyle görüm derdi verem neyindi

Sevsenbir:

O vah ki gitmişdim (…) dağına

Çekdikçe kim bir cavanın derdiydi

Laleler düzürdüm sol ve sağına

Çekdikçe kim bir cavanın derdiydi

Ahmed Han:

Ohuduğum elif idi' bi' idi

Her kim sene öz işinde ' yi'idi

O cavan bilirsen kimin ne idi

Söyle görüm derdi verem neyindi

Sevsenbir:

Saydığınan çağırram hasların hası

Silindi göylümün kalmadı yaşı

Adı Haydar odur kulların ağası

Çekdikçe kim bir cavanın derdiydi

SAYFA:38

Gulam Haydar:

Ahmed Hanam yollarını bulayım

Söyle sözün men de kulak asayım

İzin alıp onu şan şan keseyim

Söyle görüm derdi verem neyindi?

Sevsenbir:

Saydığınan çağıraram ya Şah Merdan

İç kes olmaz dergahından bigüman

Sevsenbir'im oldum Haydar'a kurban

Çekdicekim Gulam Haydar derdiydi

Gulam Haydar ki bu sözleri işidirdi daha sabrı kalmadı ve korhmadan kemendinin züyüldeyip kızın penceresinden içeri girdi. Ahmed Han'ı gördükde el atdı kılınca amma pişman olup el sahladı.

Cenk paltarların soyunup ona: "Senin silahsız olduğun için güleşeceyik! Eğer sen yıhtın kız senin olsun amma eğer ben yıhsam seni öldürüp onu aparacağam" dedi. Baş başa, döş döşe ve cana' ve canaga başladılar güleşmeğe. Gulam Haydar bir tov alıp çekildi dala ve Ahmed Han'a arkası üste vurdu yere ve süratle çarh verip dizin basdı Ahmed Han'ın sinesine. Hançerle başını bedenden ayırmak isteyirdi ki onun yalvar yaharı el kolunu susdaldıp öldürmekden vazgeçdi. Ahmed Han'ın el kolunu bağlarken Sevsenbir'i de götürüp kemend ile yere inip Pünhan nenenin evine gedirler. Oraya çatmak hemin atın deste celüvinden yapışıp kıçı atır halka rekaba ve hane i zinde karar tapandan sonra kızı da terkine alıp Keşmir dervazasında eşiğe çıhır. Amma kız bilmesin diye atı cin tuzanağına salıp keşmirin dövresini üç dört buruk dolanır ta şafak atsın ve eğer Sevsenbir'in dalıca gelen olsa onlarla döyüşüp baş ocalıkla sevgilisini İsfahan'a aparsın.

Seher ki ışıklanır kız görürü Keşmir'in dağlarındaydılar ve

SAYFA:39

indi der ki Ahmed Han'la kardaşları koşunla gelip çıhalar. Sevsenbir "Bey niye gitmirik?" diyeben "Gulam Haydar geceni azmışık ve bedenim az kalır töküle. Seni taptıkta ele bil süt gülündeyim ve hiç biraz da telesmirem. Biraz dincelek sonra düşek yola." Gulam Haydar'la Sevsenbir atdan yere inip başladılar namaza. İndi işidin Ahmed Han'dan ki hannan Kejden el kolunu açıp Cemşid Şah'a haber aparır ki

İran Şahı kırh nefer pehlivan başını, Sevsenbir'i kaçırmak için yollamışdı ki gecenin onu evden çıharıplar. Kızın atası gazaplanırken destur verir koşun hazırlansın ki azdan az ölecek çohdan çoh. İş ora yetirip ki dost dosda kalyadaşı yedirdir. Koşun ki amade olup harekete geçdi, Sevsenbir görüdü ki âdem âdem üste kalanıp hemendi ki çatalar. Gözlerinden pir pir yaş töküben bu sözlerle Gulam Haydar'ı ayıltmak istedi:

Koşun gelip saf saf oldu

İlaç eyle Gulam Haydar

Yandı bağrım kebab oldu

İlaç eyle Gulam Haydar

*   *   *

Bu gör senindağ ve daşdı

Koşun geldi hatdan aşdı

Gelenler yeddi gardaşdı

İlaç eyle Gulam Haydar

*   *   *

Sevsenbir'im bir yanoldum

Sinemden zernişan oldum

İl içinde ad san oldum

İlaç eyle Gulam Haydar

Gulam Haydar ki gözün açdı, gördü Sevsenbir'in gözlerinde yaş mıncıklanıben nikran nikran ona bahır ve sevgisine dildarık vermekle, ona bele dedi:

Ala gözlü Sevsenbir

İndi gör ne eylerem

Ahmed Han'ın başına

Dünyanı dar eylerem

*   *   *

SAYFA:40

Atı getirrem çulana

Sıhıllam Şah Merdana

İndi girrem bu meydana

Gör ne kıyamet eylerem

*   *   *

Dolandırıram dağı taşı

Sen tökme gözünden yaşı

Haydar yetti kardaşı

Yıkın tarumar eylerem

Gulam Haydar dürbünü öz boynundan açıp kıza verdikde, at üstünde gedikde ele bir ilan burugu salıp nara tebdi ki süratle meydana çatıp herif gözledi. Cemşid Şah, Ahmed Han'ı meydana yollayıp onların baş başa vuruşmaların istedi. Ahmed Hanla Gulam Haydar polad çekmeler ayakda, tohunma zerreler bedende umud, kalhan, kılınç Tebriz'in oh, yay, nize ve hedenk elde kan ter içere döyüşüp vahıt o vahıt oldu ki kılınçlar göyde ildirim kimi Şahıben, Ahmed Han'ın başı kıjıltıla bedenden ayrılıp göyde fırlandı. Ahmed Han'dan kiçik kardaş özün tutdu meydan cengi ve çut tepiğini yere vurup ata savar oldu. Amma Gulam Haydar onu ele oh ile yamadı ki sanki kebab idi şişe tahmışdın. Yeddi gardaşın hamısı Gulam Haydar'ın elinde helak oldukdan sonra nöbet çatdı şaha. Cemşid Şah koşuna hitap dedi : "Eğer mene ihtiram eledi işiz olmasın! Amma gördüz yumulur macal vermeyin!" Gulam Haydar ki gitmişdi kızı görsün, gördü için için ağlayır. Dedi: "Niye ağlayırsan?

Cenge gidende biri öler biri kalar, day ağlamak ne di?” Sevsenbir dedi: “Ahi bu menim atamdır gelip meydana?” Gulam Haydar “Korhma görek ne olur” diye özünü meydana getirdi.

Cenk esbapların bir bir soyunup şahın ayaklarını öpmek içün torpağa düşdü. Cemşid Şah’ın ondan hoşu gelip “Sen o kırh

SAYFA:41

pehlivandan hanısısan?” diye Gulam Haydar cevap verdi: “Menden başka kimse yohdur. Sevsenbir’i sevdiğim içün canımdan korhmayıp tek başına onu aparmaga geldim.” Cemşid Şah kızını görmek isterken Gulam Haydar Sevsenbir’in dalıca gitdi. Cemşid Şah, Sevsenbir’i görecek onu bağrına basıp gözleri doluhsandı.

Hiç zad istemirem çarhı felekden

Bu dünyada bir yananım olaydı

Açıp ürek sözün harman ederdim

Sözlerimi bir kananım olaydı

* * *

Ne vara dalhoşam ne de ki mala

Ne servete ne mekâna ne pula

O günde ki düşerem yaman yola

Baş üste bir ağlayanım olaydı

* * *

Ne gecem hoş geçir ne gündüzüm

Ne kalbim açılır ne güler üzüm

Ne sabrım var ne takatim ne özüm

Cana yana bir cananım olaydı

* * *

Cemşid geçir tedim ömrün çuhun

Çoh çekdim dünyanın varlığın yuhun

İkiyim üç olanda uzağım yahın

Ellerimden yapışanım olaydı.

Cemşid Şah sözünü kurtararken el obanı ağlayışda görüp Sevsenbir ile Gulam Haydar'ın gözlerinden öpdü ve Gulam Haydar'a "Oğul kal

SAYFA:42

Keşmir'de her ne varımdı senin olsun" dedi. Gulam Haydar kaza kaderinden ve hardan gelip hara gitdiğinden sohbet açıp dedi "Üreğimde bir arzu var. Gedirem İsfahan'a sonra inşallah kayıdacağam." Cemşid Şah, Gulam Haydar'la Sevsenbir'i el ele verip onlarla vedalaşdı. Gulam Haydar da Sevsenbir'in atın terkine çekip İsfahan'a sarı.

Günde bir menzil tay menazil menzil be menzil gitdiler taki İsfahan'a çatdılar. Gulam Haydar fikirleşdi "Sevsenbir'i hara aparım aparmayım" fikrine virdi ki darbarbağına gidip orada başına geleni gözlesin.

Bağ ne bağ düz behşetin üzü. Ağaçlar yamyaşıl gül çiçekler hurulmuş lep cennetin gözü. Gulam Haydar şevke gelip ürek coşkunluğunu sazla sözle sevgisine bele anlatdı:

Hanısı bağın bağbanısan gülüsen

Yar aşkından men ağlaram gülürsen

Kız derdinden men ölürem bulursan

Öldüm bitdim eridim göl oldum day

* * *

Kız senin aşkından bayıldım ay vay

Diyarbekir'in etrafında bağlar var

Gülmemişem bu sinemde dağlar var

Sen gidirsen menim başka kimim var

* * *

Öldüm bittim kül oldum day

Kız senin aşkından bayıldım ay varı

Diyerbekirin bağlarında üzüm var üzüm var

Sen bilirsen menim sende gözüm var

* * *

SAYFA:43

Giden gitmesine başka sözüm var

Öldüm bittim eridim kül oldum day

Kız senin aşkından bayıldım ay var

Aşk ateşi iki sevgilini öz alavları içre almışdı ve her yandan habersiz gülşan bağında kâdem vururdular ki birdenbire bağbanın gözü onlara sataşdı. Yüğürdü onları hedelesin ki gördü Gulam Haydar'dı. Ahi bu Gulam hem bağban idi hem de tellah. Saraydaki eğlencelere katılıp oyun çıhartmakla Şah onun adamlarını güldürerdi. Gulam Haydar'ı da yahşı tanıyırdı. Gulam Haydar onu çağırıp dedi: "Darbara git ve menim selamımı kıbleyi aleme yetirip diyegine kullar ağası Haydar Beğ huzurunuza gelmeğe izin isteyir." Gulam darbara vardı olup Şah Abbas'ın beraberinde ihtiram eledi:"Kurban arzım var! Kullar ağası Haydar Beğ behşetden kayıdıpdı. Yer huruda özünün getirip ki gülşan bağında gezmekdedi!" Şah Abbas onun tellah tellah danışığından gülümsenirken onların tutuklanmasına emir eledi. Sevsenbir'i sarayda sahlayıp Gulam Haydar cellatlara tapşırdılar.Şah Abbas dedi: "Sen biye bilmirdin devlet düşeni arabanan tutar?! Diye görüm bu müddeti

hardaydın? Getirdiğin o kız kimdir?” Gulam Haydar’ın gözleri dola dola dedi arzım var kurban:

Bir arzım var benim kıble i aleme

Şahım meni derde sanla bir kızdı

Senin bahsin düşüp gel aleme

Şahım meni derde sanla bir kızdı

* * *

Güzel desen güzellerin gözüdü

Bahış ürek kebabının gözüdü

Haber alsan bir kiralın kızıydı

Şahım meni derde sanla bir kızdı

* * *

Kul Haydar’ı sen salma yanar oda

Şahlar Şahı özü veripdi bota

Men sene kul oldum sen mene ata

Şahım meni derde sanla bir kızdı

SAYFA:44

Şah fikirleşdi ki “İşdi kazadı menim dostlarımın kızlarından olar” ve destur verdi kızı getirsinler ki görsün kimlerdendi. Sevsenbir, Gulam Haydar’ın ahvalinden perişan olup, şahı görecekler el atdı yasemin tillere ve ağlaya ağlaya bele dedi:

Bu ahım var menim İran Şah’ına

Rahmin gelsin üreğimin ahına

Gedada olsa yohsulda olsa

Şahım özüm sevip bir cavana gelmişem

* * *

Seher seher çıhandan ulduzuyam

Âşıkları söhbetiyem sazıyam

Haber alsan Cemşid Şah'ın kızıyam

Özüm sevip bir cavana gelmişem

* * *

Ovalar bol ola dünyanı tuta

Kamil avucu görk berede yata

Men sene kız oldum sen mene ata

Özüm sevip bir cavana gelmişem

Şah bildi Sevsenbir, Cemşid Şah'ın kızıdır. Saray ehline emreledi ellerinden gelen hürmeti esirgemesinler ve Allahverdi Han'a dedi: "Onların aşkını imtihana çekmek içün darağacını kurdur ve oğlana diye gine kızdan el çekse onu bayışlayacayık" Allahverdi Han Gulam Haydar'a "Görürsen ölümün yahındır, gel seni kurtarım. Sen kızdan el çek men seni azad eleyim" diyerken Gulam Haydar bağlı kollarıyla ve dolusanan gözleriyle görek ne dedi:

SAYFA:45

Çekilin dalı celladlar

Ben bu meydandan kaçmıram

Mene mevlam kanad verse

Namerd deyilim uçmaram

* * *

İndim geldim dağı düzden

Ölsem dönmem ala gözden

Al ateş olsan susuzdan

Ecel badesin içmirem

* * *

Pay almışam erenlerden

O damad peygamberden

Kul Haydar'ım Sevsenbir'den

Öldürseler de geçmirem

Allahverdi Han vezir Şah Abbas'ın huzuruna çatıp ahvalatı söyleyerek onların hakiki aşklarına birbirlerine bağlılıkların anlatdı. Şah Abbas ruhsat verip vezirini yolladı ki "Git gör ahi aslan bu kimdi? Hardan gelip, hara gidir?" Vezir ki bunları soruşdu Gulam Haydar cevabda bele dedi:

Ne medetti bele yad elleri

Yalguz gezirem serbeser

Ey ahu ya zaman olan

Özün ele nazar yare

*   *   *

Bir derde oldum mübdela

Yohdu biri çare kıla

Ey Hüseyin Şah Kerbela

Sensiz ki sağalmaz yare

*   *   *

Sineden çekerem ahı

Kömek ol Şahlar'ın Şah'ı

Ey Necef'in padişahı

Sensiz ki sağılmaz yâre

Vezirin üreği düzelmeyip ağlaya ağlaya Şah Abbas'ın beraberinde ihtiram ile dayanıp dedi: "Sıdkını ele yere bağladı ki ürekde tabim kalmadı" Şah Gulam

Haydar’ı huzuruna getirttirip onun aslı kügünden haber alarak görek Gulam Haydar ne deyir:

Canın yek meni çullara
Salıpdır cananım menim
Pervane tek aşk odundan
Yanır şirin canım menim

*   *   *

SAYFA:46

Gözü yolda kalıp anam
Az kalır od tutam yanam
Meni burada görse anam
Koymaz ahı kanım menim

*   *   *

Abbasdı atamın adı
Şah Merdandı imdadı
Hiç bilmirem o hardadı
Kadirdi Süphanım benim

*   *   *

Ali damat peygamber
Her mekânda mene rehber
Adımdır Gulam Haydar
Urumdur mekânım menim

Bu sözleri işidirken Şah ele bil yatmışdı ayıldı. Oğlanın muhabbeti ele özün köylüne yol açdı ki ildirim kimi yerinden kalhıp yapışdı Gulam Haydar'dan ki diye "Ne görüm daha ne deyirsen!" Gulam Haydar üreklenirken sözünü böyle başladı:

Bir arzım var kıble-i aleme

Menim burda sizden gayrı neyim var

Senin bahsin düşüp gel aleme

Menim burda sizden gayrı neyim var

* * *

Vatanım Urumdur yerim Şalmekan

Anamın atası bir piranım var

Saydığınan çağıraram ya Şah Merdan

Hiç kez olmaz dergahından bi güman

Şah Abbas'ın gözü onun gözüne sataşanda, geçmişlerin hatırası ele bil yaydan kurtulmuş bir oh idi ki damarlarına değip kanına katışdı. Allahverdi Han gabağa gelip Gulam Haydar'ın sağ kolunu çırmalarken pazubant namayan oldu. Şah özünden gitdi ve Allahverdi Han dedi: "Oğlum atan ele Şah Abbas imiş" ata bala özlerine gelecek danışa danışa durdular, sarıla sarıla ağladılar, güle güle eğleşdiler ve Şah dedi: "Az kalmışdı nacağı öz kıçımdan vuram, hele diyegörüm anan necedir?" Gulam Haydar'ın dertleri derya olup söz üreğinden bele çağladı:

SAYFA:47

Anamın gözleri tökür

Gece gündüz kızıl kanı

Çağıraram imdada her dem

Ağam natak Kur'an'ı

* * *

Firkatinden kocalıpdı

Ahı arşa ucalıpdı

Gamlar ondan bac alıpdı

Gam içinde yanır canı

*   *   *

Anam bahır sağ soluna

Göz teyiptir öz oğluna

Bağlayıp sağ koluna

Sen verdiğin zar nişanı

*   *   *

Haydarım tapdım atamı

Gedip getirerem anamı

Burada tutah toy bayramı

Şadeyle bah bu dünyanı

Şah Abbas kolunu Gulam Haydar'ın boynuna sarıp gelini Sevsenbir'i yanına çağırıp alnından öpdü. Dedi: "Oğul kuşun leşkeri götürüp izzet-i celal ile git ananı getir ta hem men şad olam hem sen. Sizler gelince Cemşid Şah'a da haber verek o da gelsin!"

Gulam Haydar gabakdan bir kasıt yollayıp anasına haber verirken özüde koşun leşkerle yola düşdü.

İl tayfa ile ana babası pişvaza çıhıp gördülerki atlıların başı açılıban odur Gulam Haydar. Başda gelir. Anasının el ayağına düşmek içün atdan yere inip ana bala birbirlerine sarılıp ağlaşdılar. Gulam Haydar sazı bağrına çekiben, kaza kaderini anasına bele dedi:

Dolanım başına Mihriban ana

Çoh dolaşıp İsfahan'ı tapmışam

Hak açan kapını bağlamak olmaz

Edep erkân din imanı tapmışam

* * *

Haydar Beğ'im hey çağıraram Mevlamı

Ahir tapıp atam Şah İranı

Apararam görersen sen İsfahan'ı

Atam Abbas kahramanı tapmışam

Gulam Haydar'la anası İsfahan'a çatanda gördüler çal çağır alemi

SAYFA:48

bürüyürken bütün şehir ehli onların pişvazına çıhıp el oba bayram tutupdu. Sevsenbir'i güzelliğiyle Gulam Haydar'ın iğitliği diller ezberi oluban toy düğünden İsfahan gümbüldeyir. Cemşid Şah ile Şah Abbas da bu toydan mesut olup Sevsenbir'le Gulam Haydar'ı el ele verirler. Günler hoş ömürler uzun.

SON

2.2. Gulami Kemter Destanının Yazı Çevrimi

Gulami Kemter Destanı

Âşık Edebiyatı

İşidip Yazan: Ali Rıza Zihak

(…) Nüsha: 1393

Gulami Kemter Destanı

Özet

SAYFA:3

Geçen sabıklar İsfahan'da iki tacir vardı, biri Hoca Rahim idi biri Hoca Abdullah. Onlar sığa gardaş idi. Birbirlerinin düzlüğünden o kadar hoşları gelmişdi ki her hanısı memlekete gitse idiler birlikde gedirler. Ele olmuşdu ki pula mala servet de şerik olmuşdular. Amma bir gün hoşa geldiler üreklerini derdi gam çolkaladı. Gördüler hazaneleri doludu amma evladları yohdur. Odur ki Allah kapısına üz getirip çıplak ayınlar bitirip aç karınlar doyurdular. İki rekat da hacet namazı kılıp Allah' dan istediler onları gör pişman kaytarmaya. Hüdavendi hakikat bunların nazarını kabul eledi ve hanımlarının batnına uşak düşdü ve müddet gelip vahıt yetirende hanımlar bari hamalın yere koyanda gördüler ikisi de oğlandı. Alimler ağ sakkallar yığışıp ad gecesi tutdular. Hoca Abdullah'ın oğlunun adın koydular "Gulami Kemter" ve Hoca Rahim'in oğlunun adın koydular "Yusuf". Onların ayakları tutup ağ karanı seçtikde gitdiler mektebe. Bir gün mektebden gelende gördüler kafada bir Âşık Şirin sohbet açıpdır ve sazını dillendirir. O saz çaldıkça Gulami Kemter'in bedeni gizildiri. Uşaklık alemi geçdiler içeri ve âşıkdan soruşdular bu elindeki nedir? Dedi Bunun bir adı munisdir bir adı hemdem bir adı da sazdır. Biri menim kimi onu çörek

SAYFA:4

ağacı eleyip meclislerde delil nasihat diyer ki ehli ayalına çörek kazanı biri de görüsen yolu uzakdı hem dem eder ki hardan bir pençe vurup göylü açıla. Tacirler de

severler ki garip ülkelerde hardan danışdılar. İller geçse de Gulami Kemter'in gözleri ele o sazdaydı. Yusuf ve Gulami Kemter büyüyüp boya yaşa gelince Hoca Abdullah'la Hoca Rahim dediler biz gidek Allah kapısına ibadete ve onlar gitsinler ticarete. İkisini de çağırdılar ve dediler bu güne can biz zahmet çekip kazanmışık bundan bele nöbet sizindir. Tacir tüccarlarla danışmışık ki onlarla sefere çıhasız. Kafile katır yüklendi ve istirdiler hareket edeler ki Gulami Kemter'in yadına saz düşdü. Tacir başına dediler düzün ki hemen gelirik. Yusufla Gulami Kemter gitdiler bir sazbend tükanına ve bir saz alıp kaydına gördüler biraz yubanıplar ve istediler kesme yol gideler ki o yolda İsfahan Şah'ı "Serv Sanaber"in bağı var idi ve erkek kısmetinin orada dolanması kadğan idi. Amma bunlar saymadan istediler bağın bu kapısından girip öbürü kapısından çıhalar ki Serv Sanaber gözü düşdü onlara ve kızlara hay verdi ki onları tutun. Kızlar onları sardılar muhasaraya ve avuçları içinde dik götürüp apardılar Serv Sanaber'in otağına. Serv Sanaber Gulami Kemter'e bahınca onun muhabbet ohun yedi. Gulami Kemter'le Yusuf nikran aydılar ki kız dedi elindeki sazla bir çal ohu görüm ne cor ohuyursan. Gulami Kemter de saza pençe vurup bele dedi:

Dedim leylim gelim tut ovasından

Bus peresin tut ovsarından

İpek zülüflerin tut ovsarından

Serv Sanaber tutubdur yar konağı

* * *

SAYFA:5

Köyül dersin alır yar sinesinden

Katibler ders verir yar sinesinden

Açılıp çarpazlar yar sinesinden

Serv Sanaber tutupdur yar konağı

* * *

Gulami Kemter diyer naz cemalini

Gül üze benzedir naz cemalini

Ser rakip görmesin naz cemalin

Serv Sanaber tutupdur yar konağı

Söz Gulami Kemter'in ağzından kurtulmak hami daye ki gözü Gulami Kemter'e düşmüşdü Kızı dümsükledi ki niye cevabın vermesin ki Serv Sanaber ihtiyarın elden verip (…) nan deydi yere. Sora özün tapana Gulami Kemter'den kim olduğunu ve hara gitdiyini soruşup ne kadar gelmeyipsen yolunu gözleyeceyim. Amma daye söze söz katıp Gulami Kemter sözün birin kansa birinde kanmadı. Gulami Kemter'le Yusuf otağı terk edende daye onların dalıca çıhıp Gulami Kemter'i çekip bir kenara ona muhabbetin ilan edir ki Gulami Kemter bilesine bir sille verir ve o da yalandan deyir ki Serv Sanaber'i ile bugün aparacaklar kısraya ki orda tüyün elesinler ve deyir eğer menin dalımca gelmesen leçeyim onun başına olsun. Gulami Kemter'le Yusuf özlerini tacirlere yetirirken Gulami Kemter kalhır atın beline ki men gedirem kısraya ve sazla sözle onlara bele deyir:

Başına dönüm saf çeken tacirler

Sorsa atam deyin getdi kısra

Yığsın mal matahın elesin harid

Yazsın beyazlara versin deftere

*   *   *

SAYFA:6

Men gedirem göz tikmesin yoluma

Ecel gelse çare yohdur ölüme

Hardan ki maşukam düşer yadıma

Titreşir bedenim düşer lerzeye

*　　*　　*

Bahında siz men fakirin sözüne

Sineme çekilen aşkın gözüne

Serv Sanaber Celal Şah'ın tek kızı

Deyin salıp men Gulami Kemter'e

Tacirler dediler kayıt ele özün atandan izin al çoh yol deyil amma Gulami Kemter kulak asmayıp istir düşe yola ki Yusuf dedi: "Düberdin dağılmasın emmoğlu hara tek gedirsen ki ölsek de birik kalsak da. Düz men de gelim." Ne bilirler gecedir ne bilirler gündüzdür ve tova düşüp at sürürler ki bir yerde dağların arasında duman kalhıp hava çinlenir ve birbirlerin itirirler. Harası bir yolunan gedir. Deme Gulami Kemter düz yolu gedir ve Yusuf azıp haramilere sarı gedir. Haramiler gördüler bir tek atlı gelir ki aynı başı kızıl cevahirat içinde garkdı ve birbirlerine hay verip onu tutan kimi aynı başın soyup apardılar harami başının hidmetine. Harami başı destur verdi mir gazaba onun başın kes ki Yusufun gözünden yaş bahar buludu teğin aharak bu sözleri dedi:

Başına döndüyün ey güzel ağa

Ağa can öz istediyin bağışla

Canımı kılaram canan sadaka

Ağa can öz istediyin bağışla

*　　*　　*

SAYFA:7

Öldürsez meni kir kanlarım ahar

Kanlarım yerinden müşk ü anber kohar

Anam ağlar bacım yollara bahar

Ağa can öz istediyin bağışla

*　　*　　*

Feleyin elinden geldim amana

Görüm dolanardı bele zamana

Yusuf diyer bah bir çarh ı zamana

Ağa can öz istediyin bağışla

Bunu diyende harami başını çoh sevdiği bir koca nenesi var idi ki mücessim oldu gözünün kabağında ve adını soruşup dedi iki yol var kabağında ya gerek öldürek seni ki hançeri mir gazapdan alıp kalasan celladlık edesen. Yusuf gördü mecburdu ve kabul eledi. İşidek Gulami Kemter'den ki ne bilir gecedi ne bilir gündüzdür ve Yusuf'u itirse de süratinen gediri. Yetirir "Karas" Şahı kızının bağına. Kız oturmuşdu üst mertebeden temaşa eyleyirdi ki gördü bir tek atlı gelir. Yahıcı bahıp Gulami Kemter'i görünce muhabbet ohun yedi ve dayesin yolladı ki git onu bağa davet et. Gün çekilip gedir o kadar kalmır ve bu burdan gitse bizim içü n ayıp olur. Gulami Kemter bağdan içeri girir ve kızlar ona selam verirler. Sora Karas Şahı kızı "Selatin Peri" nin işaresiyle istirler Gulami Kemter'i aparalar onun yanına. Gulami Kemter gördü bağ deyende elebil behşetdi. Gül gülap ıtır kohusu adamı serhoş ve mest eylir. Gulamlar Gulami Kemter'in atın tutup üzü pillelerden çıhdı üste. Perdeni elinin verdi kenara ve kâdem

SAYFA:8

koyanda otağa gözü sataşdı kıza. Gördü aynı Serv Sanaberdi amma bu boyda biraz o cadı. Salatın Peri ile çiyin be çiyin oturarak Gulami Kemter sazı döşüne çekerek dedi icaze versen bir nice sözüm var arz eleyim:

Çıhdım şehr-i İsfahan'dan

Güzarım düşdü bu Kars'a

Emerem dilden dudakdan

Herkes yarı nişan verse

Salatın Peri de onun sözün cevabın bele verdi:

Haber alsan men deyirem

Eyleşip burda kalsan

Dilnen dudağın yeyirem

Bir gece mihmanım olsan

Sora Gulami Kemter'e dedi nişanlın kimdi hardandı? Gulami Kemter de bele dedi:

Güzellerin mahbubuydu

Sinemde aşkın odudu

Serv Sanaber'in adıydı

Herkes yarı nişan verse

Serv Sanaber'in güzelliyinin tarifini bu kız işitmişdi ve dedi kulak as gör ne deyirem:

Bülbüllerin güşeniyem

Şirin dilinin kurbanıyam

Serv Sanaber'in yarınam

Bir gece mihmanım olsan

SAYFA:9

Gulami Kemter dedi sen Serv Sanaber deyilsen ve o soruşdu beye Serv Sanaber ne cordu ki cevabında bele dedi:

Kemter derdinden hestedi

İntizar yollar üstedi

Sevginin büyü bestedi

Herkes yarı nişan verse

Gulami Kemter kızın üreyin ohumuşdu ve dedi seni de alaram amma bir özün tanıt görüm kimsen?

Selatın Peri bele dedi:

Dervişler diyerler derdi

Yolunda koymuşam seri

Adımdı Selatın Peri

Lütuf eylesen meni alsan

Gulami Kemter dedi Serv Sanaber dalıca dalıca amma söz verirem eğer bahara can kayıtsam seni de götürem. Bahara can kayıtmasam bil ki itip batmışam ve daha yolumu gözleme. Üç gün kalandan sora dördüncü gün hareket eledi. Çoh gidenden sora çoh yetirdi bir yere dağın eteyine. Hem at yorulmuşdu hem özü. Bir bulak var idi yendi onun kenarına ve atı suvarannan sora el özüne safa verip bir gölün dibinde uzandı. At çimende yayılırdı ve onu bala bala gam yuhusu aparırdı. Teze gözün koymuşdu ve gözünün üstüne ki gam yuhusu götürdü bilesin. Yuhuda gördüki dünyaların zamını ve şahidi molla onun başının üstün aldı. Gözün açanda gördü bir nurani seyyiddi kesip başının üstün. Elin saldı tepesinden yendirdi cemalinden ve kemerinden rad eyleyip saya salarak basiret perdesi gözünün önünden götürlendi. Dedi “oğul bah barmahlarımın arasından ve kısrıyanı gör. O baharken sora nazarına bir bağ geldi ve bağın kasrında bir güzel ki

SAYFA:10

Gözleri misli ahu gözü ve yanakları kızıl gülün atlası ve haşimi hallar kaşınan gözün arasından daykadan da bir renk olurdan ulduzu kimi milyon kıymeti. Kızın

zülüfleri tökülüp o çiyinden bu çiyine ki molla dedi onun adı "Terlala"dı ve sene bu ta verilip. Nice ki sen onu gördün bu dayka o da seni gördü ve yoluna bahır. Sevr Selatın da kalıp İsfahan'da ve o dayesine yalan söyleyip." Gulami Kemter yuhusundan kovzanarken gördü hiç kes yohdu. Yerinden durdu ve atın cıluvan vurdu ağzına ve kalhdı atın beline dağı koğzandı üste sarı ve aşağı bahanda gördü kabağda bir dervaza görsenir. Gulami Kemter özün yetirdi dervazanın yanına. O yetirene el ayak çekilmişdi ve gün batmakdaydı. Terlala da şirin bir yuhuya gitmişdi ve görürdü ki Gulami Kemter gelir ona sarı ki elin uzatdı onnan görüşe ki eli deydimize ve bulur bir gülden düşüp sınarken sesine yuhudan ayılıp. Terlala kışkırdı ve dayesi içeri girerken gördü kızın rengi hardan bir hala dönür. Kah bozarır kah karalır. Kız dedi o oğlanı ki nice gün bunnan kabak yuhuda görmüşdüm yine geldi yuhuma. İndi olan oldu geçen geçdi o gözeni götür git dervazanın yanına ki bulakdan serin su getiresin. Daye özünü bulağa yetirende bir cavan gördü ki buranın adamlarından deyildi. Daye soruşdu sen kimsen haradan gelipsen ki Gulami Kemter bele dedi:

Başına döndüyüm hanım

Yardan ötür sergerdanam

Sene kurban şirin canım

Yardan ötür sergerdanam

*   *   *

Bu men fakirin sözüdür

Sinemde aşkın közüdür

O Cemal Şah'ın kızıdı

Yardan ötür sergerdanam

*   *   *

SAYFA:11

Kemter işit nalemi

Ahım yandırar alemi

Ağlar koymuşam anamı

Yardan ötür sergerdanam

Daye kah kah çekip güldü ve dedi ki muşduluğumu ver ki yar da senin yolunu gözleyir ve onun sözlerinin kabağında bu sözleri dedi:

Başına döndüyüm cavan

Yarın gülşen bağında

Sene kurban özüm cavan

Yarın gülşen bağında

*   *   *

Men ohuram şiir gazel

Özgelere salma nazar

Sen dediyin o güzel

Yarın gülşen bağındadı

*   *   *

İncelerin incesiyim

Kızıl güller sayesiyim

Men o kızın dayesiyim

Yarın gülşen bağında

SAYFA:12

Gulami Kemter düşündü dayenin kıçlarına ki tiz meni yetir ona. Daye kabakda gedir Gulami Kemter dalıda. Gulami Kemter'i geçitdi bağa ve dedi o güllerin dalında ol ki ha zaman men sesledim gel yuharı. Daye gidip Terlala' ya müjde vererken seslendi buyur hoş gelipsen sen.GulamiKemter tertelasın içeri

girerken ta kızın gözü sataşdı ona özünden getdi ve geniz dayeler töküldüler başına. Terlala handan kejden özüne gelip kolun saldı Gulami Kemter'in boynuna ve Gulami Kemter kıza bu sözleri dedi:

Kaşın kara gözün ala özün şuh
Kurban ollam güzel o kamte men
Bir saat görmesem ala gözünü
Yığın bil bataram kıyamete men

* * *

O kulaç kolların gül budağıdır
Alma yanakların nurs sağıdır
Hilali kaşların Kabe-i takidir
Her gün gellem ona ziyarete men

* * *

Cemalin benzettim gül harmanına
Halların teşbiyedir dürr-i madenine
Her bahanda ağ sinenin bendine
Yığın Şah olaram vilayete men

* * *

SAYFA:13

Fakir Kemter Hak'dan çeker minneti
Dost dostunan daim kurar ülfeti
O kaşların oh atmakdır âdeti
Kurban ollam güzel âdete men

Terlala da coşa gelip üreyinden bir katar söz çağladı ve bele dedi:

Başına döndüyüm ala gözlü cavan
Ala gözlüm menim yârim hoş geldin
Geldiyin yollara kesillim kurban
Ala gözlü vefadarım hoş geldin

* * *

Karadır kaşların aladır gözün
Üreyime vurupdu düyünlü gözün
Sana kurban etsin Terlala özün
Ala gözlü vefadarım hoş geldin

* * *

Reşiddir kametin gözlerin ala
Senin derdin meni bu hala sala
Sene kurbandır bu fakir Terlala
Ala gözlü vefadarım hoş geldin

Terlala kızları tökdü eşiye ki Gulami Kemter'le biraz halvet ede ki daye dayende kapının kabağındaki illa billa gitmerem. Kız üstüne hislenirken daye de idavet başlayıp gitdi Cemal Şah'ın huzuruna ki kızın bir oğlan getirip. Cemal Şah dedi kes çapalın biri çapal ki daye dedi inamasaz âdem yollayın bahsınlar. Cemal Şah gulamlara destur verdi ki getdiz gördüz oğlan var tutun getirin bura. Çoh geçmedi Gulami Kemter'i

SAYFA:14

kolu bağlı getirdiler ve sabahı darağacı kurup carcılar car çekdiler. Cemaat yığışdı meydana ve istirler Gulami Kemter'i dara çeksinler ki orada olan bir tacir başı anladı ki bu oğlan İranlıydı. Geçdi kabağa ve Gulami Kemter'le danışanda gördü İsfahan'dan gelipdi ve Hoca Abdullah'ın oğludur. Gulami Kemter üreklenir o tacire ve yanındakilere bele dedi:

Size deyim ey tacirler
Görün avare Kemter'i
Her yetenler meni danlar
Men bahtı kara Kemter'im

* * *

Bağçaları bar üstünde
Ağaçları nar üstünde
Bir balaca yar üstünde
Çekerler dara Kemter'i

* * *

Kemter arzın etsin size
Yaz zülfünü töküp üze
Kömek olsa imam rıza
Belki kurtara Kemter'i

Tacir başı getdi vezirin yanına ki bunun kanını men alıram amma Şah dedi olan iş deyil ve geldi Gulami Kemter'le hüdafız leşe ki Gulami Kemter dedi dilimin ucunda bir sözüm var ki yaz yetiresin Celal Şah'ın kızı Serv Salatın'a:

SAYFA:15

Kasıd gede olsan şehr-i İsfahan'a

Yetir arz hali yara durma gel

Eğer soruşursa yar ahvalimi

Günümdür menim kara durma

* * *

Canlar içinde adı bellidir

Yusuf cemalliydi siyah tilliydi

Yaşıl baş sunadır girde güllüdür

Men ölmemiş yetir dede durma gel

* * *

Gül görmedim öz gülümün tarhında

Canım çıhdı bivefalar kahrında

Gulami Kemter bu Kars şehrinde

Çekerler celladlar dara durma gel

Söz tamam yetende Gulami Kemter tacir başıya tapşırdı ki ölümünden ne atasına söz açsın ne de Salatın Peri'ye. İntizar olsalar her zaddan yahıcıdı. Tacir başı kafile katırını yüklerken hazırlanırdı harekete ki Gulami Kemter bahanda gördü durnalar göyde kad be kad kadlandılar ve havada çah verirken hareket elirler vatana sarı. Üreyi düzmeyip onlara bele dedi:

Göyden giden durnalar

Eser tillerin tillerin

Soruşsa yar ahvalimi

Söyle halların halların

* * *

SAYFA:16

Siz gidersiz hanımana

Verin bahsın nişanıma

Diyersiz ata anama

Gözlemez yollarımı

*   *   *

Kızıl gül dibin harladı

Sinesin çarpaz dağladı

Tutup celladlar bağladı

Gulami Kemter kolların

Vezir ki Gulami Kemter'in cavanlığına kıymırdı bir nakşa işledi belki onu bir teher ölümden kurtara ve getdi şahın huzuruna ki men sizin yerize olsaydım karnına daş dağlayıp atardım deryaya. Şah dedi sen diyen olsan kal yatsın ve atın deryaya. Sora vezir haber yolladı Terlala'yı ki men elimden geleni eledim kalanı da senin uhdende. Terlala tez bir sandık hazırlayıp onun içini gün ve meşinle muşambalayıp destur verdi aparsınlar deryanın kırağına. Kız genizlere de bir etek kızıl verdi ki verersiz cellatlara ki Gulami Kemter'i sandığa koyup atalar deryaya. Gulami Kemter celladların o kızıllarla yumaşanmaların görerik bele dedi:

Ey ağalar müselmanlar

Gelmeyeydik bu dünyaya

Bivefa kahrı çekmekden

Elif kaddim dönüp yaya

*   *   *

SAYFA:17

İmdat yar lebinden kandım

Bivefa yardan usandım

Sevgiye kurban olaydım

Koy atsınlar bu deryaya

*   *   *

Sen bir nazik ben idin

Dost kadrin bilen idin

Meni koyup güden idin

Düşmeyeydin bu sevdaya

*   *   *

Çoh isterem Sanaber’i

Ölmesin Salatın Peri

Gelip görenmez Kemter’i

Müjde veri Terlala’ya

Gulami Kemter’i koydular sandığın içine atdılar deryaya. Su şepe vererek kah aparırlar o yana kah bu yana. De bugün de sabahGulami Kemter az kala candan düşe. Birden öz özüne deyir meğer iki dünyanın zamınım molla demedi girdapda kalsan meni sesle ve bu sözleri deyir:

Bugün mene bir oh atdın

Vurdun mene yâre felek

Açılmayan güllerimi

Kısmet etdin hara felek

*   *   *

SAYFA:18

Bir vahıt oldu verdin dara

Saldın meni ahu zara

Dolandırdın saldın tora

Hasret koydun yâre felek

*   *   *

Men elerem ahu zarı

İtkin etdin mezarımı

Tapanmadım Sanaberi

Biri kaldı Kars'a felek

*   *   *

Kemter çağırar mevlanı

Dağıtdı Hayber kalanı

Müşkil-i keşa Murtaza'nı

Onlar yetsin dada felek

Gulami Kemter'in sözü tamama yetince derya sandığı götürdü Rum Deryasının kenarına. Rum Şahının bir kızı var Nigar adında ki şikara alakası çohdu. Güzarı düşer deryanın kitarına ve görür bir sandık dayanır suyun dayazında. Nazarına geldi ki tacirlerin yükünden düşüp ve kılıncı koydu polat kıfılın üstüne. Kıfılı doğradı dökdü yere ve sandığın kabağını kovzayanda gözü sataşdı Gulami Kemter'e. Bahdılar gördüler hala nefesi var ve dağın döşünde çadır otağ kuruldu. Gulami Kemter'i geçirtdiler çadıra ve yağı arıdıp tökdüler boğazına. Onun yavaş yavaş hoşu başına geldi ve gözünü açanda Nigar Hanım' ı başının üstünde gördü. Biraz danışıkdan sora bildi ki bunu deryadan necat veripler ve bütün olup geçenler geldi gözünün kabağına. Gulami Kemter beterden ağladı Nigar Hanım' a bu sözleri dedi:

SAYFA:19

Bir arzım var hanım sana söylerem

Felek edip şirin ağzımı acı

Dolandım dünyayı bulmadım tayın

Bir derde düşmüşem yohdur ilacı

* * *

Otağına siyahlar düzmesin

Homarlanıp ala gözün süzmesin

Uçur mene bahıp hardan gelmesin

Kaş altından da bahmasın kaykacı

* * *

Gece gündüz yalvararam Hüdaya

Şahlar Şahı özün yetsin Hüdaya

O Cemal Şah atdı meni deryaya

Gulami Kemter'di Terlala'nın muhtacı

Terlala diyende Nigar Hanım bir özüne geldi. Onun tarifini çoh işitmişdi. Dedi cavan men Terlala zad bilmerem ya gerek meni alasan ya gene sandığa koyup atacayık deryaya. Gulami Kemter kalbinden dedi de bundan artık arvad yükü tutanmaram ve onun istedi umudunu lap kese ki dedi sen kıyametin gününe can mene bacısan. Bunu diyende kız hay hayına ağladı. Sora dediki indi sen meni bacı eledin men de seni gardaş seslirem ve bir katar şiirinen Gulami Kemter'e bu sözleri dedi:

Başına döndüyüm ala gözlü gardaş

Alaram intikamını düşmandan

Ağlar didelerin tökmesin kan yaş

Alaram intikamını düşmandan

* * *

SAYFA:20

Derin derin dayelere doldurram

Saralıban gül renginden soldurram

Düşmanını göz evinden götürrem

Alaram intikamını düşmandan

*   *   *

Çoh eleyip etmesen de ahu zar

Keserem başları verirem minar

Sene kurban olsun ala göz Nigar

Alaram intikamını düşmandan

Nigar bu sözlerden sora Rum eline gederken atasının huzuruna çatıp bütün olup geçenleri anladır. İcaze ister ki koşun götürüp gede ki Cemal Şah'ın cengine ki Terlala'nı onnan alıp Gulami Kemter'le tüyün eleye. Rum Şahı kızının üreyine deyenmeyip koşunu ihtiyarın verdi ona. Koşun çıhdı eşiye ve revan oldular Kars şehrine. Amma size deyim Serv Sanaber'den ki tacir başı Gulami Kemter'in sözünü ki deyirdi " durma gel" yetirdi ona ve o da bir leşker koşun götürüp üz döndürdü kısraya şehrine. Yolun çohun gelmişdiler ki Kars Şahı'nın kızı selatın peri, bir gün yola bahanda gördü bir koşun gelir. Koşunun başçısı Serv Sanaberdi. Geçdi kabağa ve dedi hara gedirsiz ki Serv Sanaber dedi nişamlım Gulami Kemter'in dalıca Kısraya'ya gedirem. Selatın Peri Gulami Kemter'in adın işidende ağladı ve Serv Sanaber dedi sen niye ağlarsan men gerek ağlıyam ki hay verip durma gel ki başım cellad elindedi. Selatın Peri dedi ahı o Gulami Kemter ki deyirsen menim de nişanlımdı. Gedip bahara can gele amma hala haber yohdu bilesinden.

SAYFA:21

Dayan men de gelim ki Serv Sanaber kabul elemedi dedi eğer çoh istersen sen de koşun götür gel. Onlar yola revan oldular iki gün fasılasının Selatın Peri de bir deste

koşun götürüp yola çıhdı. Amma işidek Nigar Hanım'dan ki yetişip Kısraya'nın dağlarına ve Cemal Şah'a name yazıp ki menim gardaşım Gulami Kemter'i atıpsan deryaya ki indi necat tapıpdı ve gelmişem ya Terlala'nı veresen ona ya da ki cengimiz cenkdi. Kasıd nameni götürür Kısraya'ya ki görür dervaza bağlıdı. Deyir açın ki kaşıdım ve Cemal Şaha bir mektubum var. Dervazanı kaşıdın özüne açıp ve o Cemal Şah'ı görünce edep erkanla ihtiram edip nameni verdi ona. Cemal Şah gördü nameni Rum Padişahı'nın kız Nigar imzalayıpdı. Veziri çağırıp dedi o oğlan necat tapıp amma o deyirdi İsfahanlıyam indi Rumlu çıhıp. Nigar Hanım yazıpdı menim gardaşımdı. Vezir dedi orasın da bilmirem amma bizim gücümüz Rum Şahı'nın kızı Nigar Hanım'a çatmaz. İndi ki deyir Terlala'nı vermekle cenk etmeyecek yahçıdı ki ele kızı verip işi sulhunan kurtarak. Amma Cemal Şah dedi men korhan deyilem elinden geleni beş kaba çeksin ve sabah koşunu dervazadan eşiye çek ki görek nice bize batabilirler. Seher olçak iki koşun üz be üz durarak Nigar Hanım Gulami Kemter'e tapşırır ki oturduğun yerde oturacaksan ve fakat bahacaksan. Elim gitse kılınca mağrip ile maşrıkarası koşun ola kabağımda durabilmez. Cemal Şah bilmirem ne fikir eleyir. Hafta düzelmemiş nişanlın Terlalanı senle el ele vereceyim. Men işdirdim hoşluğunan ola amma o ki cenk istedi savaşımız savaşdı. Kız kalhdı atın beline ve koşuna hay vererek iki koşun deydi birbirine. Nigar Hanım her tarafa dönür iki çerge yol açır ve gedir kabağa. Ele kılınç oynadır ki gel göresin. Hanısını çiyninden vurur koltuğundan çekir, hanısının boynundan vurur baş top güllesi kimi dığırlanır ve hanısının kemerinden vurur hıyartek vasatdan bölünür. Kol kıçlar ele sovrulur meydana ki hak hesapdan çıhar ve gün batar batmaz

SAYFA:22

dervazdan koşunu sohur içeri. Belelik üç gün cenk adama tapır ve dördüncü gün, Cemal Şah fikre gedir ki Terlalanı verip belki cengi kurtaralar ki Gulami Kemter işi bulandırır. Beleşine gayret el verip girer meydana amma gücü olsada cenk meşki görmedi yine göre on on beş yerden kemend atıp kolu kıçı bağı aparırlar Cemal Şah'ın huzuruna. Nigar Hanım da bu maceranı işidir destur verir koşun dalı çekile. Bu hinde Nigar görür ki bir deste koşun da onların koşununa yahınlaşır ve haber tutunca görür dost koşunudur ve Serv Sanaberdi ki hiç zaddan haber olmadan

İsfahan’dan gelip nişanlısı Gulami Kemter’i necat vere. Nigar onun özünde nikabı görcek daha onu yahçı tanımak için bele soruşur:

Beri gel gel üzün görüm
Görüm sen de ne karesen
At üzünden nikabını
Acep kaşları karasan

Serv Sanaber de cevabında bunu deyir:

Çıhdım şehri İsfahan’dan
Gözlerem Kasır kalasın
Geçmişem can ve serden
İçerem ecel pilesin

Nigar dedi hayıf ki pis vahıt yetiripsen yohsa biraz bunnan kabak burdaydı ve sözün kalanın bele anlatdı:

Dalından kemend atıldı
Kulaç kolları çatıldı
Gulami meydanda tutuldu
Oldun da bahtı karasın

SAYFA:23

Serv Sanaber dedi indi görerler men neyleyeceyim ve sözün dalısın bele dedi:

Cengi men ilan edirem
Kılış çekip kan edirem
Kısrayı viran edirem
İşidmerem hiç nalesin

Serv Sanaber dedi be sen kimsen ki Nigar Hanım'ın kalbinden geçti gel ele bağrın çatlat de men de bir nişanlısıyam:

Elden gitdi o nazlı yar
Kalmadı men de ahtıyar
Derdinden ölürü Nigar
Gel eyle derde çaresin

Serv Sanaber dedi birin kabakda alıp biri de sensen hala dalısı da belli deyil amma neyler de ellisinde alsa gene nişanlımdı:

Hurşid-i havardan öter
Bir muy-ı anberden öter
Sanaber Kemter'den öter
Hiç düşmeyesen derde sen

Nigarla Serv Sanaber danışarak haber geldi bir leşker koşun gene geldi. Serv Sanaber dedi hatemin Kars Şahı'nın kızı Salatın Peri'di ki o da bir nişanlısıydı. Nigar

dedi amma menden nikran olmayın ki Gulami Kemter’le men bacı gardâşık. Onun nişanlısı Terlala’dır ki Kars Şahı’nın kızıdı. Üç memleketin koşunu bir yere yığışarak Cemal Şah’ın az kaldı bağrı çatdaya ve vezire dedi bir tedbir kıl ki vezir dedi Gulami Kemter’le Terlalanın biribirinin

SAYFA:24

elele verek kalmakalı yatdırdak getsin ve Nigar Hanım’a haber yollayırlar. Gulami Kemter’i belelikle azad eleyip belelikle Terlalanı verirler ona ve barışık olunca Cemal Şah’ın kasrında bütün nişanlıları bir yere yığışıp, Gulami Kemter icaze istir ki sazı dillendirerken Terlala’ ya bir destan desin:

Ey ağalar ey müselmanlar

Gezer otağı Terlala

Malım mülküm şirin canım

Hem de ikbalim Terlala

* * *

Eyninde var ipik donu

Matala kalmışam işine

Hamınan o mihribandı

Odur ki geldi karşıma

* * *

Bir istikan çay vermese

Hiç hoşum gelmez başıma

Aklımı da serden alıp

Nişanlımdı o Terlala

* * *

Kul Kemter bir destan dedi

Durnalar gelir sesine

Kumru kimi avazı var

Mayıllam men hu sine

*   *   *

Çirkinler hacalet çeker

Gelmesinler meclise

Bunun kimi güzel hanım

Hidmetde dura Terlala

SAYFA:25

Söz tamama çatınca Terlala dedi yoh o cor deyil men Serv Sanaber'le Selatın Peri'nin kurbanıyam ve dosluğumuz her zaddan öndedi. Cemal Şah kızı Terlala ve Gulami Kemter'in öbürü nişanlılarına bir toy tutarak gün o gün oldu ki Gulami Kemter kasıd yolladı İsfahan'a ki tezlikle geleceyik. Amma Nigar, Gulami Kemter'e dedi men de sizinle gelmeliyem ki görem orada nice toy tutacaklar. Ta ki tarih, o zaman oldu ki bunlar koşun dalıda İsfahan'a sarı revan oldular. Çohlu düşer gahlarda düşüp yolları aşsalar da bir gün düşergahların birinde, Gulami Kemter Terlalanı çekdi atın beline ve dedi biz kabakdan gedirik siz de dalıdan gelirsiz. Biraz kabağa düşerken atı oturdu başına ve at ahara gedir düz haramilerin kalasına. Haramiler gördü bir nefer atlı gelir ve yahına gedende gördüler bir hanımda onnan beraberdi. Terlala'nı zindana atıp Gulami Kemter'in de gözlerin bağlayıp verdiler mir gazabın eline. Mir gazap da emmoğlusu Yusuf'du ki özünde nikab var ve tekçe gözleri görsenir. Ysuf o kadar âdem başı kesmişdi ki gözleri kıpkırmızı kan idi. Yusuf Gulami Kemter'i tanımadan hançeri dayadı boğazına ki Gulami Kemter beterden ağladı bele dedi:

Garip yerde kaza işin işledi

Ayrıldı caddeler yolumdan oldum

Çarhı dönmüş menle yaman başladı

Ülküşdü sonlar gülümden oldum

* * *

Göreydim yetirir Nigar paşanı

Yar yanına göndereydim nişanı

Bülbül öldü viran kaldı nişanı

Bülbül ağlar gonca gülünden öter

SAYFA:26

Gulami Kemter ki mir gazabın gözlerine bahanda ister istemez Yusufun yadına düşdü sözün dalısın bele dedi:

Ağlayım ağlayım Serv Sanaber deyim

Muhammed peygamberi men hak deyim

Kesme başım sözü muhtasar deyim

Kemter ağlar Yusuf kulundan öter

O anda hançer Yusufun elinden düşdü yere ve Gulami Kemter'in gözün açanda gördü ele öz emmoğlusudu. Nikabını çıharıp onu basdı bağrına ve Gulami Kemter bahdıkda gördü ele Yusuf özüdü. Her ikisinin bahar buludu tek gözlerinden yaş alındı ve kolların Açıp birbirlerin bağrılarına basarak Yusufa dedi fursatdı ki kaçak yohsa indi gelecekler başını tahvil alalar. Gulami Kemter'in fikri Terlalanın yanındaydı amma indi düz yol ile kaçmak idi ki canın kurtara ve sora göreler neyleler. Bahın bir tepe var idi kaçdılar ordan eğileler ki gözleri koşuna sataşdı. Deme Nigar, Gulami Kemter'in izin tutup geldin gelsin çıhsın buraya. Gulami

Kemter'in üreyi yerine gelip Yusuf'a dedi ne haramiler belki deryayı koşunda olsa, Nigar'ın elinden kurtulacağı olmaz. Bu koşun bizimkiydi ve emmoğlusu Yusuf'a bele dedi:

Dolandı çahhar-ı fasıl geldi bahar yaz

Bülbülem gül üste eyle ranalanı

Biri yaşıl başlı bir kuba kaz

Mayıl oldum ağ üzünde o hale

* * *

Birinin vardı il obası tayfası

Birinin eyninde kırmızı libası

Birinin vardı sultan babası

Biri ağ bedene giyip elvanı

* * *

SAYFA:27

Birinin ismi ohunur İran'da

Birinin güzelliyi yohdur cihanda

Birinin gözleri gerdiş viranda

Esir coşur istir ki tiz can ala

* * *

Mısır ülkesinden getdim dört güzel

Terlala Selatın Serv Sanaber

Dördüne kurbandı Gulami Kemter

Nigarın elinden içdim piyale

Yusuf dedi emmoğlu de ele bu seferde bir defa arvad kazanmışam! Gulami Kemter dedi dörd dene getirmişem amma biri bana bacıydı. Haramilerle koşunun cengi düşüp Nigar harami başını öldürerken Terlala'nı da zindandan kurtarıp geldi Gulami Kemter'in yanına ki seni gerek seni öldürem ki heç hecine Terlala'nı vermişdin deden köhne burcuna. Yusuf dedi hanım onu öldürme meni öldür ki emmoğlusuyum ve Nigar ona bahanda, Yusuf'un muhabbet ohunun yeyip biraz yumuşadı. Gördü güzellikde Kemter'den kalan deyil. Dedi bu da arvad yükü tutmayıp ki Gulami Kemter dedi subay oğlandır ve Yusufla Nigar Hanım kah kah çekip güldüler. Gulami Kemter gördü Yusufun da başına börk geçdi ve Nigar'la samimileşipler bu vaziyetinin yollarına devam verip yetirdiler İsfahan'ın yahınlarına. Vatanın ıtrı ki vurdu Gulami Kemter gördü vatandan şirin zad yohdu. Tez bir name yazdı

SAYFA:28

atasına ki biz gelmişik çıhın peşvaza. Serv Sanaber de atası Celal Şah'a bir name yazdı. Hoca Abdullah'la Hoca Rahim il tayfanı yığarken başına Celal Şah da şehirde ceşan ilan eledi ve Gulami Kemter'le sevgilileri, edep erkanla şehre vürd oldular. Gulami Kemter'le üç güzelin toyu bir tutuldu ve Nigar'la Yusuf'un da toyu ayrı.

Rivayet yeri: Hoy/ Şehriyor ayı /1349

2.3. Sedet ile Sayyad Destanının Yazı Çevrimi

Sedet ve Seyyad Destanı

Âşık Edebiyatı

İşidip Yazan: Ali Rıza Zihak

(…)nüsha :1393

SAYFA:3

Sedet ve Seyyad Destanı

Geçen zamanlarda Herat şehrinde Hidayet adında bir hoca varımış. Var servetdenden gani bir hoca ki dünya malından aslan eskiyi yoh idi. Bir gardaşı da var idi Nidayet adında ki ticarete gidende onu da özünen apardı. Günlerin bir gününde ki ticaretden kayıdırdılar ve kafile katır düşergahda düşmüşdü Nidayet gördü gardaşı Hoca Hidayet ile narahatdı ki ne deyir ne danışır. Soruşdu derdin ne di ki dedi: "Menim derdimdi dağlar çekebilmez. Dünya malından her ne göylüm istese vardı tekçe bir evladım yohdu ki menim kürümü çırağ yandıran oladı." Nidayet dedi: "Niye gafil olarsan? Sen bu servetden istifade eyle ve kasip yohsulun alından yapışmakla Allah yolunda ihsan et ki naümit olmazsan."

Yetişdiler Herat şehrine ve kırh güne can açların karnın doyurup harda dul ve yetim varsa onlara yardım etdi. O öz var devletinden geçdi ve Allah da keriminen onun dileyini kabul edip bir oğlan evladı verdi. O zamanın resm-i resumatıyla aliler, ağ sakallar, kohum, konşu ve il tayfa yığışıp ona ad gecesi tutdular. Hara bir nazar verdi ve ahirde adın koydular Sayyad. Sayyad'ın üç yaşı var idi ki Hoca Hidayet öz evinden ve il tayfadan halallaşıp kafile katır yüklerken bir sefere çıhdı.

SAYFA:4

Bunların seferi özüne çekip Sayyad ki ağ karanı seçdi onu koydular bir Mirza'nın yanına. Bir müddet mektebde ohuyarak mirza gördü bu men diyen dersi ki hiç üç dört ders de kilasdan kabakdı. Gördü çoh çekmeyecek ki bu oturacak onun yerinde ve Sayyad'ı mektebden atdı eşiye. Anası onu koydu bir demirci yanına ve zihinli olduğuna göre tezlikle bütün işleri öyrendi ve ustasının hasatdı gelip yine onu başdan elediler. Getdi zergan yanına ve gine kovudular eşiğe. Belelikle her ne işe bahdı ustalıkla o işi bacardı ve gelip onlara rakib olmasın diye is sahabları (…) istediler. Yetişip on altı yaşına amma hala atasından bir haber yohdu amma o kadar servetleri var ki günleri güzranları hoş geçir. Bir gün Sayyad'ı gam basıp feleyin kerdişinden dizlerini kucaklayıp derin bir fikre getdi. Sora bilesini yuhu tutup alem vakada bir nurani seyyid gördü. Ona bir bade verdi ki al iç bu muhabbet badesidir.

Sayyad badeni içerek üreyi demirci külüyü tek od tutup yandı. Sora seyyid dedi sen bu daykadan hak âşığı oldun ve sene bir bota verildi.

Bah barmağımın arasından ne görürsen ki Sayyad dedi bir şehrde bir bağ görürem. Bağdad' a bir imaret ve bulağının da bir güzel kız. Seyyid dedi o şehr Kirman şehridir ve o kız da Kirman'ın hakimi Ferah Mirza'nın kızıdır. Adı Sedet'dir ve nice ki sen bu lahza onu gördün o da yuhuda seni gördü. Siz birbirize kısmetsiz ve gideceksen onun dalıca ta ki bu ah zardan kurtulasan. Sayyad döndü seyyide baha ki gördü gayb olub. Kışkırarken yuhudan ayılıp gördü yer göy dolanır başına ve özün tapana hoşdan getdi. Gece idi ki Sayyad'ın anası Nergiz buna ha gözledi gördü onunan haber yohdu. Kohum konşuya haber saldı ve onu şehrin eşiyinde yatarak tapdılar. Özüne ne kadar su sepdiler ayılmadı ve konşuda bir Karı Nene var idi ki dedi onu muhabbet yuhusu aparıpdı ve öz haline koysaz öz özüne ayılacakdı. Hanınan gejden de ele oldu ve Sayyad gözlerin açarak anasından bir

SAYFA:5

saz istedi. Evlerinde bir geçel nökerleri var idi ki kaçdı bazara ve bir saz aldı.

Sayyad bir pençe vurdu saza ve gördü ki sözlerini tekçe ele bu sazınan diyebiler:

Yatmış idim hub-u gaflet içinde

Belalı başıma sevda göründü

Erenler serveri bir nazar saldı

Sakinin destinde bade göründü

* * *

Ebced hesabıyla getirdi ayna

İskender anlayıp götürdü ayna

Sedet barmağınan getirdi ayna

Gözüme bir melekzade göründü

* * *

Yuhuda guşuma geldi bir sada

Ağanın destinde verildi bade

Leylini Mecnun’a şirini Ferhad’a

Sayyad’a Sedet’ i bu ta göründü

Ohuyup kurtulduktan sonra Sayyad yuhuda her ne görmüşdü anasına anlatdı ve ana dizlerin kucaklayıp dedi ki menim senden sora kol kanadım yohdu. İllerdi atan gedip hala gelmeyipdi ve başında ne kaza kader var Allah bilir. İndi sen de istersen gedesen ve meni gözü yolda koyasan ki bu Allah’a da hoş getmez. Sayyad sazı aldı sine sine ve sözlerini bele dedi:

Başına döndüyüm gül yüzlü ana

Ağlama sızlama ana koy gedim

Sütünü emmişem kana kana

Ağlama sızlama ana koy gedem

* * *

SAYFA:6

Anadan olanda ben koçak oldum

Mirza’nın gözüne bir bıçak oldum

Özün bulursan hardan kaçak oldum

Ağlama sızlama ana koy gedim

* * *

Seher seher doğandan ulduzudu

Atanın ananın şirin sözüdü

Adı Sedet Ferah Mirza’nın kızıdı

Ağlama sızlama ana koy gedim

Nergiz bunu ne ilaç eledi gördü Sayyad sözünden dönen deyil ve bu sözler, yalvara yalvara üreyinden coşarak bele diline geldi:

Başına döndüyüm gül üzlü oğlan
Ağlaram sızlaram bala koymaram
Sene emdirmişem kandiynan nugul
Ağlaram sızlaram bala koymaram

* * *

Gece gündüz yola bahıp ağlaram
Al giymerem başa kara bağlaram
Oğul diye men sinemi dağlaram
Ağlaram sızlaram bala koymaram

SAYFA:7

Nergiz bilir güzellerin hasıdır
Eynime geydiğim gam libasıdır
İndi men tutduğum oğul yasıdır
Ağlaram sızlaram bala koymaram

Sayyad anasının boynunu kucaklayıp üreyini yumuşatmağa çalışdı ki ahirde onu razı eledi. Anası kızıl gümüşü hurcununa töküp ona yol azukası hazırlardı. Sayyad da mindi atın beline ve üz koydu Kirman' a sarı. Gece gündüz at sürdü ne bildi gecedir ne bildi gündüzdür. Bir gün dağların arasında gün batan vahtı idi ki nice atlı onun yolunu kesdi. Onlar harami idiler ve gelip gideni soyurdular. Amma

gördüler bir şirin cavandı ve döşünde bir sazı var. Bildiler âşıkdı ve soruşdular hardan gelip hara gedirsen ki Sayyad sözü sazınan bele dedi:

Kadir Allah yazgıları yazanda
Bizimkini Mevlam bele yazıpdı
İrkaçın arasında deste kakül
Ucu ter çıkalı tele yazıpdı

*　*　*

Herat gecesinde kördüğüm düşler
Mevla'dan isterim meni bağışlar
Deryada mahiler havada kuşlar
Ala göz Leyla'nı çöle yazıpdı

*　*　*

SAYFA:8

Ağanın elinden men içdim bade
Bade içenlerden menim ziyade
Leyli Mecnuna Şirin'i Ferhad'a
Sedet'i Sayyad'a mevlam yazıpdı

Harami başı gördü iyit bir cavandı ve aşk sevdası başında. Odur ki izzet-i ihtiramınan yola salıp Kirman' ın yolun göstediler. Hüdafızleşdi ve bir müddet gidenden sora gördü naharcağıydı ve karnı berk acıhıb. Dağ döşünde bir çoban gördü ve istedi ona konak ola. Çoban atı tola mıh edip hurd hürek hazırlayıp getirip yedikden sora, Sayyad'dan kaza kaderin soruşur ki çobana bele deyir:

Dolannam başı yan ey çoban gardaş

Bir sona salıpdır çöllere meni

Ağlaram gözümden tökerem yaşı

Bir sona salıpdır çöllere meni

* * *

Şirindi sohbeti şirindi sözü

Şirindir gülmesi şirindir avazı

Adı Sedet Ferah Mirza'nın kızıydı

Bir sona salıpdır çöllere meni

* * *

Ay kabağa siyah tiller düzüpdü

Kaş oynadıp ala gözün süzüpdü

Sayyad'ı Sedet'e sevgi yazıpdı

Bir sona salıpdır çöllere meni

SAYFA:9

Çobanla halallaşıp gedir ve gece gündüz bilmeden at çaparak yetirir Kirman'ın dervazasına. Atın deste (…) elinde vard olur şehre ve Sedet'in bağını soruşup saz elde girer bağa. Geniz dayeler görürler garibe bir cavan bağda gezip dolanır ve haber verirler Sedet'e. Kızlar deyirler sen bu bağda neylersen ki Sayyad deyir garibim ve hiç tanımıram. Ele gördüm bağın kapısı açıkdı dedim bir girim dinceleyim. Kızlar kalbinde dediler sen ölesen eğer düz deyirsen. Sayyad'ı getirdiler Sedet'in huzuruna ve Sedet gördükde nazarından geçdi ki bunu bir yerde görüpdü amma neledi tanımadı bilesin. Sayyad amma bahdı Sedet'in cemaline ve gördü nazenin üzüdü ve sazını döşüne alıp bele dedi:

Feleyin kahrından çarhın elinden

Döndü rüzgarım da emana geldim

Şükür Hakk'a gördüm yar cemalini

Ele bil yetişdim imana geldim

* * *

Menim yârim geyip yaşılı alı

Senden özgesine dönmez hayali

Öldürmeyin siz bu âşık abdalı

Adalet işitdim divana geldim

* * *

Sayyad deyir budur yazın bulağı

Eynine geyipdir mahmur libası

Ülkeden ülkeye sadat sorağı

Herat'dan işitdim Kirman' a geldim

SAYFA:10

Sayyad gördü Sedet çömüp fikir deryası ve derinden düşünürü amma hala tanımayıp ve sözün dalısını bele ohudu:

Başına döndüyüm ay devran kızlar

Adı Sedet bu güzeli sevmişem

Nazlı yarı görecek sümüyüm sızlar

Adı Sedet bu güzeli sevmişem

* * *

Giymek üçün yaşılı alı var

Emmek üçün lebleriynen balı var

Ağ özünde bir çot kuşa hali var

Adı Sedet bu güzeli sevmişem

* * *

Ser rakibin meclisinden kaçılar

Şevk irfanda aklı başdan açılar

Sayyad deyir yazda güller açılar

Adı Sedet bu güzeli sevmişem

Bu hinde idi ki Sedet Sayyad'ı tanıdı ve gördü yuhuda gördüyü cavandır. Kızlara işare eledi ki tez kandapdan çaydan getirsinler ve özü de yasemin zülüflerinden ayırıp döşüne bele ohudu:

Başına döndüyüm devran kızlar

Menim sevdiceyim cavan bu imiş

Yolunda eylerem canımı kurban

Menim sevdiceyim cavan bu imiş

*** * ***

SAYFA:11

Duman geldi çin bürüdü gediyi

Zehr olsa muhanneslerin yediyi

Doğrumuş erenlerin o dediyi

Menim sevdiceyim cavan bu imiş

* * *

Gözüm düşdü gözlerine kaşına

Şirin canım saldı aşk ataşına

Sedet diyer durum dönüm başına

Menim sevdiceyim cavan bu imiş

Geniz dayeler ki hamısı nazenin kızlar idiler Sayyad'ı dövreleyip dediler Sedet'e ohudu amma bize ohumadın. Sayyad da kızlara bele dedi:

Yığılıp bir güle sunalara kimi

Giyinib gelipler taptaze kızlar

Kimi al örtübdü kimi kırmız

Kimisi benzeyir ağ kaza kızlar

* * *

Cilveli terlan düşer dondan dona

Koymaram üstüne bir gubar kona

Kimi yaşıl başlı kimisi suna

Kimisi benzeyir şah bala kızlar

* * *

SAYFA:12

Mevla'mın elinden men içdim bade

Çağırıram hüdamı yetişsin dada

Sedet'le Sayyad çatdılar murada

Sizinki de kalsın bu yaza kızlar

Kızlara süre Sedet'indövresine yığışıp dediler hu hemankii gerek sen de bize ohuyasan ki Sedet'in sinesinden bu sözler çağladı:

Kızlar gelin çıhak sırr-ı gülşene

Sazınan sözünen alda terinen

Bülbül gülden öter dolanır bağa

Ne layıkdır zevk eylesin harınan

*   *   *

Gönül meclisinde ne yahşı güzel

Güzeller içinde ne yahşı güzel

Dağların döşünde ne yahşı güzel

Serv Sanaber'di yahşı güzel

*   *   *

Bağban olan geder bara yalu arar

Yohsul olan geder yara yalu arar

Yarı olan geder yara yalu arar

Sedet de dolansın Sayyad yarınan

Kime deyim kimden ki Sedet'in bir böyük bacısı var " Salbi" adında. Cemalden çirkindi ve narahatdı ki buna ne elçi gelen var ne adını çeken. Salbi üzün tutur Sayyada deyir Sedet'in bacısıyam. Mene hiç ne ohumadın bir söz de mene koş ki Sayyad bele dedi:

SAYFA:13

Güzellerden sen alasan

Salbi sen de Salbi sen de

Menim başıma balasan

Salbi sen de Salbi sen de

*   *   *

Seri serü boyunan arar mı

Sinen şemsi kamer miydi

Gel sen artırma derdimi

Salbi sen de Salbi sen de

*   *   *

Şah buyurmaz ele ferman

Olmaz bu derdime derman

Sayyad'am Sedet'e kurban

Salbi sen de Salbi sen de

Salbiye bu sözler berk tohundu ve ovuz açmak için öz koydu atası Ferah Mirza'nın darbarına. Dedi, "Atam sağ olsun bir âşık öz başına girip Sedet'in bağına ve Sedet'i öz maşukası adlandırır." Sora başka sözlerde doğrayıp tökdü ve Ferah Mirza emr eledi o aşığı tutup getirişinler. Sayyad'ı kolu bağlı getirdiler ve Ferah Mirza onunan soruşarken ki "Senin burda ne işin var?" Sayyad dedi "Sözümü tekçe sazla deyibillem." ki izin aldı ve niskilli halda bele dedi:

Felek elinden şikâyetim var

Ahir saldı yaman azara meni

Muhannes şerrinden çoğul dilinden

Gine getirdiler o zara meni

*   *   *

SAYFA:14

Anadan atadan men yetim kaldım

Mertlik mertebesin elimden saldım

Kıyamete gitmedim kim kıyamet oldum

Sarraflar götürsün bazara meni

* * *

Tanımadım sultanımı hanımı

Yar yolunda feda kıldım canımı

Sen hükmetsen cellad töker kanımı

Sedetsiz koymayın mezara meni

* * *

Usta olup sınık göylümü ermedim

Bağban olup gonca gülün dermedim

Men Sayyad'am Sedet üzün görmedim

Nahak getirdiler ah zara meni

Sedet adı geldi yine göre Ferah Mirza gazaplanıp cellada dedi vur boynun ki kimi de oturup kimi çay göze çıhardır. Cellad uryan şimşirle yetirdi ve şimşir ildirim tekin göye kalhanda meclisden biri dedi al sahla ki bize âşık boynu vurmak yaraşmaz. Yahaçı odur ki ele onu bir müddet zindana at aklı başına gele. Sayyad'ı atdılar zindana ve Sedet o günden ne yedi ne içdi ta ki atası mecbur kaldı Sayyad'ı azad eyleye. Kızına da dedi seni o şart ile ona verirem ki emin Cemşid Şah'ın da rızayeti ola. Gerek gede İsfahan'a ve onun dilinden eme getire. Ferah Mirza bir name yazdı ve kardeşi Cemşid Şah'a dedi bunun boynunu gelmek hemi vurarsan. Nameni büküp möhürledi ve verdi Sayyad'a

SAYFA:15

ki git İsfahan'a ve bunun cevabın al getir. Sayyad gederken girdi Sedet'in bağına ki hüdafızlık esin ki Sedet ile Sayyad birbirlerine bele ohuyurlar:

Oğlan menden ayrılırsan
Ellerin men ağlaram
Ağ üstünden kara örtün
Tellerin men ağlaram

Sayyad gördü Sedet ağlırı ve onun cevabında bele dedi:

Ala gözlü Sedet Hanım
Sen ağlama men ağlaram
Sene kurban şirin canım
Sen ağlama men ağlaram

Sedet amma ah çekerek bele dedi:

Ahu gezer bu dağlarda
Pilte yanar bu yağlarda
Bülbül geze bu bağlarda
Güllerin men ağlaram

Sayyad gördü Sedet'in az kala bağrı çatlaya ve ve ona ürek vermek için bele dedi:

Bülbül kimi gülden oldum
Şana kimi telden oldum
Men ulusdan ilden oldum
Sen ağlama men ağlaram

Sedet'in amma öz elinde deyildi ve göz yaşları ister istemez ahirdi ki son sözünü bele dedi:

SAYFA:16

Sedet ağlaram yana yana

Yanar bağı döner kana

Sen gedirsenİsfahan'a

Yolların men ağlaram

Sayyad da ona karşılık verip sözünü bele kurtardı:

Sayyad meğer derdin bilmez

Ahan gözyaşını silmez

Bu yollara geden gelmez

Sen ağlama men ağlaram

Sedetle Sayyad belelikle vedalaşdılar ki Sedet dedi düz bir namede men emmime yazım. Emmisi Cemşid Şah' a öz sevgisinden muhabbetinden yazarak Sayyad ne kadar âşık olduğunu dedi ve yalvardı ki onun da rızayeti olsa ikisi birbirlerine çatarlar. Sayyad nameni aldı koydu koynuna ve at ayağı gece gündüz yol getdi. Yolun azın çohun gitmişdi ki bir kervansarayda bir nice tacirle tanış oldu ve onlar gördüler ki bu cavan acayip narahatdı. Derdini soruşdular ve Sayyad dedi derdimi deşmeyin ki menim derdim o derdlerdendeyil. Aşk sedasıdır ve gedirem görem feleyin daha ne oyunu var. Sora sazla ve sözle bele anlatdı:

Bir arzım var size tacir gardaşlar

Baht elinden men divane gedirem

Men her gün diyem nen tökerem yaşı

Bir katreydim men ummana gedirem

*   *   *

SAYFA:17

Bağış oluben yârimi aldılar

Anamın gözünü yolda koydular

Çohlu müddet zindanlara saldılar

Canın olup Beyabana gedirem

*   *   *

Sayyad'am sıhıllam tek bir Allah'a

Üzümü döndürrem o kıblegaha

Ferah Mirza yazıpdı Cemşid Şah' a

Üz döndürüp İsfahan'a gedirem

Sayyad sözlerin kurtardı ve tacir başılar beter narahat oldular. Ferah Mirza'nın ne kadar daş ürek sözlerin onları da incitdi. Sabah olunca Sayyad atı çekip eşiye elçi koş tekin mindi atın beline ve gece gündüz at sürdü. Yetirdi İsfahan'a ve Cemşid Şah'ın darbarın soruşdu. Oranı toprak izin alıp girdi içiri. Cemşid Şah dedi sözün nedir ki nameleri verdi ona ve sazı dönderip sine sine bele dedi:

Başına döndüyüm adalet şahım

Şah'ım mutlabimi düzesin gerek

Sahibim sertacım ey kıblegahım

Şahım mutlabimi düzesin gerek

*   *   *

SAYFA:18

İnci medim lehçesinden dilinden

Baş açmadım fitnesinden failinden

İndi ile geldim Kirman ilinden

Şahım matlubumu düzesin gerek

*   *   *

Şirindi sohbeti şirindi sözü

Şirindi işvesi şirindi nazı

Adı Sedet Ferah Mirza'nın kızı

Şah'ım matlubumu düzesin gerek

Sayyad sözün kurtardı ve dil ucu başına ne gelmişdi Cemşid Şah' a tarifledi. Cemşid Şah getdi derya yı fikre ve dedi sen bir nice gün menim bağımda istirahat ele ta men bu maneleri ohuyup görüm ne yazıplar. Cemşid Şah namelerin mazmunundan hali olup cevabında gardaşına bir name yazdı ve çohluk ila yetdi. Dedi bunların gerek tüyün eleye sen ki ikisi de birbirini isterler. Aşk sevdasında gezen bir cavanı cellad eline vermek bize yaraşmaz. İşdip gören yahaçı demez. Cemşid Şah sora götürüp şiirinen sözünen gardaşına bele yazır:

Başına döndüyüm ey gül üzlü gardaş

Gerek sen düzesin işin Sayyad'ın

Ohudum nameni oldum hal be hal

Gerek sen düzesen işin Sayyad'ın

*   *   *

Sevgi sevgi olsa birbirin tapar

Bir göyül sen yapsan hak minin yapar

Sedet'i verme sen kıyamet kopar

Gerek sen düzesen işin Sayyad'ın

* * *

SAYFA:19

Gardaş gerek gardaş sözün işide

Gözün yaşı gül üzüne işide

Bir kızını sen bağışla Cemşid'e

Gerek sen düzesen işin Sayyad'ın

Namenin sözleri kurtuldu ve ahirde deyin saldı Ferah Mirza'nın boynunan ki iki isteklini birbirinin vaslına çatdırsın. Nameni verdi Sayyad'a ve hayır duanan onu yola saldı.

Sayyad İsfahan'dan Kirman'a sarı yola düşerek işidek kimden Sedet' den ve ona elçi düşen Mahmud Han'dan ki araz kırağında yaşayırdı. Ferah Mirza vahtı münasip görüp elçiye bele cevabı verdi. Başladılar toy düyüne ve Sedet özün çırpdı o yana bu yana. Özüne çaresiz görüp Banu adında bir dayesine ürek sözlerini bele dedi ta Sayyad gelende birbebir ona diye:

Banu Sayyad gelse şehri Kirman' a

Söyle Sayyad'ıma bakiye kaldı

Görüm hem dem olsun yanan yanana

Söyle Sayyad'ıma bakiye kaldı

* * *

Sayyad’ınan Sedet’e bade verdiler

Derdi gamı ziyade verdiler

Zulüm eleyip meni yada verdiler

Söyle Sayyad’ıma bakiye kaldı

* * *

SAYFA:20

Sedet’em sırrımı beyan etmerem

Serrakib sözüne hiç vahıt bitmerem

Sayyad’ı sevmişim yada getmirem

Söyle Sayyad’ıma bakiye kaldı

Sedet sözünü kurtardı bir hançer götürüp aldı sinesi üstüne. Dedi bu hançeri özümü öldürüp koynaram Mahmud Han’ın eli mene deye toy bu satı kızışmışdı ve cavanlar at oynadırdılar ki Mahmud Han da onların içinde idi. Amma nedense birden bire at kamçıladı ve Mahmud Han’ı ele çırpdı yere ki göz açıp yumana Mahmud Han hayatını deyişdi. O can verdi ve hamı başına çalıp ağladı amma il kaydasınan gerek ki gelin bir ile can gedip kalardı kaynatanın evinde. Hamı alların soyunup kara giydiler ve Sedet’i çekip apardılar araz kenarına ta bir il bu işin üstünden geçe. Mahmud Han’ın atası İsmail Han idi ki kalbinden geçdibi ilden sora Sedet’i küçük oğluna ala onlar arz kenarda olsunlar işidek Sayyad’dan ki Kirman’ a çatınca gördü her yer kara bayrağa bürünüp ve sebebin soruşdukda anladı ki Sedet’in başına ne gelip. Getdi Sedet’in bağına ve bir kızıl gülün gülü altında oturup görek neler dedi:

Bunnan bele kan ağlaram

Görünmez Sedet görünmez

Sinemi çarpaz dağlaram

Görünmez Sedet görünmez

* * *

Hani yârin yığınakları

Şeker kimi dudakları

Verin kalıp otakları

Görünmez Sedet görünmez

SAYFA:21

Bunu daye gördü Sayyad'ın sesi gelir ve getdi Sedet'in her dediyin ona yetirdi. Sayyad da Cemşid Şah'ın namesini verdi Banu'ya ki Ferah Mirza'ya versin ve sözün ahirini kurtardı:

Sen de kara bağlayıpsan

Sayyad bağrın dağlayıpsan

Güzel daye ağlayıpsan

Görünmez Sedet görünmez

Sonra Sayyad atın başın çönderdi ki bir araz kenara ve badı sarsar kimi yoluna devam verdi. Yolun çohun gedip azın kalmışdı ki bir kervansaraya çatdı ve öz özüne halvet edip feleyiyen elinden bele şikâyet etdi:

Dad elerem men feleyin elinden

Özüm kimi bahtı kara harda var

Düşmüşem bir derde yamandır yaman

Bilmerem derdime çare hardadır

*   *   *

Bağban oldum bağ bahrını görmedim

Bir yar sevdim sefasını sürmedim

El uzadıp bir narını demedim

Yar koynunda koşa koşa nar da var

* * *

Gayri hakdan bir kimse seslemem

Bu sinemde yad mehrini beslemem

Men Sayyad'am gayri Sedet istemem

Sedet kimi vefalı yar hardadır

SAYFA:22

Geceni yatıp seherin ala karanlığında atı ıstıbaldan çekdi eşiye. Aylarca yolda oldu ve gelip vahtında yetirdi İsmail Han'ın imaretine. Deme orda da toy meclisi kurulup ve bir il tamam olduğuna göre Sedet'i verirler Mahmud Han'ın balaca gardaşına. Amma işin şirini ordadı ki Sayyad'ın atası ve emmisi de o meclisdeydiler. Meclise haber geldi ki cavan bir âşık gelip ve buranı soruşur. Dediler buyursun içeri ki toy busatıdır ve meclisin ihtiyarı ondadır ki o da bir iki katar söz ohusun. Sayyad sazın göğün kurup aldı sinesine öz üreyini bele boşaltdı:

Bahtım gam bahrına güzar eyledi

Gark olmuşam bu feleyin kahrında

Aşkın piyalesin verdiler içdim

Ağzımda dad verdi ağı zehrinde

* * *

Bir ah çekdim sinem üstünden oturdum

Gözyaşımdan şecerleri bitirdim

Bir bağca besledim bağın bitirdim

Hiç gülün dermedim gülün tehrinde

*   *   *

Âşıklık Sayyad'a geldi nihâyet

Leyli Mecnun derdi mene hikâyet

Bilmem derdim kime edim şikâyet

Bir hoca oğluyam Herat şehrinde

SAYFA:23

Hoca Hidayet Herat şehri işiterek üreyi gizildeyen kimi olup dizleri titredi ve dedi yine ohu ki sözlü adama benzeyirsen. Sayyad gine ohudu amma ne ohumak ki sanki ağzından aluv tökülürdü:

Ay hazret gelin size söyleyim

Bağda bülbül giliyliydi harından

Nale eder o subh açılınca

Dönmez eline tek düz ilkarından

*   *   *

Beyaz allar ağ bilekler bazular

Ohuyan alimler yahşı yazılar

El götüren dua kılın gazılar

Hak sizi saklasın mugan yurdundan

*   *   *

Garip işit senin arhan vatandır

Ecel gelip göz evinden ötendir

Bir kızını iki ere satandır

Hiç utanmır namusundan arından

*　　*　　*

Tıfılken vatandan men oldum kenar

Men geleli anam günümü sayar

Bir ah çeksem gör kuruyar

Sayyadam Sedet'in ahu zarından

SAYFA:24

Sayyad adı gelende Hoca Hidayet din daşlanarken sanki yatmışdı ayıldı. Öz evladının yadına düşüp gurbetin acıları onu ele gama çolkadı ki Sedet gelmesini işitmedi. Amma İsmail Han Sedet'in gelmesini işiterken istedi Sayyad'ı meclisten kova ki Hoca Hidayet izin vermedi ve dedi bu âşık menim hemşerimdi ve gözleyek görek daha ne diyecek. Sayyad da uzun tutup tanımadığı atasına ve bele ohudu:

Eyleşen ağalara duran kazılar

Aşk elinden garip sevdaya düşdüm

Leyli'den Mecnundan Şirin Ferhat'dan

Onlardan da beter goğaya düşdüm

*　　*　　*

Tıfılken men vatandan atıldım

Ayak yalın at döşüne katıldım

Bir nainsaf bezirgana satıldım

Canımdan usandım cezaya düşdüm

*　　*　　*

İsfahan'dan çıhdım bahar faslında

Kamil ovcu gördü ohu destinde

Zem satan kahrından sevgi kasdında

Şiraz istesin de men maya düşdüm

* * *

Sevmedim şöhreti sevmedim şanı

Yar yolunda feda kıldım bu canı

Yusuf Zeliha'nı verka Gülşeni

Onlardan da yaman çıfaya düşdüm

* * *

SAYFA:25

Yar sağ olsun ulusunda ilinde

Şeker azıp da hanında dilinde

Men Sayyad'am Han Sedet'in yolunda

Tükenmez goğaya belaya düşdüm

Gine Sedet adı geldikde itiraz sesi kovzandı amma Hoca Hidayet halla haliyle bahmadan uzun tutdu İsmail Han'a ki macal ver görek daha ne deyir. Sora Sayyad'a bahıp dedi bir aşığın padişahın kıznan ne işi olabiler? Görüm sen kimlerdensin ki bu cesarete sahip olup Heratdan bura yol döyüpsün? Sayyad söz aslı zatına bele anlatdı:

Kadir Allah'a budur senden dileyim

Özgelerden arık bir günüm ola

Babamın dövleti gele başıma

İnciden sedefden bir dönüm ola

* * *

İsfahan'dan gelir kızıl almalar

Yahşı olar dosta gedip gelmeler

İpek destur hanlar kızıl bulmalar

Aralıkdan kalhan bir hunum ola

* * *

Yükler bağlaram şeker nişadır

Kabağımda durupdu kafile katır

İpekden tanalı bir atlas çadır

Bu yurddan o yurda göç konum ola

* * *

SAYFA:26

Yüz birim atlana yüz birim düşe

Kırh elli şişeyim çekile şişe

Ağrı dağ kimi şaleden pişe

Ahan araz kimi sel kahim ola

* * *

Yerim haber alsan Herat'dı Herat

Atam Hidayet'dir emmim Nidayet

Anam Nergiz Banu'dur deme adet

Sedet'e yetişer bir yolum olaydı

Hoca Hidayet gördü öz oğlu Sayyad'dır ve kolların onun boynuna dolayıp kucaklaşdılar. Sayyad'dan anası Nergiz Banu'nu ve il tayfanı sorağlaşarken onu emmisi Nidayet'le de tanış etdi. Sora çünüp İsmail Han'a sarı ve dedi: "Konağın hürmeti bu ilde azizdir ve işin ne teher oldusuna yahaçı körden. İllerdi özüne hasret olduğum bala mı burda tapmak mene de acayip geldi. Amma bu cavanın bura can gelmeyi sevdiyi kız içindir ve indi ki feleyin geç girdişinden bu musayyibetler senin başına gelip gel kıyma ve izin vir ki bu toy Sayyad'la Sedet'in adına çalınsın."

Bunlar burada danışmakdaydılar ki haber getdi Sedet'e ve Sedet perdeni hırıltınan çekerek uzun attı Hoca Hidayetin ayağına ve bele dedi:

SAYFA:27

Başı yan döndüyüm ay Hoca emmi

Dine atam versin Sayyad'a meni

Neylirem gecave gümüş rahitayı

Söyle atam versin Sayyad'a meni

* * *

İstedim özümü deryaya atam

Kumuna gark olam lahine batam

İnsafa gelsin bu İsmail atam

Söyle atam versin Sayyad'a meni

* * *

Sedet ile Sayyad'a verdiler bade

Ser rakibin derdi olsun ziyade

O Sayyad dediyim bir halalzade

Söyle atam versin Sayyad'a meni

İsmail Han Sedet onu ata sesledi ve cemaat her yandan çepiye tutdular. O dur ki İsmail Han'ın üreyi yumuşanarken bu toyu Sayyad ve Sedet'e tutdular.

Rivayet yeri: Hoy/Azer Ayı 1342

2.4. Necef ile Perizad Destanının Yazı Çevrimi

İşitginen iki tacirden ki biri İsfahan'dadır biri Behbehan'dadır. İsfahan'la Behbaha'nın arasında bir "alhaç çimeni" var ki, tacirlerin düşer ki yeridir. Tacirler orada düşüp dinçelerler. İsfahan tacirinin adı Mehemmed Sövdegerdı ve Behbehanlı tacirin adı Ahmed Sövdeger. Onlar her ikisi öz şehirlerinden mal matah tutup ticaret için sefere çıhıblar. Alhaç çimeninde bunlar birbirlerine rast gelip Muhammed Sövdeger tacirin evde ocağı aşpazhanası hazır olduğuna göre Ahmed Sövdeger'i öz çadırına davet edir.

Deyir: "Sizin hele hurd hurayız hazır olan, can buyurun bize konak olun, adamlarız daha bele!" yemek, içmek, vahdet, sohbet, keyfiyet her iki tacir çekililer bir tarafa meşgul yemeği oldular. Sohbete yüklerinden, varlarından ve hara gitdiklerinden söz açıp ürek sırlarını da gizledebilmediler. Biri birinden haber alır ki bu kader mal devlet ve servetinin olup ki bir zatdan körlük çekesen. Muhammed Sövdeger başını

SAYFA:3

aşağı salıp deyir: "Servet tarafından yoh amma …" Ahmed Sövdeger soruşdu:

"Amması nedir? dedi: "Amması buradadır ki, menden sonra yurdumda çırak yandıran yohtur." Ahmed Sövdeger bu sözden tutulup üz döndürdü ki men de senin tayinam. Bir nice gün bir yerde kaldıkdan sonra, mal mahatlarını birilerinin uz edipdiler:" Seninkisi İsfahanlıkdı benimki Behbehanlık. Tahvil taviz edip hesap kitabımıza yetirek ki bu özünlü yolda kisemimiz de kalsın." Ahmed tacir ile Muhammed Sövdeger halvetde eyleşip diyip: "Danışmadadılar ki, Mevla'yı mütdakın derviş libasında hazır olur. Piş-i hidmetden steyir ki, tacir başları haber götürsün ki Baba Derviş onları görmek isteyir. Piş-i hidmet tacirlerden icaze alıp Baba Derviş girer çadıra ve dervişler onun ihtiyar imana ayağa kalhıp görürler ki, bir Arapdır üzünden nur u figan eyleyir. Bu derviş indiyecen görmediklerine göre, taaccüba dalıp buyur buyur deyip yuharı başa aldılar. Muhammed Sövdeger dedi:" "Baba derviş bizim üçün emriniz olsun! Ne istersen buyur peşkeşin olsun!"

Baba derviş dedi: “Bizim mürşidimiz sizin üçün bir tuhve gönderip.” Elini alıp cebine bahişat almalarından birini çıhardıp verir tacirlere ve Bu almanı yarıdan bulup her ikiniz öz halallarızla meyil isteniz. Allah Teala size evlad keramet eler.” diye her ikisinin gözünden kayıp oldu. Tacirler sanki yuhuda idiler birden ayıldılar. Ayrılmamışdan almanı buldular. Almanı bulduk da kızarmış kırmızı tarafı düşdü. Ahmed Sövdeger ve sarı nispet tarafı düşdü Muhammed Sövdegera. Halık alimin kerem deryası coşa gelip Ahmed Sövdeger bir kız

SAYFA:4

verdi Muhammed Sövdeger bir oğlan. Muhammed Sövdeger il tayfasını yığıp başına oğluna bir ad istir seçsin. İl tayfa dedi: “Bu uşak çün bahişad almasından halk olup adı çeker o yere ki Necef padişahına ibaretdi. Adı olsun Necef!”

İşit o taraftan ki Ahmed Sövdeger bütün kohum akrabasını yığıp devresine istir kızına ad koysun kızın bir dayısı var idi Güneş adında. O dedi: “Çün bu behişad almasından halk olup zatı çeker Perizad’a. Adın koyun Perizad.” Necef ile Perizad birbirinden habersiz heresi bir özge yurtda, meşgul oldular mekdebe ve zaman anları çatdırır haddedi teklife!

İşit kimden? Muhammed Sövdeger ki yavaş yavaş ömrü yetirir başa. İstirdar-ı dünyanı veda etsin. Adam gönderir Necef’in dalısına ki imdi on sekkiz yaşındadı. Oğlu Necef deyir: “Atacan emrin nedir.” Atası deyir: “Oğul sana vasiyetim var. Men bir kişinin söz verip söz almışam. O da senin emmindir. Adı Ahmed Sövdeger özü de Behbehan şehrinde. Onun bir kızı var senin amma kızın oğlusunu yuharıda Allah’ a, aşağıda topladığım bir servete tapşırıram. Emmikızın alıp meni sevindirmelisin. Eğer isteyesen onu almayasan o dünyaya geldikde menim yanıma üzü kara gelersen!” Necef atasına söz verip: “Baş üste deyirken Muhammed Sövdeger de dünyadan göçtü.

Ahmed Sövdeger de bu taraftan hemen hal-i kazayını başka bir tehir kızına anladır ki, senin İsfahan’da bir emmoğlun var Necef adında. Sen onunküsen. O da seninki. Mübade mübade ayrı birisine gidesen!

SAYFA:5

Macera ne olacak! “İşidek İsfahan’ın tacirlerinden ki, şehrin büyüğü tacir başısı Muhammed Sövdeger oldukdan sonra büyüğe söz kalıplar. Nice deyirler bir adamın üzün min adam çörek yiyer. Muhammed Sövdeger’in vahıtsız dünyadan gitmesi çohların perişan edip başı pozuk kalıplar. Toplanıp karara gelirler ki, Muhammed Sövdeger gitse de oğlu Necef yerindedir. Sevda desen varıdı. Kemal- ı edep desen bizden artıkdı ve servetdeki maşallah zenginliği say hesaba gelmez. Öz içlerinde onu ağ sakkal karar verirler. Necef’i çağırırlar meclise ve tacirler, niyyet ve maksatlarını anlatırken Necef kabul eylemir. Deyirler: Ağ sakkallık insanın yaşının büyük kiçiklüğüne değil! Marifet ve başarık ayrı bir şeydir. Bizler seni özümüze tacirbaşı seçmişik ve senin emrindeyik!”

Gün o gündü tacirler mal matah tutarlar gideler Behbehan’a. Necef, atasının öz dest –i hatıyla yazdığı vasiyetnameni de götürüp Behbehan’a sarı yola düşürler. Çoh gidip az gidenden sonra çatırlar Behbehan’a. Çün tacirler vardılar, harası öz müşderisin tabip yük yaplarını kervanlardan yindiriben satmağa başlayırlar. Özdolandırırlar Necef’e ki be sen satmayacaksan? dedi: “Men öz başına bir iş görmerem.”

Ahmed adlı bir emmim var burada menim. İsterem onun eliynen olsun. Emmim Ahmed Sövdeger emvayini tanımadığıma göre kim belde de mene yol göstersin. “Tacirler Tacir başı sağ olsun” diye iki neferi seçip Ahmed’e beldeci etdiler.

Ahmet Sövdeger’in menziline çatdıkda piş-i hidmed gelgi kapıya. Selam aleykümselam. Özünü tanıttırıp varı doldu içeriye. Atasının ”destihatın” emmisine takdir ederken emmisi Necef’i basdı bağrına. “Oğul keyfin nicedir,

SAYFA:6

“Hardan gelipsen, haraya gedirsen?” diye atasından soruşdu. Necef başını saldı aşağı ki başın sağ olsun atam rahmete gitdi. O ki anlayan adamdı adama dildarlık verer. Ahmed Sövdeger öz dolandırdı:

“Oğul sabrın olsun. Herkes öz növbesinde gitmeliydi. Atan gitse de men ki gitmemişem. Men de sene atayam. Üreğini hiç darıhtırma!” Yemek, içmek, vahdet, sohbet, sonra “Oğul, metahın hardadı?” diye kervansarayın adresin alıp kovzandı ki, sen eyleş men satıp gelerem. Ahmed Sövdeger Necef’in mal metahını satıp pullarını kaytardı ve çıhtı bazara ki, konaklık için tedarik görsün.

İşit kimden kızdan ki, ibaretdi Perizad’dan. Dayenin birlikde içeri girdikde gördü konak var. Perizad pencereden bahtıkda gördü bir cavan. Deyirem ha! Neyin ki o mebası batık, kulağı yatık. Sanki Yusuf-i Kenan’dı. Allah bacadan salıp. Kız bir köyülden min köyüle vuruldu cavana. Kız mukayyit idi, öz dolandırdı dayeye. “Kesilen, gidek bir konağa hoş geldin eyliyeki.” daye dedi. “Acele nedir giderik de” kız bahtı gördü sen olasan dayenin gitmeye hiç hayali yohtu. Görek kız dayeye ne deyir:

Dolanan başına daye

Yola düş başla gidelim

Güneş üzün benzer aya

Yola düş başla gidelim.

*   *   *

Genzim olma bağrı daş

Gel menle sen ol yoldaş

Sen hanım ol men karavaş

Yola düş başla gidelim

SAYFA:7

Daye gördü kız ele kızarıp polat tekin istir ağlasın: “ Güzeller ağlarsa yeddi il ne göyden yağar ne yerden biter! Sen dayen olsan.” Daye içeri girmeye hazırlaşırken görek sözün kalanın Perizad ne cor kurtarır:

Âşıklar matluba yetsin

Seyir ağıp aradan etsin

Perizad Yusuf'a çatsın

Yola düş başla gidelim.

Perizad'la daye yavaş yavaş gelirler Necef'i görmeye ve Necef de dalıpdı uzak hayallere ve vatan gözünün önünden geçerken arzu eder ki, kaş dedem sağ olaydı. Kız içeri girip selam verirken özünü aytırıp çadıra başından sıyırlandı. Necef başını kovzayıp selam aldıkda gördü ey dad- ı bidad ele bil bulut çekildi ay tolu etdi. "Bir bele de güzel olar! Kaş nolaydı, nolaydı bu emmikızım olaydı." diye kız narin narin sohbet ederken hoş geldin deyip eşiye çıhtı. Ahmed Sövdeger bazardan gelip geçeni ziyafet vererken oğlanla kız birbirlerini tekrar görerken emmioğlu emmikızı olduklarını anladılar. Kız, günü o günden medreseni tatil edip oturdu evde. Ahur alçak yer yumşak bele yemden kim geçer ahi! Her iki sevdalı meşgul oldular sohbete akşama kadar. Kadimler resm idi, her iki cavan hem kız, hem oğlan sohbetleşdiler. Köyülleri birbirlerini tutsaydı el ver ederdiler. Tutmasaydı deyirdiler el verimiz olmadı, bilmedik. İndi ki zaman kimi değildi ki, uzakdan uzağa diyesen filan kesten otur olurum. Alasan aparasan zahmete düşesen. Aslı ferine yetişmeyesen hiç! Birbirlerinin satuna zatına beld olmadan anılmazdılar hiç!

SAYFA:8

Günlerin biri Ahmed Sevdagar öz dolandırdı oğlana ki, emmikızından hoşun geldi! Necefbaşını saldı aşağı ki "Perizad gönlümün sultanıdır ve atamın vasiyeti ki onla evlenem." Amma kaldı ki emmisine ne cor diye onu İsfahan'a aparacağım. Sevgisi Perizad'la dolaşırken üreği sözlerini bele anlatdı:

Eyvanı safalı nakkaşı teze

Ayna- ı bend otağda gerek yar geze

Levmular taptaze her zad hoş meze

Alması havyası nar İsfahan'da

Kız burada ağladı. Gördü sevgi uğruna vatandan ayrılmalıydı. Emmi oğlusuna bele dedi:

Aşkın semendini minip çaparsan

Sınık sakkat gönülleri yaparsan

Gider olsan Perizad'ı aparsan

Yetişsin aşkına bu şirin canda.

İndi görek Necef ne deyir:

Hüsnün melehatından ne çor doyum

Tutaram destinden boğum be boğum

Necef deyir bizler olak kol boyun

Gidek kami dilin al İsfahan'da

Her iki sevgi sözlerini tamama yetirirler. Günler dolaşarken gün o dün değil, zaman o zaman değil. İşit gelen kimden İsfahan tacirlerinden ki yine mal metah tutuplar Behbehan şehrine. Baş Necef'in, baş İsfahan tacirlerini tacirler Necef 'e böyle deyirler: "Necef, bu kadar konaklık olmaz! Atan dünyadan gidipse de il tayfa, ana bacın yolunu gözetleyir. Yığış toplan ki bu defa biz ile gidek."

Necef hal gaziyyeni Ahmed Sövdeger'a danışıp o İsfahan tacirlerini yığır başına ki, menim darı dünyada tekçe bir kızım var ona da geri toy eyleyem. Necef de İsfahan'da kendine toy eyler özü biler, elemezde ölü biler. İsfahan

SAYFA:9

Tacirleri bir taraftan saf çekerler. Behbehan tacirleri bir tarafta büyük bir düyün tutulur. Şenlik çalıp çağırmalar sona yetdiği de hemen kendi ki istirler her zatı versinler kervanlara düşünler yola. Kız (…) ki bahtı gördü bütün, dost daye geniz ve tanış hamısından ayrılır.

Vatan yahşıydı

Köyneği keten yahşıydı

Gurbet gülistan olsa

Yine vatan yahşıydı.

Kız bahtı. Sen olmayasan dost, kohum, refik, geniz, hamısı ağlayır. Amma işit kimden Necef 'den. Necef de çekilip bir semte ipek desmal elinde hazin hazin ağlayır ve öz özüyle bile danışır: "Kaş nolaydı menin ata da sağ olaydı. Yapışaydı sevgilimin elinden koyaydı (…) seni yanasan feleği meni yandırdın!"

Kızın gözü sataşdı Necef ' e. Gördü o da ağlayır. Dedi:" "Emmoğlu men ölüm ağlama! Men vatandan ayrılaram, sen niye ağlayırsan?" Gözlerinden narin narin yaş süze süze yasemen zülüflerinden bir tel ayırıp bağrına basarken nazenin bele söyleyir:

SAYFA:10

Necef Destanı 2

Ali Rıza Zihak

Geçmiş bölümün hülasası:

İsfahanlı Muhammed Sövdeger ve Behbehanlı Ahmed Sövdeger bir dervişin elinden aldıkları almanı iki bölüp her paresini öz kadınları ile yiyerler. Muhammed

Sövdeger'in Necep adında oğlu, Ahmed Sövdeger'in Perizad adında kızı olur. Muhammed Sövdeger ölüm halında oğlu Necef'e vasiyet edir beşik kesme adahlısı Perizad'ı alsın. Necef, atası rahmete gidenden sonra, gider Behbehan'a emmisi Ahmed Sövdeger'i tabir ve Perizad'ı alır. Toy düyünden sonra isterler gelsinler İsfahan'a. Perizad vatandan ayrılanda orayı derde gelir. Götürürler saz sözlen bu ayrılık derdini beyan etsin imdi de destanın kalanı kız bele söyleyir:

Ana gider oldum gurbet ellere

Halık bele yazdı yazımı menim

Atam yoh anam yoh gurbet ellerde

Kimler çeker işveh nazımı menim

* * *

Karavaşlar sizde kara bağlayın

Tüğün allarızı kara bağlayın

Hardan bir yada sarıl ağlayın

Güzlü yurdumun alimi menim.

* * *

Güzeller salıplar özerü bende

Çatdırdın arzuma ilahı sende

Olmayaydım han Necef'e şermende

Söverler iğit yarımı menim

Gecave yavaş yavaş yollanır ve güneş adlı dayeni de veripler Perizad'ın yanısıca. Kadim resm idi geniz daye olardı nazeninler yanında. Behbehan'dan göçüp

SAYFA:11

İsfahan’a taraf öz koyuplar. Az gelip çoh gidip aşırmaları geçirler ve iniş yohuşları aşarken çatırlar o yire ki, alhaç çimeniydi. Necef destur virdi bu düşergede düşüp dinecelerken giceni burada kalıp seheri gideceğik. Giceni yimek, içmek, hord hörekden sonra növbe gelir yatmağa. Çadırlan “lam elif” kimi geçib birbirine. Hamısı istir ahtlıya meşguldüler.

Necef öz dolandırdı tacirlere ki, bugün nikahbanlık menim boynumadır. Tacirler hamısı yirden kovzanıp “Necef sen niye biye biz olmuşuk” dediler. Necef dedi: “Atamın vasiyetidir. Bu çadır bu kafile mene merbutdu. Allah etmesin eğer bu kervana bir şikestelik gelse menim uhdemdi.” Hamı kabul eledi. İndi növbe yatmağa çatdı.

Vahıt o vahıtdı ki, gecenin iki pası giçip, üçüncü pası gelmek halindedi. Necef’i bele bele yuhu girihtirir. Öz özüne deyir “Gidim emmikızımla danışmağa ki, belki yuhum kaçdı.” Necef yavaş yavaş öz koyur emmikızının çadırına taraf. Perizad’ı çağırıp örtüyü kovzayır. Bahır görürü emmikızı yatıbdı ne yatıb. Dört taraftan yasemin zülüfler salıpdı araya onu ve müşk-i amber, gülüp iyi çadırı bürüyübdü. Bir an duruhdu ve önüne kılık uyutmak üçün fikre daldı. Üce sesle uyadırsam diksinip eler, dudakları çatlar ya da meni birden bire görürse vehimeye düşer. Gerek ki, naznan uyadam onu.

Amma işid feleğin işinden ki, demeyesin Perizad’ın atası ona bir dua verip o duanı da itmesin diye boynundan asıpdı. Necef bir elini koyup o üze bir elini bu üze buse ile istir emmikızını ayıltsın. Bu anda gözü bir zade

SAYFA:12

sataşır. Düşleri arasından ki biri hereveşdi biri erazan duanı kırıp koparır. Açır görsün ne yazılıb. Deme gine bu duanın hasiyetiydi herkes bu duanı açıp ohuyup başa çıhsa, tılısım cadudu bu dua daş, kuş, perende, çerende ve her ne nazarından giçirse mümkündür ola. Necef ki, paltarların çıharıb yerine uzanmışdı el uzadır kalem traş pıçağı cibinden çıharır ve hıyar tekin duanı aradan yarır. Hurufatların başlayıp okuyup kurtul ha kurtul da gözünde hevatır ve tar olur. İldirim, cin, duman

her yanı bürüyür ve Necef de olur bir güvircin. Düşür bir güvircin donuna. Çadırda bu yan o yana uçarken onun şıkkıltısına, kız yuhudan ayılır. Elin atır duaya görür yohdu. "Vay! dedi nolaydı, elin kuruyaydı senin bu duanı yazdığın yerde. Yahşı menim bahtı kara ve hane harap eledin." dedi.

Kız neledi? Fursatı fevat etmeden destbedest güvircini istedi tutsun. Güvircin elinden çıharken çadırın nefeskeş yerinden uçdu ve kondu bir ağacın başına. Kız çıhdı görsün hara gitdi ki, seher olmuşdu ve sucudan, çobandan, nökerden hamısı eşikde idi. Kız gördü bu vaziyetde çıhsa eşiğe namahremler görecek geldi. Emmioğlunun libaslarını tiz giydi inine. Çün ikisi de bir almadan halk olunmuşdu hiç tanınmazdı onların oğlan kızlığı. Kız "Tevekkül göze görünmeze, gidim görüm meni Necef sanacaklar. Ya yoh" diye gitdi dayesi Güneş'in yanına. Dedi "Görüm eğer güneş meni tanıdı el yuhudan durmamış baş alak gidek dedemin vilayetine. Tanımazsa eğer, başımın kazası nedir gerek ki çekem."

SAYFA:13

Üzün virdi Güneşin yanına. Güneş ayıldı gördü Necef'di, durur başının üstünde söyledi: " A Necef menim baş kulağım açıkdı ayıpdı eşikde olun" dedi:

"Ondan hiç nikran olma! Emmikızımın çadırından iki lotunu kovalayıp tutanmadım. Hırsdan bilmedim neyleyhim el atdım kılınca ve rıza rıza doğradım. Dur ayağa bu gelinlikleri giy hamısını emmikızı zannetsin görek başımıza ne gelir."

Kız oradan çıhdı gitdi göre Necef'in kulamı Karakul ne haldadı. O da bunu tanıyır ya yoh? Karakulda onu Necef sandı ve çıhdılar dağlara seyrangaha. Tabiatı seyreleyirken Perizad ki, Necef'in kılığına düşmüşdü bulutlardan bele haber alır:

Arş özünde gezen pare bulutlar

Bulutlar haberiz vardı yarımdan?

Ürek tek yaralı pare bulutlar

Bulutlar haberiz vardı yarimden?

Karakul seslendi : “A Necef! Bağışlayasan ha meğer bulutdan adama ses gelir. Bulut ne bilsin senin yarın hardadı? dedi:

Kulak as gör kulanın ne deyirim:

Hasret kalım ulusuma ilime

Bülbül tekin gülşenime gülüme

Bulut katarlanıp gedir ilime

Bulutlar haberiz vardı yarımdan?

Perizad ‘ın üreğine kahır kussa her tarafdan culkalarken gör ki daha ne deyir:

Siz bulutlar havalarda gezersiz.

Yerin vasfı halin göyde yazarsız

Meğer sizde vatanızdan bizarsız

Bulutlar haberiz vardı yarımdan?

SAYFA:14

Karakul başını tovlayır ki, baba ne garibe şiirle rohuyursan. Karakul’un bu sayak danışması Perizad’ın derdin bir idi edir min. Bahdı Karakul baş tapanmır alır görek Karakul sazla sözle ne anladır:

Seher seher zülfüne şana varanda

Dağlar zülüf üze hamından kolay

Ürekden bir igit dileği dilese

Ahirde metlubu habular bular

* * *

Zümrüt daHan’ında bir dane gördüm

Sarrafın destinde dürdane gördüm
Derdimi dil bilmez nadane dedim
Anlamaz başını habular bular

* * *

Yatmış idin seni kim yada saldı
Uyatdı yuhudan kim derde saldı
Necef de sevgisin ne yerde saldı
Ağlar figan eler habular bular

Gördü Karakul dert ehli diyil. Bura canda hevesdi besdi. Kayıdak il içine gör ki tacirler ne iş görürler. Perizad Karakul'la birlikde il içine kayıdarken tacirler onun ihtiramına ayağa kalhıp müntazirdiler. Necef'in desturu ile katar kafile toplanıp kervanlar yurda sarı yola düşerken Perizad da ürek sözlerini bile ohuyur:

Menim şansım ile ikbalime bah
Gitdi kara gözüm ağları kaldı
Güzel sevdim ferahlandım üceldim
Çekdi sabrım üste dağları kaldı

* * *

Seher seher giydim yarın libasın
Üstünden kurşandım zarı libasın
Boş da koydu gitdi devlet sarayın
Naşı bağban idi bağları kaldı

* * *

Sinem üstün uçdu dorgu güvircin
O düşen yerlere olam bir laçin

Yol verin yavruma bulutlar kaçın

Karlar erise de dağları kaldı

SAYFA:15

Sözleri bitdikden sonra tacirler başına yığı dedi: “Behbehan’dan ayrılmak, emmikızım için çoh niskilli olub gice gündüz yaşdı ki, gözlerinden süzer. Onun üreğine sıhmamak içün bu karara gelmişim ki, onun gecevasini hâdem haşimle birlikde bir nice atlı ve Karakul koşam ki, Behbehan’a kayıdalar. Allah kerimdi, sonra ana bacımı da götürürem başka bir fursatda Behbehan’a gidip onu İsfahan’a kaytarıram.”

Gizlince Güneş’e gelin paltarı giydirip bir mekdupda atasına yazıp Karakula destur verdi atlıları toplayıp gecevanın birlikde Behbehan’da Ahmed Sövdegergile yola düşsün. Perizad da Necef kılığında kervanla birlikde İsfahan’a sarı hareketde olur. Bir müddetden sonra İsfahan’a çatıb hara öz mal matahını düşürür. Perizad da ağına bozana bahmadan Necefgile gidib anası onu bağrına basıb deyir: “Müddetdi gidipsen gözüm kapıdadı. Allah hiç müselmanı göz yorgunu elemesin çetindi vallahi!”

Amma Necef ‘in bir bacısı var Pünhan adında. Bahdıkda görürsen olmayasan bu kardaş garibe gardaşdı. Anası seslendi: “Kız kaç gel kardaşın boynuna kucakla!” dedi, “Anacan ele bil hemen Necef diyil bu” dedi.

SAYFA:16

“Köpeğin yetimi gözlerin köhnelip ya ağılın çaşı. Nice yanı o Necef deyil!”

İstedi kızını vursun ki, Pünhan dedi: “Sene oğul mene de gardaşdı! Sevincinden özümü itirip ne dediğimi bilmirem!” Pünhan kolunu salıp Perizad’ın boynuna o üz bu üzünden öpür, sonra içeri geçirler.

O zaman tacirler seferden gelende hara öz adına layık Şah Abbas üçün tuhfe aparırdılar. Bir hafta geçip amma Necef’in tuhfesi kalıpdı. Anası üz dolandırdı dedi : “Oğul tamam tacirler hamısı Şah Abbas üçün tuhfe aparıplar. Atan rahmetlik de

hemişe seferden gelende Şah Abbas'a tuhve apardı. Sen niye be kalıpsan? Ayrıtdı bize. Şah dediceğin bir eli od bir eli su. Gazabı tutar incidir bizi." Dedi:

"Ana men ne bilim bele bir işler de olar ahi! Sen buyur men de aparım da!"

hanımlar kısmeti honçaya dakik ve dikkatli olar. Diyeceksen niye? Harç üzünden çıhmır. Ahi odur ki kız, özünü verip bazara, darbara layık her ne var idi aldıkdan sonra, bir honca düzletdi yolladı darbara. Demeyesen İsfahan tacirleri hamısı oturup Şah Abbas'la birlikde sohbete vahdete ki, honcana birlikde kız girir içeri. Selam verenden sonra tacirlerin hamısı kovzanıp Şah Abbas'a bahdılar. Şah Abbas 'da mecbur halinde öz yanında ona yir gösterdi.

Eyleşirken vezir destur virdi honcaların ortakların götürsünler kigöreler tacirlerin hediyesi nedir! Növbe geldi çıhdı Necef 'in honcasına. Şah gördü aslı derde diyen şeyler o ki, darbara layıkdı burdadı. Öz tutduğu tacirlerden

SAYFA:17

Haber aldım: "Bu Ağazade kimlerdendi? Hiç görmemişim tanımıram bunu!" Tacirlerden bir neçesi kuvzanıp dediler Muhammed Sövdeger'in oğlu Necef'di. Şah kolunu sarıp boynuna o üzünden bu üzünden öpüp dedi: "Min maşallah evlenmeli olupsan ele! Allah atana rahmed etsin ki, çoh kibar ve derde diyen insan idi."

Honçaların üstü açılıp merasim sona çatarken şah üz dönderdi vezire ki, "Doğrudan doğrusu menim bu cavandan çoh hoşum geldi! Liyakat, marifet, servet hamısı cabacadı amma efsus…"

"Vezir dedi: "Kurban efsus nedir?"

"Dedi efsus budu ki, kaş menim bir kızım olaydı vereydi bu çavana."

Dedi: "Sende yohdu mende var!"

Tizlikle darbarın kazası hazır olup Şah hiç demedi evlisen ya subay? Tekçe dedi: "Vezirin kızın alırsan ya yoh?" Perizad demeğe bir söz tapanmadı. Başını salıp aşağı düşünerken gördü yoh dese işi yaşdı. Eli ohunacak! Dilinden çıhar çıhamaz dedi: "her ne padşah emretse o olur! Alıram ve bu muhabbete minnetdaram."

Şah Abbas dedi: “Bu çeşn özüme merbutdu. Hem kız tarafından vekilim, hem oğlan tarafından. Şirinisi libası toy harcı hamısı menim boynumadı. “

Kırh gün kırh gece toy düyün başalayıp yemek içmek dizdendi ve gün o gündü ki arus damat gecesidir. Vahıt o vahıtdı ki, onları el ele

SAYFA:18

veripler. Perizad gördü neylesin neylemesin Necef’den de hala haber yohtu. Harda olduğundan ve başına ne geldiğinden habersizdi. Perizad başladı namaza. Vezirin kızı gördü bunun namazı kurtulmadı ve ayak üste durmakdan az kalır gözlerine karasu yine. Ona göre eyleşdi. Göz dikdi ona ki, hannan geçden budur ki namazdan kurtula. Amma horozlar banladı yine kurtulamadı. Vezirin kızı dile geldi ki, “A Necef bu namaz ha vakıt kurtulacak? Dedi: “Meni danışdırdın namazım pozuldu. Gerek başlayam tazeden kılam. Atamın vasiyyetidir ki, elin elime deymemiş gerek ki, yeddi güne can namaz kılam.”

(İnşallah gelen bölümlerde ohuyarsız ki Necef ne çor tılısımdan çıhır ve Ovcu Ahmed’in kızın ne çor alır ve gelir Perizad’ı bu mehlegden kurtarır.)

SAYFA:19

Ali Rıza ZİHAK

Geçmiş bölümün hülasası

İsfahanlı Muhammed Sövdeger’in oğlu Necef, atası Ahmed Sövdeger’e gidenden sonra, gedir Behbehan’a. Öz beşiği kesme adahlısı ve emmisi Ahmed Sövdeger’in kızı Perizad’ı alır. Toy düyünden sonra istirler gelsinler İsfahan’a; yolda Necef bir tılısımın esrinde bir güvircin donuna düşer çaresiz uçur gedir hemdana düşür. Perizad istir bu kazıyanı hiç kim bilmesin Necef’in libaslarını giyir. Çün ikisi de bir almadan halk olmuşdular hiç kes tanımı. Kervan ehline deyir iki lotu hamle eledi Perizad’a bilmedim. Neyleyim Perizad’ı. Doğradım. Sonra başlayır yola devam edir. Gelir İsfahan’a Necef’gilin evine. Bu yandan resm özüynen Şah

Abbas'ın huzuruna tuhfe aparanda Şah Abbas öz vezirinin kızını verir Necef'e. (hakikatde Perizad'a) Perizad çün istemir hiç kes bilsin bunu alır amma bu müşgül vaziyetden çıhmah için gerdekde başlayır namaz kılmağa ki, atamın vasiyetidir ki, yeddi gün namaz kılam. Hedef de budur ki, Necef gele iş düzele:

SAYFA:20

Perizad burada namaza meşgul olsun görek Necef ne iş görür. İşidgilen maceranı hemedanın çulçularından çobanlarından ki Ovcu Ahmed tapmak için onu ilim ahtarırlar. Ovcu Ahmed ohundan köyde uçan arı da kurtulamazdı. Bir kitabı da var idi bütün tılısım, sihir ve cadu onu hemişe özünün dolandırardı. Ovcu Ahmed haber verdiler ki ele bir inilti zarıltı var ki, mal davarımız da korhudan ora dolanmır. Ovcu Ahmed dik be dik beldedir her yere. Tir kemanın götürüp atı mindi ve o zamandır ki, günün gün orta çağı ve yetişip iniltinin yahınlığına. Yahına gitdikçe ele bil arı petekde sızıldır. Ovcu Ahmed'in tükleri biz biz oldu. Tir kemanı hazırladı ve seslendi ki insen, cinsen, beşersen, her nesen cevap vir. Danışmasan yığın bil ki varacağam. Necef güvircin donunda üz dolandırdı dergahı nübüvvete ki, Hüda'ya çoh şükür bir beşer sesi kulağıma geldi çatdı. Necef danışmaga cesaretlendi ve dedi:

Dolannam başına ey gelen emmi
İmdat eyler kurtar beladan meni
Ahan sele döndü didemin nemi
İmdat eyler kurtar cadudan meni

Ovcu Ahmed bahtı. Ey dad bidad diyesen bunun danışığından cavandır. Dest bedost kitabı çıhartdı. Bahıp gördü güvircin donuna salıplar bilesin. Duanın öbürü üzüne bahanda gördü Allah'ın isteği olsa necat yolu var. Kemanı dönderdi saz uzuna sine sine ve Necef'in cevabında görek ne dedi:

Dolannam başına merdane cavan

Çoh çoh çetin bir belaya düşüpsen

Bize kömek olsun o şah-ı merden

Çoh çoh çetin bir belaya düşüpsen

SAYFA:21

Bu sözden sonra Necef ‘in sızıltısı bele geldi kulağa:

Hasret kaldım ulusuma ilime

Bülbül tekin gülşenime gülüme

Cadu deyil men düşmüşem ölüme

İmdat eyle kurtar beladan meni

Ovcu Ahmed dedi: “Sabreyle oğul ki inşallah kurtarram seni:”

Gözlerin görmeye iğidim diye

Yolu erip koymaram düşesen gire

Ohuyup bir dua puflarım göğe

Çoh çoh çetin bir belaya düşüpsen

Ovcu Ahmed Necef’in ad sanını bilmek isterken kaza kaderinden soruşdu. Necef bele anlatdı:

Alhaç Çimeninde çeşme başında

Gözünde sürmedir ve sema kaşında

Necef ‘tir ad sanım cavan yaşımda

İmdat eyle kurtar beladan meni

Ovcu Ahmed de onun kurtulacağına söz verip özünü bele tanıtdırdı:

Yerim Hemdan’dır Ahmed’dir ismim

Düzmeden başlarım cadunu silim

Hal atı süresi sindirar tılsım

Çetin amma bir belaya düşüpsen

Yer göğü duman bürüyüp göy gürülderken ıldırımlar şahdı ve Necef, gövircin donundan çıhıp özlüğüne kayıtdı.

Necef Hemdan’da Ahmed’e konakdır ve onun bir kızı var hanlar hanı adında. Maceradan habersiz idi. Çıhmışdı şikara. Kayıdıp, içeri girecek gördü ki, birisi var ele bil çöl Beyaban’ın vahşisi. Ne adama benzeyir ne hayvana! Bu kılıkda adam görmemişdi hiç. Seslenir: “Ana bu kimdir?” Anası deyir: “Allah konağıdır. Bugün konakdır sabah gidecek.” Kız deyir: “Bize adam kıtlığı idi,

SAYFA:22

ki gidip çöl vahşisini konak getirip” dedi. “Beleliğine bahma balam, bu çoh yahşı ve margub cavandır. Bugünü kalsın sabahı göndererem gider.”

İşid maceranı kimden Ovcu Ahmed’den ki al altı üzünü virip Selman’ının yanına ve oradanda hamamcını görüp Necef’i koyur Kaliskaye yollayır ki, öz gözüne safa vere. Bir desde libas hazırlayır koyur gabağına ki hamamda çıhtıkda giye. Necef hamamdan çıhıp öz gözüne safa verip ve paltarlarını giydikde ele bil on dört gecelik ay idi tolu edir. Ahmed ile birlikde eve kayıdıp eyleşdiler sohbete vahdete ki kızın gözü birden Necef‘e sataşdı. Düzgün bakanda üreğinden geçdi ki, konak da desen ele bile olar bağa! Ne ki, bayakkinin tayı çölün vahşisi kızın bir köylü olurda min göyül

ile Necef'e âşık oldu. Ev sahabının ve vazifesi konağa selam verip hoş geldin demekdir. Geçti içeri ve atasının huzurunda Necef'e selam verdi. Seher olacak kız anasını görüp yapışdı ki, olsam da gerek men bu oğlana gidem. Dedi:" sen demekle olmaz ki, koy atanla danışam belki bir çıhar yolu taptık. Ovcu Ahmed hal gaziyeden haberi olup Necef'i yanına çağırdı. Dedi: "Oğul" dedi: "Beli" dedi: "darı dünyada tekçe bir kızım var. Onun da göylü sende. Kızımı sevirsen eğer, bu iş bitsin gitsin." Necef'in üreğinden geçti ki, bu kişi meni tılısımdan kurtararken canımı ona borçluyam. Sözünü yere salmamalıyam. Odur ki, özünden gelir gelmez dedi: " Kız gelirse mende alıram." Ahşama can işler bitip gazi gelip kebinlerin kesdi ve her iki sevgi birbirlerine çatdılar. Bir nice gün sonra Necef öz dolandırdı hanlar Han'ına

SAYFA:23

Ki, yavaş yavaş çıhıp etrafı gezerken kalbimizin gubarı dağılsın. Mehterler iki at hazırlayıp harası birini minip çıhtılar gezmeye. Arap öz devesini ahtaran kimi Necef'de atın özünü çundardı Alhaç Çimeni'ne ki bu kaza kader onu orada tutmuşdu. Necef'in üreği derde gelip bütün geçmişi gözünden geçti ve üreği kaldı orada ki Perizad neyleyir indi. Sözler gönlünde bulak tek zine verip hanlar Han'ına görek ne danışır:

Göçtü eller neler geldi uğruna

Baykuş tek çöllerde kalan men oldum

Bütün bezirganlar göçtü yurduna

Mecnun tek çöllerde kalan men oldum

* * *

Harda menim ala gözlü hemdemim

Gün be gün artırı mihnetim gamım

Nuh (a.s.) teğin deryada gark oldu gemim

Gemisi girdapda kalan men oldum

* * *

Necef bir gün kâdem basar otağa

Kand eziler dile dişe dudağa

Utancımdan terim ahar bu (…)

Terse sevdim şıh sanan men oldum

Kız şiir ehli idi işi şeçdi. Dedi: “Yorulduk kayıdak.” Kayıdırlar şehir içine. Hemdanı gezerken Necef’inde gözü kalıp ticarethanalarda. Gördü bir kafile gedir İsfahan şehrine. Sevincinden az kaldı ruhu bedenden çıhsın. Söyleyir: “Tacir başı mektup var mıdır?” Görek burada Necef ne deyir ve tacir başı mekdupta ne yazır:

SAYFA:24

Gider olsan yurda yarın yanına

Yaz ağ üstünden kara bezirgan

Sorsa eğer yar menim ahvalimi

Günüm günümdendir kara bezirgan

*   *   *

Bahtımız olmadı ezelden başdan

Güzel olan olar kirpikden kaşdan

Hemdanlı Ahmed yindirip daşdan

Düşmüşem evimde tora bezirgan

*   *   *

Kaşın keman kirpiklerin sedefi

Ağzın dürdü dişin inci sedefi

Haber alsa dine gördüm Necef i

Bir kulun itiptir ara bezirgan

Tacir nameni yazıp ağzını bağladı ve günde bir menzil tayı menazil. Vahtında gedir çatır İsfahan'a. Necef de fikirdedir ki, göresen namenin cevabı ha vahıt geleceh. Necef müntazirken mekdup Perizadın eline çatır mekdubu ohuyurken görür Necef'dendir. Kasıda enam verip onun tekrar Hemdan'a dönmesini isterken mekdubu bele yazır:

Dolannam başına ay han emmoğlu

Nama yetışceyin yarım durma gel

Sene kurban dedim bu şirin canı

Nama yetışceyin yarım durma gel

* * *

Sen gideli obalarım yatmadı

Kasıd saldım surakların bulmadı

Hiçbir zaman senin üzün gülmedi

Nama yetışceyin yarım durma gel

Kasıd bullu enamla mekdubu alıp bir niçe gün sonra çatdırır Necef'e. Necef mekdubu alıp onu ohumakdadır. Hanlar hanı anlayıp onu güdür. Necef mekdubu ohuyarken kız da gizlince ona yahınlaşıp mekduba göz teğir. İsteyir nameni buna ki, hanlar hanı el uzadıp nameni alır. Necef bahdı diyesen iş düşdü aşikara. Hanlar Han'ının üreğini almak üçün dedi: "Âdem âdemi bir bile birge vermez. Senin aşkın hakiki aşk olarak sevgine inanıram. Seni seveceğime hiç şüphe yohtur. Ancak menim de ilim, ulusum, giçeceğim ve dönenim var.

SAYFA:25

Onları hatırlamak meni sıhır ve darıhdırır. Hanlar hanı! Ey ikbalimin ulduzu ay kulak assan görsen neler var üreğimde, hiç meni danlamazsan!

Dolannam başına hanı

Yar yanından gelen vardı

Sene kurban dedim canı

Yar yanından gelen vardı

*   *   *

Mende bir bezirgan hanam

Sanma ezelden bir kuşam

Bir bacım var bir de anam

Gözü yolda kalan vardı

İki sevgi üz üze göz göze birbirleri ile bu halde dertleşirler. O deyir bu kulak asır bu deyir o kulak asmır. Kız deyir:

Dolannam başına merdane cavan

Söyle görüm yarin ne mekanlıdır

Dolanım başına men olam kurban

Söyle görüm yarin ne mekanlıdır

Necef deyir:

Yar ilinden geldi bize bir haber

Perizad aşkıyla tutuşam yanam

Dolanım başına kadan men alım

Sana kurban il ulusum hem anam

Kız deyir:

Güzeller yığışıp bizim kasıra

Hasretini çeker Bağdad Basra

Seyrane gedirsen gidek Mısır'a

Mısır indi haylak safaganlıdır

Necef deyir:

Bizim yerde payiz olar kış olar

Sizin yerde ördek olar kuş olar

Sen danışsan menim köylüm hoş olar

Sana kurban il ulusum hem anam

Kız deyir:

Bir canım var bir can üçün besliyem

Tuti kumru tekin hoş sedefliyim

Adım hanlar hanı kılman ehliyim

Yohsa Perizadın hoş nişanlıdır

SAYFA:26

Necef son sözünü bele deyir:

Yığın sen Necef'in din imanısan

Mısır İstanbul'un şirin canısan

Sevip sevmeli başımın tacısan

Sana kurban il ulusum hem anam

Necef'le hanlar hanı İsfahan'a gitmeye kararlı olurlar ve Ovcu Ahmed'den icaze almak üçün huzuruna çatarlar. Hanlar hanı görek ne kılık atasından icaze alır:

Dolannam başına ata

İzin ver kalmakal yata

Yetesen imana kana

Bir iltimasa gelmişem

* * *

Dağların karı tüküldü

Bağrımın başı söküldü

Elif kaddim dal büküldü

Elimde asa gelmişem

* * *

Erisin dağların karı

Dağılsın köylün gubarı

Sene gurban kızın canı

Bir iltimasa gelmişem

Ovcu Ahmed hal gaziyini artık soruşarken gördü kızı ile Necef İsfahan'a gitmek isteyirler. Dedi: "Düzdur ki, hele cehiz işine bahmamışam ve cehizsiz seni yola samalıyam. Amma giden kuru yerde kalmayacak ki, kadimden deyipler" "Gelin kâdemi ile çoban değneği ile". Uğrunuz hoş yolunuz açık!" Hanlar hanıynan Necef

gözyaşları içre vedalaşarken “Bir daha görüşmek üzere” deyirken üz koydular İsfahan’a taraf.

Gelen bölümde ohuyacaksız ki, ne çor Necef’nen hanlar hanı gelirler. İsfahan’da Perizad’ ı tapırlar ve Necef, destanın sonunda öz üç arvadını başına yığır.

SAYFA:27

Ali Rıza Zihak

Geçmiş bölümün hulasası

Perizad ki, Necef’in kaylığına düşüp ve Şah Abbas’ın vezirinin kızını alıp meşgul olur. Namaza ve deyir: ki yeddi gün gerek namaz kılam. Bu yandan Necef Hemdanda bir ovcunun, Ahmed Ovcu’nun, vasıtasıyla tılısımdan çıhıp Ovcu Ahmed kızı hanlar hanını alır. İkisine gelirler İsfahan’a. İndi ohuyacak siz ki, hanlar hanı şehrin kenarında çadırda kalır. Necef gelir şehre. Şah Abbas’ın adamları bunu tutar. Hanlar hanı haberdar olur bir gazaplı name yazır Şah Abbas’a. Şah Abbas da Necef’i azad edir. Hanlar hanı da gelir şehre. Necef ve üç avradı (Perizad, hanlar hanı ve vezirin kızı) birbirine yetişirler.

Az giderler çoh giderler, aşırmaları aşırlar, geçitleri geçirler ve o zamandır ki yavaş yavaş İsfahan’a bir menzil kalır. Necef hanlar hanı üçün düzgün bir çadır hazırlayıp ondan isteyir ki, biraz orda kalıp dincele ve bu gide şehr içine göre uvza ne cordu. Necef gördü tacir libasında şehre girsem tanıyıp eleyin olar vaaz-ovzadan yahşı baş açanmaram. Gördü bir sayil ve libaslarını onnan uz eledi. Demeyesen sayilin düyününün açılan zamanı idi.

SAYFA:28

ve Halık ister bunu felaketden kurtarsın. Sayil gördü libasların düymeleri kızıldan cevahirden laldendir. Dedi: “Bu libasnan menim libasımın oyunu tutmaz. Bah görgüm meni seriyipsen ya üzünü? Haşa hidmetden, bunları ulağın üstüne atasan

aparmaz! Men (…) âdemi deyilem sovuş çıh git!" Necef dest be dest el atıp libaslarını soyundu ve çekmeleri ayağından çıharıp koydu sayilin kabağına. Sayil bahtı bu, el çekesi diyil! Gör Allah'dan ne ister bu iki göz! İndi ki, Allah yetirip niye tepik atsın! Paltarları tezlikle deyişdiler ve sayil sevincinden ele eğildi ki güce derbetde onu tutmak mahal idi.

Necef sayil kılığına düşdü ve öz evlerini hedef eyleyip kesdi kapını. Bacısı Pünhan hayatdan gördü kapıda bir dilenci. Göz ucu bahdıkda gördü ey felek geçer fetar ne işler görüsen ele bil bu menim gardaşımdır ne sayil. Yahına giderken gözlerinden tanıdı onu ve gördü asıl gardaşıdır bu. Bacı gardaş kol boyun olup sevinç yaşları gözlerinden ahdı. Ana müntazirdir kız gelsin, gördü yubandı. Dalıca gitdikde gördü bir sayille kol boyun olup! Oradan ağacı götürüp kızı hedef eledi. Kah kızı tapdır, kah sayili ki, onları ayırsın birbirinden. Kız ağlarken dedi: "Vurma ana sözüm var!"

Dolannam başına ana

Ana gardaşım gelipdir

Yetesen imana kana

Ana gardaşım gelipdir

*   *   *

Fakirin kalbine dime

Bakşa kaddimi eyme

Kolların kurusun döyme

Ana gardaşım geliptir

*   *   *

Çoh dolanıp dağı daşı

Didelerim töker yaşı

PünHan'ın Necef gardaşı

Ana gardaşım geliptir

SAYFA:29

Bu sözler de işit gilin kimden Perizad'dan. Bahdı sen olmayasan haber zad var. Göresen ne olupdu ne buluşur bunlar burada. Kız bile bahanda gördü dostu tapılıp. Kız sevincinden az kaldı pencereden özün atsın eşiye. Seslendi ana can âdem sayili vurmaz. Belki bir derdi var şayed cavandır toy pulu istir. Dimeyesen vezirin kızı da oturup bahır. Perizad Necef kılığında sayili çekdi ve ihmalice her zadı kaynanasına anlatdı. Gördü burada hile lazımdır hile. Vezirin kızının haberi yoh. Perizad neyleyir, açır sandığı, bir dest hazırı iyanı libası koyur Necef'in kabağına. Libasları giyip harası bir sandaldan narinden başlayırlar sohbete. Vezirin kızı içeri girecek gördü Necef bir idi oldu iki. Bunların hanısı asıldır hanısı bedel seçebilmir vezirin kızı. Perizad gördü vezirin kızı narahatdır ve işin ne odlusundan habersiz. Görek Perizad bunu ne kılık başa salacak:

Dolannam başına vezirin kızı

Senin yarin, menim bu tam gelipdir

Hicran ateşine yandırdı bizi

Senin yarin, menimdir bu tam gelipdir

* * *

Kaşların karadır kirpiyin şuh

Saçların yaldadır virmesen yele

Özü öz ilime düşmüşdü sehre

Senin yarin, menim bu tam gelipdir

Vezirin kızı dedi: "Menim şiirden başım çıhmaz! Açıkdı görüm ne olup?" Perizad el atıp yasemin zülüflere pullur tek dökdü özüne ve işin ne oldusunu anladarken bele dedi:

Vezirin kızı koy dolanım başına

Gidek diyek hanlar hanı hoş geldin

Rahmin gelsin gözden ahan kanına

Gidek diyek hanlar hanı hoş geldin

* * *

Asi desen men hamiden asiyem

Güzel desen güzellerin hasıyam

Men de senin tek bir kız tayfasıyam

Gidek diyek hanlar hanı hoş geldin

* * *

Sinemi yandıran aşkın gözüdür

Adı hanlar hanı Ovcu Ahmed kızıdır

Oda bir tek Necef Han'ın gözüdür

Gidek diyek hanlar hanı hoş geldin

SAYFA:30

Vezirin kızı bilmir ağlasın bilmir gülsün. Hırsından ancak çıhıp düz gitdi atasının yanın. Başdan geçeni anladarken Şah Abbas'ı da ceryanda koydular. İş burada pırtladı. Allah hiç kesin işin bulaşdırmasın. Memur yolladı Necef'i tutdular. İstirler boynun vursunlar ki, tacirlerin haberi oldu. Perizad gidip her birzadı açıkçasına tacirlere anlatmışdı. Onlar gelip hahış iltimasla şahdan istediler ki, hakikat bilinince mühlet versin. Eğer günah Kars'a ihtiyar hemişe şahındır. Necef zindanda kalsın görek ayında ne cor olur. Necef bir name yazdı verdi kasıdı yitirsin Perizad'a o da götürsün hanlar Han'ına. Hanlar hanı çün sahip şimşirdi, kılınç, kalhan, hedeng, oh ve yayla müntazirdir. Nikrandır ki, Necef harda kaldı. Niye bu kadar yubandı! Perizad hanlar hanını gördükde üreklendi ve sergüzeşdini açıp dedikde bahar buludu tekin gözlerinden yaş töküldü. Necef'in namesini hanlar hanı ohudukda, bir şiir yazıp kasıd ile Şah Abbas'a gönderdi:

Bizden selam olsun o Şah Abbas'a

Diyene şeyh oğluna meydana gelsin

Götürsün leşkeri kayıtsın dalı

Diyene şeyh oğluna meydana gelsin

* * *

Belimde varımdır Mısırı kılıncım

Bilekde varımdır yeddi nar gücüm

Dağıdıp hasarı kasrı yıharam

Diyene şeyh oğluna meydana gelsin

* * *

Ovcu Ahmed kızı Hanlar hanıyam

Kovga günü men düşmanı tanıram

Necef Sövdeger'in koç kurbanıyam

Diyene şeyh oğluna meydana gelsin

Kasıd mekdubu Şah Abbas'a yetirdikde, bir kızın tek canına dağlar da mesken salmağından ve ona bu kılıkda meydan ohumağından hoşu geldi. Şah onun cesaretine hayran kalıp kasıda hüküm verip onu kasra davet eledi. Hanlar hanı kasıra

SAYFA:31

girip Şah Abbas'ın huzuruna çatarken özünden nikabı götürüp tellerini efşan etdi ve sevgilisi Necef'i istedi. Şah emretdi Necef'i getirdiler. Görek Necef Şah Abbas'a ne danışır:

Şahımsan sahip nazarsan

Dilim diyer elaffu elaffu

Koşunun var hazar hazar

Necef diyer elaffu elaffu

*   *   *

Şahımsan sahip kemalsan

Ülkelerden bac alasan

Ahvalime bed gümansan

Necef diyer elaffu elaffu

Şahın hırsı suyuyup Necef'i affederken üç sevgilisini bir yere yığıp hamısına birlikde toy tutdu. Ele bir toy ki kırh gece kırh gün şenlik İsfahan'ı bürüdü. Allah hamını muradına çatdırsın. Necef de muradına çatdı.

Destandaki Adlar:

İsfahan	Mısrı kılınç	Mecnun şeyhi sanan
Behbehan	Perizad	Nuh (as)
Alhaç çimeni	Güneş (Daye)	Bağdad
Muhammed Sövdeger	Yusuf-i Kenan	Basra
Ahmed Sövdeger	Ovcu Ahmed	Mısır
Mollayı mütdakin	Hemdan	Kılman ehli (Hanlar hanı)
Necef	Hanlar Hanı	Pünhan (Necef'in bacısı)
Şah Abbas	Haleti Suresi	

SONUÇ

Halk hikâyeleri, kişilerin yaşadığı ya da etkilendiği olayları ele aldığı, toplumların sesini edebi şekilde duyurabilme özelliğine sahip olduğu için halk edebiyatının önemli türlerinden biridir. Teknolojinin gelişmediği, uzun kış gecelerinde insanların genellikle vaktini daha iyi geçirebilmek için anlattığı ve dinleyiciye yarenlik eden halk hikâyeleri, toplumun gizli kalmış yönlerine ışık tutması bakımından da önemli bir yere sahiptir. Çalışmamızda incelediğimiz İran Türkleri arasında anlatılan dört halk hikâyesi metninde de milletlerin kültürel unsurlarını barındıran âdetlere, gelenek ve göreneklere rastlamaktayız. İncelediğimiz dört hikâye nazım nesir karışık olup genellikle sevdiğine kavuşabilmek için âşığın vermesi gereken mücadeleler teması üzerine kuruludur ve bu hikâyeleri kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Gulam Haydar destanında İran şahı Şah Abbas'ın gördüğü bir rüya üzerine Azerbaycan ülkesine doğru yola çıkmasıyla başlar her şey. Bu yolculuk sırasında gönlünü Dilşad'a kaptırır. Dilşad'dan bir oğlu olur ama bundan haberi yoktur. Babasının kim olduğunu merak eden Haydar, annesinden aldığı bilgilerle babasını bulmak için yola düşer. Babasını ararken gönlünü Sevsenbir'e kaptırır. Çeşitli olaylardan sonra babasıyla yolları kesişir. Sevdiği kıza kavuşabilmek için çeşitli mücadeleler verir. Hikâyenin sonunda hem babasını bulur hem de sevdiği kızla evlenir.

Gulam Kemter destanında ise Hoca Rahim ve Hoca İbrahim adında iki tacir vardır. Bu tacirlerin her şeyi vardır sadece çocukları yoktur. Çocukları olması için dua ederler ve sonunda çocukları olur. Birisinin adını Yusuf, birisinin adını da Kemter koyarlar. Kemter, Serv Sanaber'e âşık olur ve sevdiği kızı bulabilmek için onun peşine düşer. Yusuf da onu yalnız bırakmaz ancak yaşanan bazı olaylardan sonra birbirlerini kaybederler. Çeşitli mücadelelerden sonra Gulami Kemter'in başının vurulmasına karar verilir. Bu görev de Yusuf'a verilir. Yusuf, Gulami Kemter'i tanır ve beraber İsfahan'a kaçarlar. Sevdikleri kızlarla evlenip mutlu olurlar.

Necef ile Perizad destanının özeti ise şöyledir: Biri isfahanlı biri Behbahanlı olan iki tacirin çocuğu olmaz. Dualar edip hayırlı işler yapınca çocukları olur. Birinin adını Necef, birinin adını Perizad koyarlar. Necef, babasının vasiyetini yerine

getirmek için yani Perizad'la evlenmek için yollara düşer. Perizad'ı bulur ve iki genç birbirine âşık olur. Necef, Perizad'ın boynundaki kolyeyi merak eder ve kolyeyi almasıyla güvercin olup kaybolur. Perizad, olup biteni anladığı için Necef'in yokluğunu hissettirmemek adına onun kılığına girer ve Necef' i arar. Sonunda Necef, güvercin donu kılığından kurtulur, Perizad onu bulur ve evlenip mutlu olurlar.

Bu mücadeleler verilirken de Türk kültürünün çeşitli ögeleri de karşımıza çıkmaktadır. Ad koyma töreni, ad almak için yiğitlik gösterme, sevdiği kıza kavuşabilmek için mücadele etme, rüya görme, çocuksuzluk ve bu durumun yarattığı sıkıntılar bu durumun örneklerinden bazılarını oluşturmaktadır.

Çalışmamızdaki hikâyeleri motif açısından incelediğimizde özellikle 'çocuksuzluk' ve 'zor durumda kalan kahramana yardım eden kişiler' motiflerinin hikâyelerimizin hepsinde kendine yer bulduğunu görmekteyiz. Mitolojik motifler, hayvanlar, devler, anormal zulümler, hayatın tabiatı gibi motiflere ise incelediğimiz hikâyelerde rastlanılmamıştır.

Metinleri epizot açısından incelediğimizde ise epizot başlıklarının pek çoğunun hikâyelerde kullanıldığını görmekteyiz. Necef ile Perizad destanında kahramanların âşık olmaları, Sedet ile Sayyad destanında da kahramanın memlekete dönüşü epizotuyla ilgili bilgi verilmediği görülmektedir.

Çalışmamızdaki hikâyelerin yapısını incelediğimizde olayların düzyazı, duyguların ise şiir şeklinde kaleme alındığını görmekteyiz. Bu duyguların aktarımında "aldı sazı eline", "bakalım ne dedi" gibi kalıplaşmış ifadelere yer verildiğini de görmekteyiz.

İncelediğimiz hikâyelerde kalıplaşmış ifadelere yer verildiği gibi ağız özelliklerinin farklılık göstermesiyle kelimelerin yapısında ortaya çıkan değişikliklerin de olduğunu görmekteyiz. Bunun en açık örneğini Türkiye Türkçesi'nde halk hikâyesi olarak adlandırılan edebi türün İran coğrafyasında yaşayan Türkler arasında "destan" olarak adlandırılması ve incelediğimiz metinlerin de "destan" ismiyle kaleme alınmasını gösterebiliriz.

Sonuç olarak halk hikâyeleri dün olduğu gibi bugün de varlığını devam ettirmekte ve insanların duygularına tercüman olmayı sürdürmektedir. Biz de bu çalışmamızda dört halk hikâyesini günümüzde kullanılan Latin harflerine çevirip

çeşitli incelemeler yaparak kardeş coğrafyalardaki gizli kalmış eserlerin bilim âlemine kazandırılmasını ve bu kültürel hazinelerin unutulup gitmesini engellemeyi amaçladık.

SÖZLÜK

Azer: is. far. Ateş

Beledçi:is. Yol gösteren,bir yeri iyi tanıyan, rehber.

Çahhar –ı Fasl: far. Dört fasıl.

Çiyin:is.Omuz//Elbisenin omuzu.

Çor:mec.Küfür, beddua ifadesi.

Çuha:is.Has yün kumaştan yapılan beli büzgülü ve üstten giyilen Kafkasya yöresine ait bir elbise.

Dad-ı Bidad:üni. Far. Genelde " ey dad-ı bidad " şeklinde kullanılır, hayret, keder bildirir.

Dal:is. 1-Vücüdun boyundan kalça kemiğine kadar olan olan bölümü,arka.

Darıhdırma:is. Can sıkma,rahatsız etme, bıktırma, sinirlendirme.

Dervaza: is. Büyük bahçe kapısı.

Dest-i Hett:is. far. ve ar. Biri nin kendi el yazısıyla yazdığı yazı

Dığırlama: is. Yuvarlatmak fiili.

Dildar: sıf. far. Güzel, sevgili, canan

Gabag:1-zar.Ön, ileri, evvel.

Galmagallı: Kavgalı, gürültülü.

Garavaş:is.Esk.hizmetçi kadın.(kız)

Garavelli:is. Azerbaycan aşık edbiyatında konusu hayattan alınan mizahi kol.

Gayıtmag:f.1-Gittiği yoldan veya yerden önceki yerine dönmek,geri dönmek.

God:is.mah. Fıçı.

Gohum:is. 1- Birisi ile arasında akrabalık bağı olan adam.2-Soy,menşe itibariyle birbirine yakın olan.

Gonak: is. Misafir.

Goşun: is. Ordu, bir devletin nizami gücü, askerleri.

Govzanmag:f. Kaldırılmak

Gulam:is.Eskiden köle, hizmetçi.

Hahiş:is.far.Rica,bir arzuyu,isteği yerine getirmek için istirham, dilek.

Hatem:is.ar.Sonuncu, en sonuncu.sıf.

Hörek: is. Pişirilip yenen şey,yemek.

İnkişaf: is. ar. İlerleme, gelişme,yükselme,kalkınma.

Leşger:is. far.esk. Ordu.

Mebada: ed. Far. Birisini bir iş veye hakaretten sakındırmak, çekindişrmek için kullanılan söz. (asla ve asla, sakın sakın yapma,etme anlamında)

Metlub:is.ar.klas.Talep edilen, arzulanan,istenen şey;arzu,istek.

Meyar:is.ar. Birşeyi ölçmek, belirtmek veya tasnif etmek için esas olarak alınan ölçü,ayar ölçüsü.

Mübadile:is.ar.Bir şeyi verip karşılığında bir şey alma, değişme.

Müntezir:sıf. ar. Hazır bekleyen, bekleyiş içinde olan.

Nicat:is.ar.Kurtuluş,selamete erme, hür olma.

Növbe:is. Ar.Herhangi bir işin yapılmasında tutulan sıra.

Nübevvet:is. ar. Peygamberlik, nebilik.

Payız:is.far. Sonbahar mevsimi.

Subay:sıf. Bekar, evli olmayan.

Şest: is.far. Liyakat,şeref,haysiyet

Şucuatli: sıf. Cesaretli, cesur, yiğit,bahadır.

Tov:is. Süs, süsleme,okşama,cilalama.

Turş:sıf. far. Ekşi.

Vürud:is. ar. esk.Varma,yetişme,ulaşma,varid olma.

KAYNAKÇA

Alptekin, Ali Berat (2016). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Aslan, Ensar (2018). *Türk Halk Edebiyatı.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Batur, Suat (1998). *Açıklamalı-Örnekli Türk Halk Edebiyatı.* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Beşirova, Gönül (2006). *Güney Azerbaycan Sahasına Ait Beş Halk Hikâyesi Üzerine Bir Araşdırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elçin, Şükrü (1986). *Halk Edebiyatına Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaya, Doğan (2014). *Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Oğuz M. Öcal ve Ekici Metin (2018). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları.

EKLER

Ek 1. Gulam Haydar Destanı Kapak Fotoğrafı

Ek: 2. Gulam Haydar Destanından Örnek Metinler

SAYFA:2

غلام حیدر داستانی

«عاشیق ادبیاتی»

علیرضا ذیحق

SAYFA:3

غلام حیدر داستانی
علیرضا ذیحق

چاپ اول : ۱۳۷۶ ـ ۱۰۰۰ نسخه
ناشر : مؤلف

حروفچینی : مؤسسه سهند
لیتوگرافی : رنگین
چاپ : هاتف
صحافی : لکلری

مراکز پخش :
تبریز : نشریه صاحب (میدان شهرداری ـ اول ارتش شمالی ـ تلفن ۵۲۲۰۰)
خوی : مطبوعاتی استاد شهریار (خیابان طالقانی ـ تلفن ۲۷۹۹۹)

بهاء : ۳۰۰ تومان

سئویملی قارداشیم «دکتر سعید ذیحق» ین
اؤلمز روحو و اونودولماز خاطیره سینه

اتحاف اولونور

ع.ذ

آذربایجان فولکلورونون باشقا نوع لری کیمی عاشیق داستانلاری دا مین ایل لردن آخـیب گـلن ائـل، دیـل و تـاریخین گـئنیش ایـزلرینی اؤزونـده عکس ائتدیره‌رکن ، ۱۶- نجی یوز ایل‌لیک ده أن درین تأثیرلی بـیر خـلق ادبـیاتینا چئوریلیر و اؤز اجتماعی گوجو و ادبی - بدیعی دولغون‌لوغو ایله یاشار بیر حیات تاپیر. آذربایجان شفاهی ائل ادبیاتی‌نین بو دولغونلوغونا با شقا علت‌لر سایماق اولسادا «ایللر بویو یازیلی ادبیاتیمیزین یارانماسی اوغروندا وجـودا گلن تضییق‌لر» داها آرتیق دقته لایقدیر.

عاشیق داستانلاری‌نین یارانیشی ۱۱-۱۰ نجی عصرلرده فورمالاشان و کتاب «دده قـورقود» بـویلاری اوسـلوبوندا قـورولارکن ، عـاشیق صـنعتی‌نین انکشافیندا ۱۷-۱۶ نجی یوز ایل‌لیک‌لرین تأثیرینی اونوتمامالی‌ییق. خصوصاً اجتماعی - سیاسی وضعیته باخدیقدا شیخ‌صفی اولادلاری شاه اسماعیل و بـیرینجی شـاه عـباسین مـعنوی نـفوذلاری ، دوزگـون تـلاش‌لاری ، ایش قابلیت‌لری و اؤلکه‌نین بیرلشمه‌گی و قورتولوشی اوغروندا عثمانلی و باشقا یاد قووه‌لره قارشی مبارزه‌لری، ایران‌دا بؤیوک بیر امنیت و دینج لیگه میدان آچـیبان صـنعت‌له تـجارتده چـوخلو بـاشاریلار ألده ائـدیلیر و جـمعیت چوخالارکن اقتصاد گوج‌له‌نیر. آمما بیرینجی شاه عباس «آذربایجان دیلی‌نین حرمتینی سیندیریر» و حکومت‌دیلینی تورکجه‌دن فارسجایا دگـیشمک‌له او کؤک‌لی و درین اوره‌ک باغلی‌لیقینا کی آذربایجانلی‌لار لا صفوی‌لر آراسیندا وارایدی صون وئریر. بئله‌لیک‌له ۲۵۰ ایل‌لیک صفوی حکمدارلیقیندا بیرسیرا کؤتولوک‌لر ، ظلم‌لر ، عدالت‌سیزلیک‌لر، چیرکین مناسبت‌لر و آجیناقلی آغیر شـرایـطلرده آز اولمـاییر کـی آزادلیـق سـئوه‌ر خـلق طـرفیندن جـوشغون اعتراض‌لارا اوغراییب بؤیوک قیاملارا سبب اولورلار کی زامانین گـئدیشی‌له بونلارین هامیسی عاشیق‌لارین الهام قایناق‌لارینا چئوریلیر.

او دؤورەده عـاشيق صنعتی‌نين گـوج‌لن‌مه‌سينه يـارديم يـئتيره‌ن عـامل‌لردن بيری‌ده قـهوه‌خانالارين وجـودا گـلمه‌سی‌دير. بـيرينجی شـاه عـباس زمـانی قهوه‌خانالاری مدنيت اجاق‌لاری‌کيمی قيمت‌لنديرسک هئچ‌ده يانيلماميشيق. شاعيرلر، صنعتکارلار، موسيقی‌سئوه‌رلر، رساملار، تاجرلر، اعيانلار و هامی جـماعت، قـهوه‌خانالارا تـوپلانيب مـباحثه‌آپارماقلا اگـلنجه‌لی سـاعاتلار کئچيريرديلر. هم‌ده شاهنامه و باشقا قهرمانليق داستانلارينی دينله‌مه‌گه گؤره، جـماعت قـهوه‌خانالارا گـئديب بـو ايشـين رونـقينه گـونو گـوندن آرتـيردی. سـازچـيگنينده ائـل‌-اوبـا دولاشـان صـنعتکار عـاشيقلاردا، قـهوه‌خانالارا ييغيشيب جماعت اونلارين ساز- صحبتينی دينله‌مگه ماراق گؤستريرديلر. هله‌ده آذربايجان شهرلرينده «عاشيقلار قفه‌سی» آدلی بير قهوه‌خانايا هميشه راست‌گلمک اولور. عاشيقلار اوردا بير-بيرلريله باغلاشيب، حربه - زوربايا قوشولوب، دئييشمه آپاريب و قاباغ‌قارشی اوخويوب ائلين ايـندی‌سيندن و کئچميشيندن فايدالاناراق دونيا شهرتلی محبت و قهرمانليق داستانلاری‌نين يارادايجی‌سی اولوبلار.

نسـل‌دن‌نسله و سـينه‌دن سينه‌يه قـورونوب سـاخلانميش شـاه اسـماعيل، کـوراوغـلو، عـباس و گـولگز، عـاشق غـريب و اصـلی کـرم‌کيمی عـاشيق داستانلاری او دؤوره‌لردن منشأ تاپارکن تکجه آذربـايجان يـوخ بـلکه دونـيا فولکلورونون أن اونودولماز و پارلاق صحيفه‌لريندن سـاييليرلار و خـصوصاً ۲۰ نجی عصرين بؤيوک يازيچی و موسيقی اوستادی « عزير حاجی بيگوف » ون « اصلی کرم » « کوراوغلو » داستانلاری اساسيندا ياراتديقی اپرالار بوتون دونيا تئاتر، ادبيات، و موسيقی سئوه‌رلرين استقبالينی قازانيب ياشار بير شاه اثرلرکيمی قيمت‌له‌نيرلر.

۱۶- نجی عصرين اول‌لريندن بـاشلاياراق عـاشيق قـربانی ، عـاشيق عـباس

سینه‌بندلری مدال‌لاری ائله پارلاییرلار که گؤز ایستیر اونلارا باخسین. گؤرودو اگر شاهزاده‌نین گؤزو بو جوانا ساتاشسا بو گؤزه‌لیک، ملاحت و ایگیت‌لیک گؤزونو توتوب اوندان آل چکمه‌یه‌جک‌دی. باشلادی حیله ایشله‌مه‌گه و خانیمی آییلدیبان دئدی:«دور باخ گؤرکی سئودیگین جیران قان‌تر ایچره نئجه چاپالیر، آزقالیر باغری چاتلاسین. اونو قووالایان‌دا چادیردان ائشیکده دایانیب.»

شاهزاده یئریندن قالخیب چادیردان ائشتیگه باخاندا فیکیردریاسی اونو اؤزونده غرق ائتدی. گؤردو همن اؤنجه یوخودا گؤردوگو جوان دیرکی یقین اونو بونا گؤسترەن بونورا اونا گؤسترمیشدی. دایه قیزین حالینی گؤردوکده آند ایچدی اونلاری بیر– بیریندن اینجیدی‌بن بیر تهر اوغلانی باشدان ائله‌سین. قیز دایه‌یه امر ائله‌دی او بیزه قوناق‌دیر چاغیر ایچری یورقونلوغون آلسین کی دایه ترسینه «اگر آجسان یئمک وئرک گئت اگر دیلنچی‌سن پول وئره‌ک گئت» دئیه غلام حیدر آجیقلانیب دایه‌نین اوستونه هده‌لندی. قیز قدم – قدم گلیب چادیردان ائشیگه چیخارکن دئدی: «ندن اولدو بیزدن اینجیدین جوان؟ دئه‌گوروم بوراگلمک‌دن منظورون ندیر؟» غلام حیدر آتین اوستوندن اوزونو جمشید شاهین قیزی سوسن‌بره توتارکن بئله دئییر:

گؤزه‌ل‌لرین سروی نازی	یارسنی گؤرمگه گلدیم
ساتما منه عشوه نازی	بیر سلام وئرمگه گلدیم

قیز گؤردو ای داد– بیداد بو منه یار دئدی. دؤندو دئدی: «ای جوان، دانیشدیقین سؤزون نه اولدوسون آنلاییرسان؟ سن منی مگر هئچ تانی‌ییرسان هاردا قالا هله منه یار دئیه‌سن»؟ غلام حیدر «سنه‌ندن یار دئدیگیمی ایندی آنلادارام» دئیه سؤزونه داوام وئردی:

یـاتیب یـوخودا گؤروب‌دی   مشک ایله زولفون هورویدی
مـولام مـنه جان وئریب‌دی   یـار سـنی گـؤرمگه گـلدیم

بو سؤزله قیز یئنی‌دن یوخوسونو خاطیرلاییب اونو امتحانا چکـمک ایچون دئیر: «سنین مولان کیمدیر؟»

مامان مـنه ائتمه یـامان   دیوانـین ائتسین خـدان
منیم مولام شـاه مـردان   یارسنی گؤرمگه گـلدیم

قیز «اگر منی مولان سنه گؤستریب پس منیم آدیم ندیر؟» دئیه غلام حیدر سؤزونو بئله قورتاریر:

أریســین داغــلارین قـاری   تـؤکولسون چـایلارا بـاری
ای سوسن‌بر حیدرین یاری   یـار سـنی گـؤرمگه گـلدیم

سوسن‌بر دئیر: «ایندی کی بئله‌دیر بوردا بیر ساز - صحبت استادی وار آدی عاشیق خیدیر.گرگ کی قاباغ قـارشی بـاغلاشاسیز. عـاشیق خـیدیرین جوابین وئره‌بیلدین اوندا اونو قورووب سنی ساخلایاجاغام اگـر کـی جـواب وئره‌نمه‌دین اوندا بوینونو ویردیرمالی‌یام.» عاشیق خیدیر کی حقیقت عاشیق ایدی و ائله سؤزلری وار ایدی که ایشیق اوزو گؤرمه‌میشدی چاغیرلانیب بئش تئللی سازی‌له باشلاییر غلام حیدرله باغلاشماغا.

عاشیق خیدیر:

بیـر عـرضیم وار سـنه مسـلمان اوغـلو
نـه گـونده دونـیانین طرحـی تؤکولدو
کیم قویدو بناسین کـیم سـپدی ده‌نـین
کیم سووآردی سویون مرزی چکیلدی

غلام حیدر:

آل سؤزون جوابین آی عاشیق خیدیر
شنبه گونو دونیانین طرحی تؤکولدی
آدم صفی‌الله مؤمن جبرائیل
سویون سوواردی مرزی چکیلدی

عاشیق خیدیر:
کیم‌لری آتایا دانیشدی یالان
کیم ایدی قویودا داش‌اوسته قالان
او کیم ایدی جمشیدی تختدن سالان
او کیم حق سؤیله‌دی داره چکیلدی

قیز بوردا نقابینی کج ائله‌ییب قاشلارینی غلام حیدره نازیک‌لندی کی اگر بو سؤزلرین جوابین وئره بیلسن عؤمور بویو برابرایق‌ها آییق اول!

غلام حیدر:
یعقوب اولادلاری دانشیدی یالان   یوسف ایدی قویودا یالقیز قالان
علی ایدی جمشیدی تختدن سالان   حلاّج حق سؤیله‌ییب داره چکیلدی

عاشیق خیدیر:
او کیم‌دیر عشقین اودونا دوشدی   یانیب آلاولانیب اودلارا دوشدی
نئچه ایل عشقی‌نین دالیجا دوشدی   ندن اؤتری سینّی داله چکیلدی

غلام حیدر:
زلیخادی عشق اودونا آلیشدی   یانیب آلاولاندی اودلارا دوشدی
یئددی‌ایل یوسفین دالیجا دوشدی   اوندان اؤتری سینّی داله چکیلدی

عاشیق خیدیر صون سؤزونو او اومودلاکی غلام حیدری دولاشیقا سالیب باغلاشمانی قازانسین بئله دئییر:

آنــامین گـؤزلری تـؤکور گنجه – گوندوز قیزیل قانی
چـاغیررام امـداده هـر دم آغـــام نـــاطق قـــرآنـــی
فـــرقتیندن قـــوجالیبدی آهـی عـرشه اوجـالیب دی
غـم‌لر اونـدان بـاج آلیبدی غـم ایـچینده یـانیر جـانی
آنام بـاخیر سـاغ – سـولونا گؤز تیکیب‌دیر اؤز اوغـلونا
بـــاغلاییب سـاغ قـولوما سـن وئـردیگین زر نشـانی
حـــیدرم تـــاپدیم آتـامی گـــئدیب گـتیررم آنـامی
بوردا تـوتاخ تـوی بـایرامـی شاد ائیله یـاخ بـو دونـیانی

شاه عباس قولونو غلام حیدرین بـوینونا سـالیب گـلینی سـوسن‌بری یانینا چاغیریب آلنیندان اؤپدو. دئدی: «اوغول، قشون – لشکری گؤتوروب عزت – جلال‌ایله گئت آنانی گتیر تا هم من شاد اولوم هم سن. سیزلر گلینجه، جمشید شاهادا خبر وئره‌ک اودا گلسین!»

غلام حیدر قاباقدان بیر قاصد یوللاییب آناسینا خبر وئره‌رکن اؤزوده قشون – لشکرله یولا دوشدو.

ائل – طایفا ایله آنا – باباسی پیشوازا چیخیب گؤردولر کی آتلی‌لارین باشی آچیلیبان اودور غلام حیدر باشداگلیر. آناسی‌نین أل – آیاقینا دوشمه‌ک ایچون آتدان یئره ائنیب آنا – بالا بیر – بیرلرینه ساریلیب آغلاشدیلار. غلام حیدر، سازی باغرینا چکی‌بن قضا – قدرینی آناسینا بئله دئدی:

دولانـــیم بـــاشینا مـــهربان آنـــا چوخ دولانیب اصفهانی تاپمیشام
حق آچان قاپینی باغلاماق اولماز ادب ارکان دین ایـمانی تـاپمیشام
حیدربگم هی چاغیررام مـولانی آخـیر تـاپیب آتـام شـاه ایـرانـی
آپاررام گؤره‌رسن سـن اصـفهانی آتـام عـباس قـهرمانی تـاپمیشام

غلام حیدرله آنـاسی اصـفهانا چـاتاندا گـؤردولر چـال‌چاغیر عـالمی

بورویه‌رکن بوتون شهر اهلی اونلارین پیشوازینا چیخیب ائـل - اوبـا بـایرام توتوبدی. سوسن‌برین گؤزل‌لیگی‌له غلام حیدرین ایگیت‌لیگی دیل‌لر ازبری اولوبان توی - دوگون‌دن اصفهان گومبولداییر. جمشید شاه ایله شاه عباس‌دا بو توی‌دان مسعود اولوب سوسن‌بر ایله غلام حیدری آل - آله وئریرلر. گون‌لر خوش عؤمورلر اوزون!

صـون

SAYFA:49

سخنی چند...

رمز جاودانگی فرهنگ مردم در جوهرهٔ ناب تعقل و تخیلی است که آباء هر اقلیمی با ذوق و زیبائی آمیخته و تصویر گر صادق روزها و هستی‌های دیرینی شده که خنکا و زلالی‌های حکمت اعصار را به بستر پر خروش اندیشه و هنر جاری ساخته است.

در این میان جلوه و تلألؤ ادبیات شفاهی با رنگین کمانی از قصه و متل و دیگر گونه‌های فولکوریک، آنچنان با حس و درک هنری و زیباشناسی عجین گشته است که در قله‌های خلاقیت ادبی، آفتابی بی غروب را می‌ماند که در روشنگری آمال و آلام انسانی ژرفای قرون را نیز می‌پوید.

آفرینش های بدیع خنیاگران خلق، این عاشق‌های سر گشته و پر راز و رمز خطهٔ آتشها، اعجاز ساز و کلام است با مضمونی از عشق و رزم که با تقدیر ایل و تبار گره خورده و ترنم گر حسرت‌ها، آرزوها، دلتنگی‌ها و شادی‌ها شده است.

داستان عاشقی غلام حیدر با غباری از زمانهای دور، بر گرفته از ساز و زبان عاشقهای دیار، باز گو گر شعلهٔ شوقی می‌باشد از طبعی آتشین در خلق قصه و شعر.

غلام حیدر، اندیشناک هستی تلخش به جویایی پدر گام در ناآشنایی‌های راه می‌نهد و در فرداهای فرارویش دل در زلف نگاری می‌بندد و شکیبا و قهرمانانه با پستی‌ها و رذالتها در می‌افتد و انوار تابناک معنویت مرادش شاه مردان مولا علی، مدد گاه‌اش در رسیدن به نیکی و سعادت می گردد.

علیرضا ذیحق

Ek: 3. Gulami Kemter Destanı Kapak Fotoğrafı

Ek: 4. Gulami Kemter Destanından Örnek Metinler

SAYFA:2

غلامِ کمتر داستانی

عاشیق ادبیاتی

ائشیدیب یازان : علیرضا ذیحق

الکترونیکی نوسخه : ۱۳۹۳

alirezazihagh@gmail.com

غلامِ کمتر داستانی

SAYFA:3

گئچن سابیق لر ایصفهاندا ایکی تاجیر واریدی ، بیری خواجه رحیم ایدی بیری خواجه عبدالله . اونلار صیغه قارداش ایدیلار . بیر بیرلری نین دوزلویوندن اوقدر خوش لاری گلمیشدی کی هر هانسی مملکته گئت سه ایدیلر بیرلیکده گئده ردیلر . ائله اولموشدو کی پولا مالا ثروته ده شریك اولموشدولار . آمما بیرگون هوشا گلدیلر و اوره ك لرینی دردی غم چولقالادی . گؤردولر خزانه لری دولودی آمما اولادلاری یوخدور . اودور کی آللاه قاپیسینا اوز گتیریب چیپلاق اَیین لر بیتیریب آج قارین لار دویوردولار . ایکی رکعت ده حاجت نامازی قیلیب آللاهدان ایسته دیلر اونلاری کور پئشمان قایتارمایا. خوداوندِ حقیقت بونلارین نذرینی قبول ائله دی و خانیملاری نین بطنینه اوشاق دوشدو و مودّت گلیب واخت یئتیرنده خانیم لار بارِ حملین یئره قویاندا گؤردولر ایکی سی ده اوغلان دی . عالیم لر آغ سققل لر ییغیشیب آد گئجه سی توتدولار . خواجه عبدالله ین اوغلونون آدین قویدولار " غلامِ کمتر " و خواجه رحیم ین اوغلونون آدین قویدولار " یوسوف " . اونلارین آیاقلاری توتوب آغ قره نی سئچدیك ده گئتدیلر مکتبه . بیرگون مکتب دن گلنده گؤردولر قفه ده بیر عاشیق شیرین صؤحبت آجیب دیر و سازینی دیللندیریر . او ساز چالدیقجادا غلام کمترین بدنی گیزیلدیری . اوشاق لیق عالمی گئچدیلر ایچری و عاشیق دان سؤروشدولار بو اَلین ده کی نه دیر؟ دئدی بونون بیر آدی مونیس دیر بیر آدی همدم و بیر آدی دا ساز دیر . بیری منیم کیمی اونو چؤره

ك آغاجی ائلی ییب مجلیس لرده دلیل نصیحت دئیه رکی اهل عیالینا چؤره ك قازانا بیری ده گؤروسن یولو اوزاق دی اؤزونه همدم ائده رکی هردن بیر پنجه ووروب گؤیلو آچیلا . تاجیرلرده سئوه رلر کی غریب اؤلکه لرده هردن دانیشدیرالار . ایللر گئچسه ده غلامِ کمترین گؤزو ائله او سازدایدی . یوسوف لا غلامِ کمتر بویویوب بویا باشا گلینجه خواجه عبدالله لا خواجه رحیم دئدی لر بیز گئده ك آللاه قاپی سینا عیبادته و اونلار گئتسین لر تیجارته .ایکی سی نی ده چاغیردیلار و دئدی لر بو گونه جان بیز زحمت چکیب قازانمیشیق بوندان بئله نوبت سیزین دیر . تاجیر تجّار لار لا دانیشمیشیق کی اونلارلا سفره چیخاسیز. قفله قاطیر یوکله ندی و ایستیردیلر حرکت ائده لر کی غلامِ کمترین یادینا ساز دوشدو . تاجیر باشینا دئدی لر دؤزون کی همن گلیریک . یوسوف لا غلامِ کمتر گئتدیلر بیر سازبند توکانینا و بیر ساز آلیب قاییدانا گؤردولر بیر آز یوبانیب لار و ایسته دیلر کسمه یول گئده لر کی اویولدا اصفهان شاهی " سرو صنابر " ین باغی وارایدی و ارککك قیسمتی نین اورا دولانماسی قدغن ایدی . آمما بونلار سایمادان ایسته دیلر باغین بو قاپی سین دان گیریب او بیری قاپی سیندان چیخالار کی " سرو صنابر" ین گؤزو دوشدو اونلارا و قیزلارا های وئردی کی اونلاری توتون . قیزلار اونلاری سالدیلار محاصره یه و اوووج لاری ایچینده دیك گؤتوروب آپاردیلار سروصنابرین اوتاغینا . سرو صنابر غلام کمتره باخینجا اونون محبت اوخون یئدی . غلامِ کمتر له یوسوف تیگران ایدیلار کی قیز دئدی الینده کی سازلار بیر چال اوخو گؤروم نه جور اوخویورسان .

غلامِ کمتر ده سازا پنجه ووروب بئله دئدی :

دئدیم لیلی م گلیب توت اووساریندان
بوس بره سین توت اووساریندان
ایپك زولف لرین توت اووساریندان
سروْ صنابرتوتوب دور یار قوناغی

***

گؤیول درسین آلیر یار سینه سین دن

SAYFA:5

کاتیب لر درس وئریر یار سینه سین دن
آچیلیب چارپاز لار یار سینه سین دن
سروْ صنابرتوتوب دور یار قوناغی
***
غلامِ کمتر دئیه ر ناز جمالینی
گول اوزه بنزه در ناز جمالینی
سررقیب گؤرمه سین ناز جمالینی
سروْ صنابرتوتوب دور یار قوناغی

سؤز غلامِ کمترین آغزیندان قورتولماق همی دایه کی گؤزو غلامِ کمتره دوشموشدو قیزی دومسوک له دی کی نییه جوابین وئرمی سن کی سروْصنابر اختیارین اَل دن وئریب شاببیلتی تان دَیْدی یئره . سورا اؤزون تاپانا غلامِ کمتر دن کیم اولدوغونو و هارا گئتدی یینی سوروشوب دئدی نه قدر گلمه ییب سن یولونو گؤزله یه جه یم . آمما دایه سؤزه سؤز قاتیب غلامِ کمتر سؤزون بیرین قانسا بیرین ده قانمادی . غلام کمترله یوسوف اوتاقی ترک ائدَنده دایه اونلارین دالیجا چیخیب غلامِ کمتری چکیب بیر کنارا اونا محبتین اعلان ائدیرکی غلام ی کمتر بیله سینه بیر سیلله ویریر و اودا یالاندان دئییر کی سرو صنابری ائله بوگون آپاراجاق لار قیصریه کی اوردا تویون ائله سین لر و دئییر اگر منیم دالیمجا گلمه سه لئچه ییم اونون باشینا اولسون .غلام کمترله یوسوف اؤزلرینی تاجیرلره یئتیره رکن غلام کمتر قالخیر آتین بئلینه کی من گئدیره م قیصریه یه و ساز لا سؤزله اونلارا بئله دئییر :

باشینا دؤنوم صف چکن تاجیرلر
سورسا آتام دئیین گئتدی قیصره
ییغسین مال ماتاحین ائیله سین خرید
یازسین بیاض لارا ویرسین دفتره
***

SAYFA:18

سالدین منی آه وزارا
دولاندیردین سالدین تورا
حسرت قویدون یاره فلك

***

من ائیله رم آهی زاری
ایتگین ائتدین مزاریمی
تاپانمادیم صنابری
بیری قالدی قارصه فلك

***

کمتر چاغیرار مولانی
داغیتدی خئیبر قالانی
مشکل گشا مرتضا نی
اونلار یئتسین داده فلك

غلام ِ کمترین سؤزو تمامه یئتینجه دریا صاندیغی گؤتوردو روم دریاسی نین کنارینا . روم شاهی نین بیر قیزی ورا نیگار آدیندا کی شیکارا علاقه سی چوخدی .گوذاری دوشور دریانین کتارینا و گؤرور بیر صاندیغ دایانیب سویون دایازیندا . نظرینه گلدی کی تاجیرلرین یوکوندن دوشوب و قیلینچی قویدو پولاد قیفیلین اوستونه . قیفیلی دوغرادی تؤکدو یئره و صاندیغین قاپاغینی قوغزایاندا گؤزو ساتاشدی غلامّ کمتره . باخدیلار گؤردولر هله نفسی وار و داغین دؤشونده چادیر اوتاق قورولدی . غلام ِ کمتری گئچیرتدیلر چادیرا و یاغی اَریدیب تؤکدولر بوغازینا . اونون یاواش – یاواش هوشو باشینا گلدی و گؤزونو آچاندا نیگار خانیمی باشی نین اوستونده گؤردو . بیر آز دانیشیق دان سورا بیلدی کی بونو دریادان نجات وئریب لر و بوتون اولوب گئچن لر گلدی گؤزونون قاباغینا . غلام ِ کمتر بَتَردن آغلادی و نیگار خانیما بو سؤزلری دئدی :

بیر عرضیم ورا خانیم سنه سؤیله رم
فلک ائدیب شیرین آغزیمی آجی
دولاندیم دونیانی بولمادیم تایین
بیر درده دوشموشم یوخدور علاجی
***
اوتاغینا سیاهی لر دوزمه سین
خومارلانیب آلا گؤزون سوزمه سین
اوجور منه باخیب هردن گولمه سین
قاش آلتیندان دا باخماسین قئیقاجی
***
گئجه گوندوز یالوارارام خودایه
شاهلار شاهی اؤزو یئتسین هرایه
اوجمال شاه آتدی منی دریایه
غلام ی کمتردی ترلاله نین مُحتاجی

ترلاله دئیه نده نیگار خانیم بیر اؤزونه گلدی . اونون تعریفینی چوخ ائشیت میشدی . دئدی جوان من ترلاله زاد بیلمه رم یا گرک منی آلاسان یا گینه صاندیغا قویوب آتاجاییق دریایا . غلام کمتر قلبینده دئدی دا بوندان آرتیق آرواد یوکو توتانمارام و اونون ایسته دی اومودونو لاپ کسه کی دئدی سن قیامتین گونونه جان منه باجی سان . بونو دئیه نده قیز های هایینان آغلادی . سورا دئدی ایندی کی سن منی باجی ائله دین من ده سنی قارداش سسلیره م و بیر قاطار شعری نن غلامِ کمتره بو سؤزلری دئدی :

باشینا دؤندویوم آلا گؤز قارداش
آلارام اینتیقامینی دوشمن دن
آغلار دیده لرین تؤکمه سین قان یاش

آلارام اینتیقامینی دوشمن دن

***

درین – درین دیالره دولدوررام

سارالیبان گول رنگین دن سولدوررام

دوشمانینی گؤز ائوین دن گؤتورره م

آلارام اینتیقامینی دوشمن دن

****

چوخ ائیله ییب ائتمه سن ده آه وزار

کسه رم باشلاری ویرارام مینار

سنه قوربان اولسون آلا گؤز نیگار

آلارام اینتیقامینی دوشمن دن

تیگار بو سؤزلردن سورا روم ائلینه گئده رکن آتاسی نین حوضورونا چاتیب بوتون اولوب گئچن لری آنلادیر . اجازه ایستیر کی قشون گؤتوروب گئده جمال شاهین جنگینه کی ترلاله نی اوننان آلیب غلامِ کمترله تویون ائله یه . روم شاهی قیزی نین اوره یینه دَیَن مه ییب قشونون اختیارین وئردی اونا . قشون چیخدی ائشی یه و روان اولدولار قیصریه شهرینه . آمما سیزه دئییم سروصنابردن کی تاجیر باشی غلام کمترین سؤزونو کی دئییردی " دورما گل " یئتیردی اونا و اودا بیر لشکر قشون گؤتوروب اوز دؤنده ردی قیصریه شهرینه . یولون چوخون گلمیشدیلر کی قارص شاهی نین قیزی سلطین پری ، بیر گون یولا باخاندا گؤردو بیر قشون گلیر . قشونون باشچی سی سروْ صنابر ایدی . گئچدی قاباغا ودئدی هارا گئدیرسیز کی سروْ صنابر دئدی نیشانلیم غلامِ کمترین دالیجا قیصریه یه گئدیرم . سلاطین پری غلامِ کمتریتن آدین ائشیدنده آغلادی و سروْصنابر دئدی سن نییه آغلیرسان من گرک آغلی یام کی های وئریب دورما گل کی باشیم جلاد اَلین ده دی . سلاطین پری دئدی آخی اوغلامِ کمتر کی دئییرسن منیم ده نیشانلیم دی .گئدیب باهارا جان گله آمما هله خبر یوخ دی بیله سین دن .

بیری نین اَیْنینده قیرمیز لیباسی
بیری نین واریدی سولطان باباسی
بیری آغ بدنه گئییب الوانی
***
بیری نین ایسمی اوخونور ایران دا
بیر نین گؤزل لی یی یوخدورجهاندا
بیری نین گؤزلری گردیش ویراندا
اَسیر جوشور ایستیر کی تئز جان الا
***
میصیر اؤلکه سین دن گتدیم دؤرد گؤزه ل
ترلاله سلاطین سروی صنابر
دؤردونه قوربانذی غلامِ کمتر
تیگارین دستیندن ایچدیم پیاله

یوسوف دئدی عم اوغلو دئه ائله بو سفرده بیر دفعه آرواد قازانمیشام ! غلام کمتر دئدی دؤرد دنه گتیرمیشم آمما بیری منه باجی دی . حرامی لرله قشونون جنگی دوشوب نیگار حرامی باشینی اؤلدوره رکن ترلاله نی ده زیندان دان قورتاریب گلدی غلامِ کمترین یانینا کی سنی گرک اؤلدوره م کی هئچ هئچی نن ترلاله نی وئرمیشدین دده ن کؤهنه بورجونا .یوسوف دئدی خانیم اونو اؤلدورمه منی اؤلدور کی عم اوغلوسویام و نیگار اونا باخاندا ، یوسوفون محبت اوخون یئییب بیرآز یوموشاندی . گؤردو گؤزه ل لیک ده کمتر دن قالان دئییل . دئدی یودا آرواد یوکو توتماییب کی غلامِ کمتر دئدی سوبای اوغلان دیر و یوسوف لا نیگار خانیم قهقاه چکیب گولدولر . غلامِ کمتر گؤردو یوسوفون دا باشینا بؤرک گئچدی و نیگار لا صمیمی له شیب لر . بو وضعیتی نن یوللارینا دوام وئریب یئتیردیلر ایصفهانین یاخین لارینا . وطنین عطری کی ووردو غلامِ کمتر گؤردو وطن دن شیرین زاد یوخد ی. تئز بیر نامه یازدی

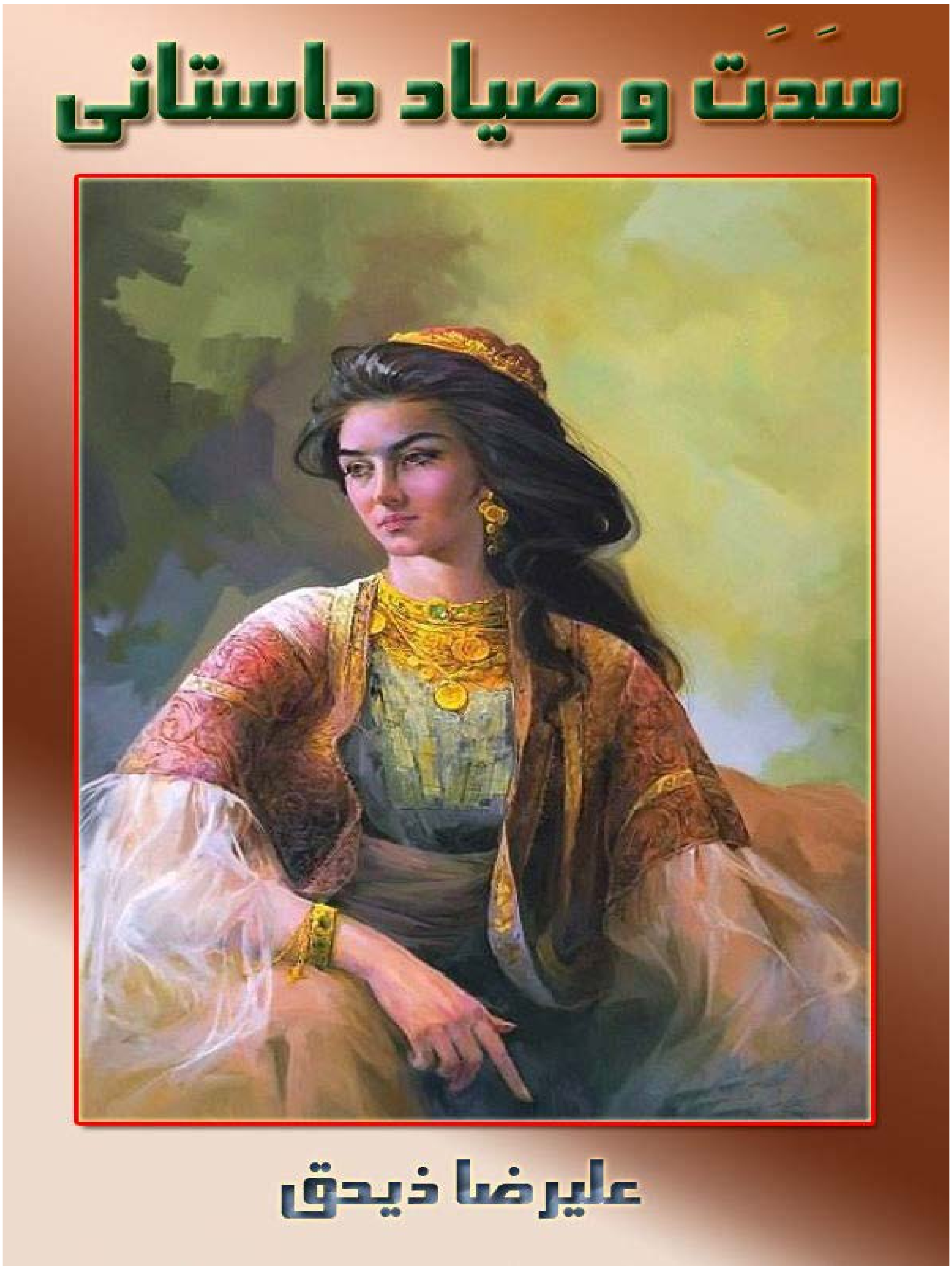
SAYFA:28

غلامِ کمتر داستانی ۲۸

آتاسینا کی بیز گلمی شیک چیخین پئشوازا . سروْصنابرده آتاسی جلال شاها بیر نامه یازدی .خواجه عبدالله لا خواجه رحیم ائل طایفانی ییغارکن باشینا جلال شاه دا شهرده جشن اعلان ائله دی و غلامِ کمترله سئوگیلی لری ،ادب ارکان لا شهره وارد اولدولار . غلام کمترله اوچ گؤزه لین تویو بیر توتولدی و نیگار لا یوسوفون دا تویو آیری .

روایت یئری : خوی / شهریور آیی ۱۳۶۹ه.ش

Ek: 5. Sedet ile Sayyad Destanı Kapak Fotoğrafı

Ek: 6. Sedet ile Sayyad Destanından Örnek Metinler

SAYFA:2

سَدَت و صیاد داستانی

عاشیق ادبیاتی

ائشیدیب یازان : علیرضا ذیحق

الکترونیکی نوسخه : ۱۳۹۳

alirezazihagh@gmail.com

SAYFA:3

کئچن زامانلاردا هرات شهرینده هیدایت آدیندا بیر خواجه وارایمیش. وار ثروت دن دن غنی بیر خواجه کی دونیا مالیندان اصلن اسکی یی یوخ ایدی .بیر قارداشی دا وار ایدی نیدایت آدیندا کی تجارته گئدنده اونودا اؤزونن آپاراردی . گون لرین بیرگونونده کی تجارت دن قاییدیردیلار و قفله قاطیر دوشرگاه دا دوشموشدو نیدایت گؤردو قارداشی خواجه هیدایت ائله ناراحات دی کی نه دینیر نه دانیشیر. سوروشدو دردین نه دی کی دئدی : " منیم درددیمی داغلار چکه بیلمز . دونیا مالیندان هرنه گؤیلوم ایسته سه واردی تکجه بیر ائولادیم یوخدی کی منیم گورومو چیراغ یاندیران اولایدی ." نیدایت دئدی : " نییه غافیل اولورسان ؟ سن بو ثروت دن استفاده ائله و کاسیب یوخسولون اَلین دن یاپیشماقلا آللاه یولوندا احسان ائت کی نا اومید اولمازسان . "

یئتیشدیلر هرات شهرینه و قیرخ گونه جان آج لارین قارنین دویوروب هاردا دول و یئتیم وارسا اونلارا یاردیم ائتدی . او اؤز وار دؤولتیندن کئچدی و آللاه دا کرمی نن اونون دیله یینی قبول ائدیب بیر اوغلان ائولادی وئردی . اوزامانین رسم رسوماتی له عالیم لر ، آغ سققل لر ، قوهوم ، قونشو و ائل طایفا ییغیشیب اونا آد گئجه سی توتدولار . هره بیر نظر وئردی و آخیردا آدین قویدولار صیاد . صیادین اوچ یاشی وار ایدی کی خواجه هیدایت اؤز ائویندن و ائل طایفادان حلال لاشیب قفله قاطیر یوکله رکن بیر سفره چیخدی .

بونلارین سفری اوزونا چکیب صیاد کی آغ قره نی سئچدی اونو قویدولار بیر میرزه نین یانینا . بیر مدت مکتب ده اوخویاراق میرزه گؤردو بو من دئیه ن درسی کی هئچ اوچ دؤرد درس ده کیلاسدان قاباق دی . گؤردو چوخ چکمه یه جک کی بو اوتوراجاق اونون یئرینده و صیادی مکتب دن آتدی ائشی یه . آناسی اونو قویدی بیر دمیرچی یانینا و ذِهین لی اولدغونا گؤره تئزلیک له بوتون ایش لری اؤیره ندی و اوستانین حسادتی گلیب یئنه اونو باشدان ائله دیلر . گئتدی زرگر یانینا و گینه قوودولار ائشی یه . بئله لیک له هرنه ایشه باخدی اوستالیق لا او ایشی باجاردی و گلیب اونلارا رقیب اولماسین دییه ایش صاحاب لاری عوذرون ایسته دیلر . یئتیشیب اون آلتی یاشینا آمما هله آتاسیندان بیر خبر یوخدی آمما اوقدر ثروت لری وار کی گون لری گوذَران لاری خوش کئچیر . بیر گون صیادی غم باسیب فله یین گردیشیندن دیزلرینی قوجاقلاییب درین بیر فیکره گئتدی . سورا بیله سینی یوخو توتوب عالم واقعه ده بیر نورانی سید گؤردو . اونا بیر باده وئردی کی آل ایچ بو محبت باده سی دیر . صیاد باده نی ایچه رک اوره یی دمیرچی کؤلویو تک اود توتوب یاندی . سورا سید دئدی سن بودَیقه دن حق عاشیقی اولدون و سنه بیر بوتا وئریلدی .

باخ بارماقیمین آراسیندان نه گؤرورسن کی صیاد دئدی بیر شهر ده بیر باغ گؤروره م . باغدا دا بیر عیمارت و بولقونون دا بیر گؤزل قیز . سید دئدی او شهر کیرمان شهری دیر و او قیزدا کرمانین حاکیمی فرخ میرزانین قیزی دیر . آدی سَدَت دیر و نئجه کی سن بو لحظه اونو گؤردون اودا یوخودا سنی گؤردو . سیزبیر بیریزه قیسمت سیز و گئده جک سن اونون دالیجا تا کی بو آه زاردان قورتولاسان .. صیاد دؤندو سیده باخا کی گؤردو غیب اولوب . قیشقیرار کن یوخودان آییلیب گؤردو یئر گؤی دولانیر باشینا و اؤزون تاپانا هوشدان گئتدی . گئجه ایدی کی صیاد ین آناسی نرگیز بانو ها گؤزله دی گؤردو اوننان خبر یوخدی . قوهوم قونشویا خبر سالدی و اونو شهرین ائشی یین ده یاتاراق تاپدیلار . اوزونه نه قدر سو سپدیلر آییلمادی و قونشو دا بیر قری ننه وار ایدی کی دئدی اونو محبت یوخوسو آپاریپ دی و اؤز حالینا قویساز ؤز اؤزونه آییلاجـ ق دی . هاننان گئژدن ده ائله اولدو و صیاد گؤزلرین آچاراق آناسیندان بیر

ساز ایسته دی . ائولرینده بیر کئچل نؤکر لری وار اید ی کی قاچدی بازارا و بیر ساز آلدی .
صیاد بیر پنجه ووردی سازا و گؤردو کی سؤزلرینی تکجه ائله بو سازی نان دییه بیلر :

یاتمیش ایدیم خوابِ غفلت ایچینده
بلالی باشیما سئودا گؤروندو
ارن لر سروری بیر نظر سالدی
ساقی نین دستینده باده گؤروندو

***

ابجد حسابی نان گتیردی آینا
اسکندر آنلاییب گؤتوردو آینا
سَدَت بارماغینان یئتیردی آینا
گؤزومه بیر ملک زاده گؤروندو

***

یوخودا گوشوما گلدی بیر صدا
آغانین دستینده وئریلدی باده
لیلی نی مجنونا شیرینی فرهاده
صیادا سَدَتی بوتا گؤروندو

اوخویوب قورتولدوقدان سونرا صیاد یوخودا هرنه گؤرموشدوآناسینا آنلاتدی و آنا دیزلرین قوجاقلاییب دئدی کی منیم سندن سورا قول قانادیم یوخ دی . ایللر دی آتان گئدیب هله گلمه ییب دی و باشیندا نه قضا قدر وار آللاه بیلیر . ایندی سن ده ایستیرسن گئده سن و منی گؤزو یولدا قویاسان کی بو آللاها دا خوش گئتمز . صیاد سازی آلدی سینه سینه و سؤزلرینی بئله دئدی :

باشینا دؤندویوم گول اوزلو آنا
بلاما سن زلاما آن قوی گئدیم

SAYFA:14

***

آنا دان آتادان من يئتيم قالديم
مردليک مرتبه سين اَليم دن سالديم
قيمته گئتمه ديم کم قيمت اولدم
صراف لار گؤتورسون بازاره منی

***

تانيماديم سولطانيمی خانيمی
يار يولوندا فدا قيلديم جانيمی
سن حؤکم ائت سن جلاد تؤکر قانيمی
سدت سيز قويماين مزاره منی

***

اوستا اولوب سينيق گؤيلوم هؤرمه ديم
باغبان اولوب غونچا گولوم درمه ديم
من صيادام سدت اوزون گؤرمه ديم
ناحق گتيرديلر آه زاره منی

سدت آدی گلدی يينه گؤره فرخ ميرزا غضب له نيب جلادا دئدی وير بوينون کی گمی ده اوتوروب گمی چی گؤزو چيخاردير . جلاد عوريان شمشيرله يئتيردی و شمشير ايلديريم تکين گؤيه قالخاندا مجليس دن بيری دئدی اَل ساخلا کی بيزه عاشيق بوينو وورماق ياراشماز . ياخچی اودور کی ائله اونو بير مدت زيندانا سالاسان تا عقلی باشينا گله . صيادی آتديلار زيندانا و سدت او گون دن نه يئدی نه ايچدی تاکی آتاسی مجبور قالدی صيادی آزاد ائله يه . قيزينا دا دئدی سنی او شرط ايله اونا وئرره م کی عمين جمشيد شاهين دا ريضايتی اولا .گرک گئده ايصفهانا و اونون ديليندنن امه گتيره . فرخ ميرزا بير نامه يازدی و قارداشی جمشيد شاها دئدی بونون بوينونو گلمک همی وورارسان . نامه نی بوکوب مؤهورله دی و وئردی صيادا

کی گئت ایصفهانا و بونون جوابین آل گتیر . صیاد گئده رکن گیردی سدتین باغینا کی خودافیظ لیک ائسین کی سدت ایله صیادبیربیرلرینه بئله اوخویورلار :

اوغلان من دن آیریلیرسان

ائللری ین من آغلارام

آغ اوستون دن قاره اؤرتوب

تئل لری ین من آغلارام

صیاد گؤردو سدت آغلیری و اونون جوابیندا بئله دئدی :

آلا گؤزلو سدت خانیم

سن آغلاما من آغلارام

سنه قوربان شیرین جانیم

سن آغلاما من آغلارام

سدت آمما آه چکه رک بئله دئدی :

آهو گزر بوداغلاردا

پیلته یانار بو یاغلاردا

بولبول گزر بو باغلاردا

گول لری ین من آغلارام

صیاد گؤردو سدتین آزقالیر باغری چاتلایا و اونا اوره ک وئرمک اوچون بئله دئدی :

بولبول کیمی گول دن اولدوم

شانه کیمی تئل دن اولدوم

من اولوس دان ائل دن اولدم

سن آغلاما من آغلارام

سدتین آمما اؤزاَلین ده دئییل دی و گؤز یاشلاری ایستر ایسته میز آخیردی کی سون سؤزونو بئله دئدی :

سدت آغلار یانه یانه

یانار باغری دؤنه ر قانه

سن گئدیرسن ایصفهانه

یوللاری ین من آغلارام

صیاد دا اونا قارشیلیق وئریب سؤزونو بئله قورتاردی :

صیاد مگر دردین بیلمز

آخان گؤزیاشینی سیلمز

بویوللارا گئده ن گلمز

سن آغلاما من آغلارم

سدت له صیاد بئله لیک له ویداع لاشیردیلار کی سدت دئدی دؤز بیر نامه ده من عمیمه یازیم . اوعمی سی جمشید شاها اؤز سئوگی سین دن محبتین دن یازاراق صیادا نه قدر عاشیق اولدوغونو دئدی و یالواردی کی اونو ندا ریضایتی اولسا ، ایکی سی بیر بیرلرینه چاتارلار . صیاد نامه نی آلدی قویدو قوینونا و آت آیاغی گئجه گوندوز یول گئتدی . یولون آزین چوخون گئتمیشدی کی بیر کاروانسارایا راست گلدی و دئدی بیر آز دینجه لیم کی گون چیخاندا دوررام یولوما دوام ائده رَم . کاروانسارادا بیر نئچه تاجیرله تانیش اولدی و اونلار گؤردولر کی بو جوان عجاییب ناراحات دی . دردینی سوروشدولار و صیاد دئدی دردیمی دئشمه یین کی منیم درددیم او درد لردن دئییل . عشق سوداسی دیر و گئدیره م گؤره م فله یین داها نه اویونو وار . سورا ساز و سؤزله بئله آنلاتدی :

بیر عرضیم وار سیزه تاجیر قارداش لار

بخت اَلین دن من دیوانه گئدیره م

من هر گون دیده م نن تؤکرم یاشی

بیر قطره یْدیم من عمانه گئدیره م

***

SAYFA :26

ایپک دن طنابی بیر اطلس چادیر
بو یورد دان او یوردا کؤچ قونوم اولا

***

یوز بیریم آتلانا یوز بیریم دوشه
قیرخ اللی شیشه ییم چکیله شیشه
آغری داغ کیمی شعله دن پیشه
آخان آراز کیمی سئل گاهیم اولا

***

یئریم خبر آلسان هرات دی هرات
آتام هیدایت دیر عمیم نیدایت
آنام نرگیز بانو دردیمه عادت
سَدَته یئتیشه ن بیر یولوم اولایدی

خواجه هیدایت گؤردو اؤز اوغلو صیاد دیر و قوللارین اونون بوینونا سالیب قوجاقلاشدیلار. صیاد دان آناسی نرگیز بانونو و ائل طایفانی سوراغلاشارکن اونو عمی سی نیدایت له ده تانیش ائتدی . سورا چؤنوب اسماعیل خانا ساری و دئدی : " قوناغین حؤرمتی بو ائل ده عزیز دیر و ایشین نه تَهَر اولدسونو اؤزون یاخچی گؤردون . ایللردی اوزونه حسرت اولدغوم بالامی بوردا تاپماق ، منه ده عجاییب گلدی . آمما بو جوانین دا بوراجان گلمه یی سئودی یی قیز اوچون دور و ایندی کی فله یین کج گردیشین دن ، بو مصیبت لر سنین باشان گلیب گل قییما و ایذین وئر کی بوتوی صیادلا سدتین آدینا چالینسین ." بو نلار بوردا دانیشماق دایْدیلار کی خبر گئتدی سدته و سدت پرده نی خیریلتی نان چکه رک اؤزون آتدی خواجه هیدایتین آیاغینا و بئله دئدی :

باشی یان دؤندویوم ای خواجه عمی
دئنه آتام وئرسین صیاده منی

۲۷ علیرضا ذیحق

نئیلیره م کجاوه گوموش رختینی
سؤیله آتام وئرسین صیاده منی

***

ایسته دیم اؤزومو دریایه آتام
قومونا غرق اولام لئهینه باتام
اینصافه گلسین بو ایسماعیل آتام
سؤیله آتام وئرسین صیاده منی

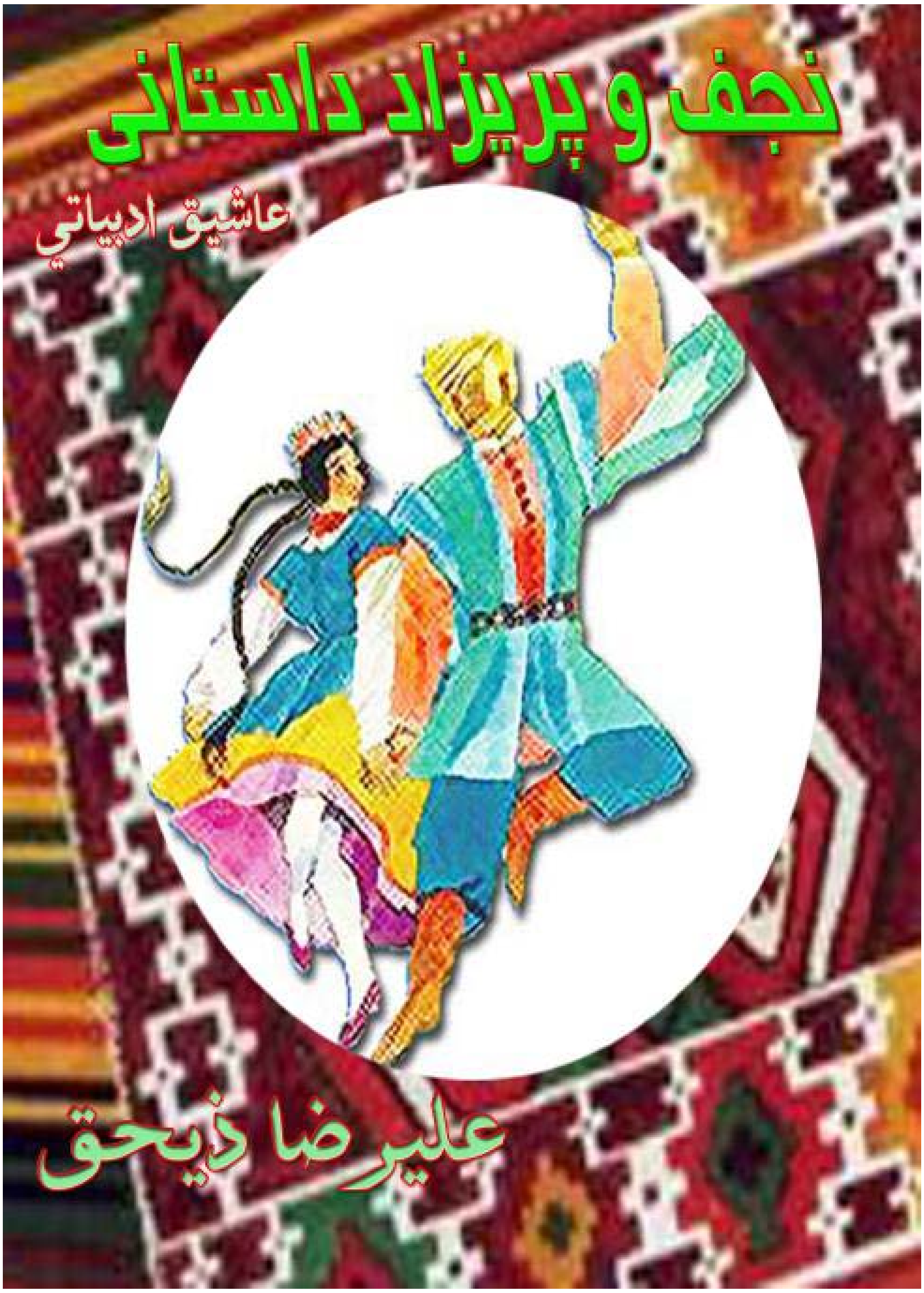
***

سدت ایله صیاده وئردیلر باده
سَر رقیبین دردی اولسون زیاده
اوصیاد دئدی ییم بیر حلالزاده
سؤیله آتام وئرسین صیاده منی

اسماعیل خان گؤردو سدت اونو آتا سسله دی و جماعت هر یاندان چیپی یه توتدولار .اودور کی ایسماعیل خانین اوره یی یومو شانارکن ، بو تویو صیاد و سدته توتدولار .

روایت یئری: خوی / آذر آیی ۱۳۶۲ه.ش

Ek: 7. Necef ile Perizad Destanı Kapak Fotoğrafı

Ek: 8. Necef ile Perizad Destanından Örnek Metinler

SAYFA:2

پريساد داستاني عاشيق ادبياتي

ائشيديب يازان : عليرضا ذيحق

الكترونيكي نوسخه :1393

alirezazihagh@gmail.com

SAYFA:3

نجف داستانیٔ

علیرضا ذیحق

ائشیت‌گینن ایکی تاجیردن کی بیری ایصفهاندادیٔر بیری بئهبهاندا. ایصفهان‌لا بئهبهانئین آراسیٔندا بیر «الخاچ چیمه‌نی» وار کی، تاجیرلرین دۆشرگه یئریدیر. تاجیرلر اوٚردا دۆشۆب دینجه‌لرلر. ایصفهان تاجیری‌نین آدیٔ محمّد سوٚوداگردی و بئهبهانلیٔ تاجیرین آدیٔ احمد سوٚوداگر. اوٚنلار هر ایکیسی اوٚز شهرلریندن مال‌ماتاح توتوب تیجارت اوٚچۆن سفره چیٚخیٚب‌لار. الخاچ چیمه‌نینده بونلار بیر‌بیرلرینه راست گلیب محمّد تاجیرین اوٚد‌اوٚجاقیٔ آشپازخاناسیٔ حاضیٔر اوٚلدوغونا گؤره احمد سوٚوداگری اوٚز چادیٔریٔنا دعوت ائدیر. دئییر:«سیزین هله خوٚرد‌خوٚره‌ییز حاضیٔر اوٚلاناجان، بویوروون بیزه قوناق اوٚلون، آداملاریٔز داها بئله!» یئمک، ایچمک، وحدت، صوٚحبت، کئیفییّت؛ هر ایکی تاجیر چکیلیب‌لر بیر طرفه مشغول اولدولار صوٚحبته. یوٚک‌لریندن، وارلاریٔندان و هارا گئتدیک‌لریندن سوٚز آچیٚب اوٚرک سیرلرینی ده گیزله‌ده بیلمه‌دیلر. بیری بیریندن خبر آلیٔر کی بو قده‌ر مال، دوٚولت و ثروتنن اوٚلوب کی بیرزاددان کورلوق چکه‌سن؟! محمّد سوٚوداگر باشئینیٔ

SAYFA:4

آشاغیٛ سالیٛب دئیٛیر:« ثروت طرفیندن یوٛخ آمما...» احمد سوٛوداگر سوروشدو:« آمماسیٛ ندیر؟»

دئدی:« آمماسیٛ بورداديٛر کی، مندن سوٛنرا یوردومدا چیٛراق یاندیٛران یوٛخدور.» احمد سوٛوداگر بوٛ سوٛزدن توتولوب اوٛز دوٛندهردی کی من ده سنین تایییٛنام. بیر نئچه گوٛن بیر یئرده قالدیٛقدان سوٛنرا، مال- ماتاحلاریٛنیٛ بیر- بیرلرینن عوض ائدیب دئدیلر: «سنین کی ایصفهانلیٛقدیٛ منیم کی بئهبهانلیٛق، تحویل - تعویض ائدیب حئساب کیتابیٛمیٛزا یئتیرک کی بو اوزونلو یوٛلدا کیسهمیزده قالسیٛن.» احمد تاجیر ایله محمّد سوٛوداگر خلوتده ائلهشیب دئییب - دانیٛشماقدادیٛلار کی، موٛولای موٛتّقین دروییش لباسیٛندا حاضیٛر اوٛلور. پیشخیدمتدن ایستهییر کی، تاجیر باشیٛلارا خبر گوٛتوٛرسوٛن کی بابا درویش اوٛنلاریٛ گوٛرمک ایستهییر. پیشخیدمت تاجیرلردن ایجازه آلیٛب بابادرویش گیریر چادیٛرا و درویشلر اوٛنون ائحتیرامیٛنا آیاغا قالخیٛب گوٛروٛرلر کی، بیر عربدیر اوٛزوٛندن نور فغان ائیلهییر. بو درویشی ایندییهجن گوٛرمهدیکلرینه گوٛره، تعجّوبه دالیٛب بوییور- بوییور دئییب یوخاریٛ باشا آلدیٛلار. محمّد سوٛوداگر دئدی: «بابا درویش بیزیم اوٛچوٛن امرینیز اوٛلسون! نه ایستهرسن بوییور پئشکئشین اوٛلسون!»

بابادرویش دئدی:«بیزیم موٛرشیدیمیز سیزین اوٛچوٛن بیر توٛحفه گوٛندهریب.» الینی آتیٛب جیبینه بئهیشت آلمالاریٛندان بیرینی چیٛخاردیٛب وئریر تاجیرلره و «بو آلمانیٛ یاریٛدان بوٛلوٛب هر ایکینیز اوٛز حلاللاریٛزلا مئیل ائستهنیز آللاه تاعالا سیزه اوٛولاد کرامت ائلهر» دئیه هر ایکسینین گوٛزوٛندن قئیب اوٛلدو. تاجیرلر سانکی یوخودا ایدیلر بیردن آییٛلدیٛلار. آییٛلمامیٛشدان آلمانیٛ بوٛلدوٛلر. آلمانیٛ بوٛلدوٛکده قیٛزارمیٛش قیٛرمیٛزیٛ طرفی دوٛشدوٛ احمد سوٛوداگره و ساریٛ نیسبت طرفی دوٛشدوٛ محمّد سوٛوداگره. خالیق عالمین کرم دریاسیٛ جوٛشا گلیب احمد سوٛوداگره بیر قیٛز

SAYFA:5

ۏئردی محمّد سۆۏداگره بیر اوْغلان. محمّد سۆۏداگر ائل ـ تاپفاسینیٔ ییٔغیٔب باشیٔنا اوْغلونا بیر آد ایستیر سئچسین. ائل تاپفا دئدی: «بوٚ اوْشاق چوٚن بئهیشت آلماسیٔندان خلق اوْلوب آدیٔ چکر اوْ یئره کی نجف پادشاهیٔنا عیبارت‌دی. آدی اوْلسون نجف!»

ائشیت اوْ طرفدن کی، احمد سۆۏداگرده بوٚتوٚن قوْهوم ـ اقریباسیٔنیٔ ییٔغیٔب دۆوٚره‌سینه ایستیر قیٔزیٔنا آد قوْیسون. قیٔزیٔن بیر دایه‌سی ۏار ایدی گوٚنش آدیٔندا. او دئدی: «چوٚن بوْ بئهیشت آلماسیٔندان خلق اوْلوب ذاتیٔ چکر پریزادا. آدیٔن قوْیون پریزاد.» نجف‌له پریزاد بیرـ بیریندن خبرسیز هره‌سی بیر اوْزگه یورددا، مشغول اوْلدولار مکتبهـ درسه ۏ زامان اوْنلاریٔ چاتدیٔریٔر حددی تکلیفه!

ائشیت کیمدن؟ محمّد سۆۏداگردن کی، یاۏاشـــ یاۏاش عۆمرۆ یئتیریر باشا. ایستیر دار–ی دوٚنیانیٔ ۏیدا ائتسین. آدام گوٚنده‌ریر نجفین دالیٔسیٔنا کی ایندی اوْن سککیز یاشیٔندادیٔ. اوْغلو نجف سلام ۏئریب دئییر«آتاجان امرین نه‌دیر». آتاسیٔ دئییر:« اوْغول سنه ۏصیّتیم ۏار. من بیر کیشی‌نن سوٚز ۏئریب سوٚز آلمیٔشام. او دا سنین عمین‌دیر. آدیٔ احمد سۆۏداگر اوْزوٚ ده بئهبهان شهرینده. اوْنون بیر قیٔزیٔ ۏار سنیٔن عمی قیٔزیٔن. اوْغول سنی یوخاریٔدا آللاها، آشاغیٔدا توْپلادیٔغیٔم زنگین بیر ثروته تاپشیٔریٔرام. عمی قیٔزیٔن آلیٔب منی سئوْیندیرمه‌لی‌سن. اگر ایسته‌یه‌سن اوْنو آلمایاسان او دوٚنیایه گلدیکده منیم یانیٔما اوْزوٚ قارا گله‌رسن!» نجف آتاسیٔنا سوٚز ۏئریب باش اوٚسته دئیه‌رکن محمد سۆۏداگر ده دوٚنیادان کوٚچدوٚ.

احمد سۆۏداگر ده بوٚ طرفدن همن حالـ قضییّه‌نی باشقا بیر تهر قیٔزیٔنا آنلادیٔر کی، سنین ایصفهاندا بیر عمی اوْغلون ۏار نجف‌آدیٔندا. سن اوْنونکوسان. او دا سنین کی. مباداـ مبادا آیریٔ بیریسینه گئده‌سن!

خبر آلدئ:« بو آغازاده کیم‌لردن‌دی؟ هئچ گؤرمه‌میشم تانـئیمئرام بونـوا!» تـاجیرلردن بیـر نئچه‌سی قوْوْزائیب دئدیلر:« محمّد سوْوْداگرین اوْغلو نجف‌دی».

شاه قوْلونو سالئیب بوْیـنونا اوْ اوْزوْندن بو اوْزوْندن اؤپوْپ دئدی:« مین ماشاللاه ائوْلنمه‌لی اوْلوبسان ائله! آللاه آتانا رحمت ائتسین کی، چوْخ کیبـار وْ دردە دیـەن اینـسان ایدی!»

خوْنچالارئن اوْستوْ آچئلئیب مراسیم سوْنا چاتارکن شـاه اوْز دؤنـدەردی وْزیـره کی، «دوْغرودان دوْغروسو منیم بو جاوْاندان چـوْخ خوْشـوم گلـدی! لیئاقـت، معریفـت، ثروْت هامئسئ جابه‌جادئ آمما افسوس ...».

وْزیر دئدی: «قوربان افسوس نه‌دیر؟»

دئدی: «افسوس بودو کی، کاش منیم بیر قـئزئم اوْلایدئ وْئره‌یدیم بو جاوْانا.»

دئدی: «سنده یـوْخدو منده وْار!»

تئزلیک‌له دربارئن قاضی‌سی حاضئر اوْلوب شـاه هـئچ دئمـه‌دی ائـوْلی‌سـن یـا سوبایْ؟ تکجه دئدی: «وْزیرین قـئزئن آلئرسـان یـا یـوْخ؟» پریـزاد دئمـه‌یـه بیـر سـؤز تاپانمادئ. باشئنئ سالئیب آشاغئ دوْشوْنه‌رکن گؤردوْ یـوْخ دئـسه ایـشی یـاش‌دئ. الـی اوْخوناجاق! دیلیندن چئخار- چئخماز دئدی: «هرنه پادشاه امر ائتسه اوْ اوْلور! آلئرام وْ بو محبّته مینّت‌دارام.»

شاه عاباس دئدی:«بو جشن اؤزوْمه مربوط‌دو. هـم قـئز طرفینـدن وْکـیلم، هـم اوْغلان طرفیندن. شیرنی‌سی لیباسئ توْیْ خرجی هامئسئ منیم بوْیـنومادئ».

قـئرخ گوْن قـئرخ گئجه توْیْ دوْیوْن باشلائیب یـئـمک- ایچمـک دیـزدن‌دی وْ گوْن اوْ گوْندوْ کی، عروس- داماد گئجه‌سیدیر. وْاخت اوْ وْاخت‌دئ کی، اوْنلارئ ال- اله

SAYFA:18

وئریب‌لر. پریزاد گؤردۆ نئیله‌سین نئیله‌مه‌سین نجف‌دن ده هله خبر یئوْخدو. هاردا اوْلدوغوندان وْ باشئنا نه گلدیئیندن خبرسیزدی. پریزاد باشلادئ نامازا. وْزیرین قیزئ گؤردۆ بونون نامازئ قورتولمادئ وْ آیاق اوْسته دورماقدان آز قالئر گؤزلرینه قره سو یئئنه. اوْنا گؤره ایله‌شدی گؤز تیکدی اوْنا کی، هاننان گئجدن بودورکی نامازدان قورتولا. آمما خوْروزلار بانلادئ یئنه قورتولمادئ. وْزیرین قیزئ دیله گلدی کی، آ نجف بو ناماز هاوْاخت قورتولاجاق؟! دئدی: «منی دانئشدئردئن نامازئم پوْزولدو. گرک باشلائام تزه‌دن قئلام. آتامئن وْصیئتی‌دیرکی، الیم الینه ده‌یمه‌میش گرک کی، یئددی گوْنه‌جن ناماز قئلام.»

(اینشا آلله گلن بؤلۆم‌لرده اوْخوئارسئز کی نجف نه جوْر تیلیسم‌دن چئخئر وْ اوْوْچو احمدین قئزئن نه جوْر آلئر وْ گلیر پریزادئ بو مهلکه دن قورتارئر.)

SAYFA:30

اوْدا بیرتک نجف‌خانـێن گۆزۆدۆر   گئدک دئـیه‌ک خانلارخانیٚ خوْش گلدین

وئزیرین قـێزیٚ بیلمیٖر آغلاسێن بیلمیر گۆلسۆن. هیرسیندن آنجاق چێخێب دۆز گئتدی آتاسیٚنێن یانـێنا. باش‌دان کئچه‌نی آنلادارکن شاه عابباسیٚ دا جریان‌دا قوْیدولار. ایش بوردا پێرتلادیٚ. آللاه هئچ کسین ایشین بولاشدێرماسێن. مأمور یـوْللادیٚ نجفی توتدولار. ایستیرلر بوْیـنون وۇرسون‌لار کی، تاجیرلرین خبری اوْلدو. پریزاد گئدیب هر بیرزادیٚ آچێقجاسێنا تاجیرلره آنلاتمێشدیٚ. اوْنلار گلیب خاهیش ایلتیماس‌لا شاه‌دان ایسته‌دیلر کی، حقیقت بیلی‌نین‌جه مۆهلت وئرسین. اگر گۆناهکارسا ایختییار همیشه شاهێن‌دێر. نجف زینداندا قالسین گۆرک آیـنده نه جۆر اوْلور. نجف بیر نامه یازدیٚ وئردی قاصیده یـئتیرسین پریزادا اوْ دا گۆتۆرسۆن خانلارخانـێنا. خانلارخانیٚ چۆن صاحیب شمشیردی، قێلێنج، قالخان، خدنگ، اوْخ وْ یای‌لا مۆنتظیردیر. نیگران‌دێر کی، نجف هاردا قالدیٚ. نیـه بو قدر یـوباندیٚ! پریزاد خانلارخانـی‌نیٚ گۆردۆک‌ده اۆرک‌لندی وْ سرگۆذشتینی آچێب دئدیکده باهار بولودو تکین گۆزلریندن یاش تۆکۆلدۆ. نجفین نامه‌سینی خانلارخانیٚ اوْخودوقدا، بیر شئعر یازێب قاصید ایله شاه عابباسا گۆنده‌ردی:

بیزدن سلام اوْلسۆن اوْ شاه عابباسا   دئـینه شئیخ اوْغلونا، مئیدانا گلسین
گۆتۆرسۆن لشگری قایـێتسێن دالیٚ   دئـینه شئیخ اوْغلونا، مئیدانا گلسین
بئلیمده وارێمدێر میصری قێلێنجێم   بیلک‌ده وارێم‌دێر یـئددی نرگۆجۆم
داغێدێب حصاریٚ قصری یـێخارام   دئـینه شئیخ اوْغلونا، مئـیدانا گلسین
اوْوچو احمد قـێزیٚ خانلارخانیٚ‌یام   قوْوقا گۆنۆ من دوشـمانیٚ تانێرام
نجف سوْوداگرین قوْچ قوربانیٚ‌یام   دئـینه شئیخ اوْغلونا، مئـیدانا گلسین

قاصید مکتوبو شاه عابباسا یـئتیردیکده، بیر قێزێن تک جانـێنا داغلاردا مسکن سالماغێنداݩ وْ اوْنا بو قێلێق‌دا مئـیدان اوْخوماغێندان خوْشو گلدی. شاه اوْنون جسارتینه حئـیران قالێب قاصیده حۆکم وئریب اوْنو قصره دعوت ائله‌دی. خانلارخانیٚ قصره

SAYFA:31

گیریب شاه عابباسئین حۆضورونا چاتارکن اۆزۆندن نیقابئ گۉتۆرۆب تئل‌لرینی افشان ائتدی ۋ سشـۉگیلی‌سی نجفی ایسته‌دی. شاه امر ائتدی نجفی گتیردیلر. گۉرک نجف، شاه عابباسا نه دانـئشئیر:

شاهئیم سن صاحیب نظرسن   دیلیم دئـئه‌ر العفوْ العفوْ
قۉشونون ۋار هزار هزار   نجف دئـئه‌ر العفوْ العفوْ
شاهئیم سن صاحیب کامال‌سان   اۉلکه‌لردن باج آلان‌سان
احوالئیما بد گۆمان‌سان   نجف دئـئه‌ر العفوْ العفوْ

شاهئین هیرسی سۉئـۉئوب نجفی عفوْ ائده‌رکن اۆچ سشـۉگیلی‌سینی بیر ئـئره ئـئغئب هامئ‌سئینا بیرلیکده تۉیْ توتدو. ائله بیر تۉیْ کی قـئرخ گئجه قـئرخ گۆن شنلیک ایصفهانی بۆرۆدۆ. آللاه هامئینئ موراد‌ئینا چاتدئرسئین نجف ده موراد‌ئینا چاتدئ.

داستانداکئ آدلار:

ایصفهان	میصری قـئلئنج	مجنۆن شئیخی صنعان
بئهبهان	پریزاد	نوح(ع)
الخاج چیمه‌نی	گۆنش(دائه)	بغـداد
محمّد سۉداگر	ئـوسیفـی کنعان	بصـره
احمد سۉداگر	اۉچو احمد	میصیر
مۉلای مۆتّقین	همدان	قـئلمان اهلی(خانلارخانئ)
نجف	خانلارخانئ	پۆنهان(نجفین باجئیسئ)
شاه عابباس	«هل اتی» سوره‌سی	

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Aysu KÜSMÜŞ

Doğum Tarihi ve Yeri : 20/03/1989 Rize/İkizdere

e-posta : sadeaysu@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	**Kurum**	**Mezuniyet Yılı**
Lisans	Kafkas Üniversitesi	2012
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	**Kurum**	**Görev**
2015	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

YABANCI DİL TECRÜBESİ

Yabancı Dilin Adı	**KPDS(…)**	**ÜDS(…)**	**TOEFL(…)**	**EILTS(…)**